

Tóth Judit
Kézikönyv a jogklinikai képzéshez

Készült a Szegedi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kara
Alkotmányjogi Tanszékén

Tanszékvezető:
Tóth Judit
egyetemi docens

Tóth Judit

Kézikönyv a jogklinikai képzéshez

Iurisperitus Kiadó
Szeged, 2017

Fundamenta Fontium Iuris

Sorozatszerkesztő:

Balogh Elemér

egyetemi tanár

© *Tóth Judit, 2017*

„A jogászképzés fejlesztését célzó Igazságügyi Minisztériumi
(IM támogatás 4.14.- 2016-2018) projekt” keretében készült.

Műszaki szerkesztő:

Kovács Ildikó

Felelős kiadó:

Balogh Elemér dékán, a Pólay Elemér Alapítvány kuratóriumának elnöke

Készült az Innovariant Kft.-ben

Felelős vezető: Drágán György

ISSN 2061-1609

ISBN 978-615-5411-57-1

TARTALOM

1. A kézikönyv célja	7
2. A pro bono munka formái világszerte	8
3. A pro bono jogászi munka Magyarországon	11
4. A jogklinikai képzés formái és hagyományai más országokban.	18
5. Nemzetközi és hazai együttműködés a jogklinikák között.	21
6. A jogklinikai képzésünk alapelvei és a társadalmi felelősség.	23
7. A képzés felépítése, működése és követelményei az SZTE-n	24
8. Partnerség	26
9. Társadalmi nyilvánosság	30
10. Jogászi etika a Jogklinikán	32
11. Jogászi kommunikáció	38
12. A jogi tanácsadás menete	42
13. A személyes adatok kezelése	44
14. A diszkrimináció tilalma	54
15. A jogklinikai profilba tartozó egyéb ügycsoportok háttere.	61
16. Irodalom, hivatkozások.	71
17. Mellékletek	72
17.1 Jogklinika Működési Szabályzat	
17.2 Statisztikai lap	
17.3 Ügyvázlat	
17.4 Összesítő lap	
17.5 Értékelő lap	
17.6 Panaszkezelés	

1. A kézikönyv célja

Noha karunk nem elsőként szervezte meg Magyarországon a jogklinikai képzést 2004-től, most elsőként vállalkozunk arra, hogy a joghallgatók és a tutor tanárok, valamint a velünk együttműködő civil szervezetek, érdeklődők számára áttekintést adjunk a képzés legfontosabb elemeiről. A műfaji sajátosságokat igyekszünk betartani, azaz elméleti és főleg gyakorlati útmutatást nyújtunk az ingyenes jogi tanácsadás előzményeiről, annak formáiról, legfontosabb követelményeiről.

Ennek elkészítésében felhasználtuk az évtizedes klinikai oktatás tapasztalatait, azt a sajátos formát, amely a világszerte megjelenő és mindenütt más-más jogász, ügyintézési, kommunikációs kultúrába illesztendő rendszert jelent. Célunk nem a vizsgafelkészítés, inkább a frontális oktatástól eltérő módszer bemutatása, hogy ezzel inspiráljuk az önkéntes, a pro bono jogász munkára a leendő jogász generációt a társadalom periferiájára szorítottak megsegítése, a joghoz való egyenlőtlen hozzáférés igazságtalanságának enyhítése érdekében.

A kiadvány megszületésében szerepe volt az igazságügyi tárca jogklinikai képzést fejlesztő támogatásának (2016-2017), amely a hallgatók és oktatók együttműködését is erősítette, valamint az írásos anyagok kidolgozását segítette. Köszönet a munkában részt vett Bárkányi Gábornak, Pongó Tamásnak és Kovács Alexandrának, akik közreműködtek a már nálunk végzett joghallgatók, a partner civil szervezetek és az oktatók megkérdezésében, hogyan csináljuk még jobban a klinikai képzést.

A kézikönyv három nagyobb logikai egységből épül fel: az elsőben az ingyenes jogász munkáról, azon belül a jogklinikai rendszer kialakulásától és szerepéről van szó; a másodikban karunk képzéssel kapcsolatos alapelveit, a működési rendjét és sajátos profiljának egyes ágazati sajátosságait foglaltuk össze. A kötet többi, terjedelmileg a legnagyobb része a jogi tanácsadás egyes analitikusan feldolgozott fázisainak, továbbá a kapcsolódó funkcionális kérdéseknek, azaz a jogász kommunikációnak és a jogász etikának szenteljük, ide értve ezek elvi és a függelékben is szereplő gyakorlatát, a hallgatóknak eligazítást adó sémákat. Mindezek alapján nem elvárás az olvasóval szemben a lineáris haladás.

Várjuk a kézikönyvről szóló kritikákat, javaslatokat, tudva, hogy elsőnek lenni sok buktatóval jár.

2.A pro bono munka formái világszerte

Az Egyesült Államokban és Kanadában figyeltek fel arra, hogy a szegények nem tudják fedezni egy bírósági per költségeit, amely sokszor egy ház árával vetekszik. Ezért a vagyoni különbségekkel rendelkező fejlett országokban alakult ki, hogy a szociális segélyre szoruló jövedelmi szint körül vagy az alatt élőknek valamilyen intézményes megoldást hozzanak létre. Annak, aki nem tud jogi képviselőt maga megbízni, a jogvitával kapcsolatos képviselői kiadásokat fedezni, számukra az állam, az adott város/közösség, civil szervezetek, az ügyvédi szervezetek vagy az egyetemek jogi segítséget adó szolgáltatást hoztak létre.

Ilyen intézményesített jogi képviselőt jelent a kirendelt és az állam által fizetett jogi képviselő (védő a büntető ügyekben, akit általában a bíróság, illetve büntető eljárásban részt vevő hatóság rendeli ki), a szegények jogsegély szolgálata (polgári peres vagy közigazgatási ügyekben, például segélyezési, biztosítási ügyekben), a sikerdíjas kártérítési ügyvéd (akinek fizetni és vele elszámolni akkor fognak, ha sikerrel kiperelte, és ténylegesen megszerezte a kártérítést, általában annak meghatározott százalékát kapja vagy más fix tarifát), az egyéni ügyekben nyújtott *pro bono* ügyvédi tevékenység (pl. létminimum 125 százaléka alatt élőknek ingyenesen, önkéntesen végzett jogi munka), a társadalmi igazságosságot szolgáló *pro bono* ügyvédi munka valamely társadalmi, politikai ügyet szolgálva, amelyet civil szervezetekkel közösen választanak ki és visznek sikerre), avagy a „Judicare system” (az önkormányzat fizeti egy bizonyos összeghatárig az ügyvédi költséget). Ugyanakkor a jogi karokon a jogklinikai szolgáltatás is adhat ilyen intézményes képviselőt. (Az ügyvédek számára a hazai kamara nem támogatta a sikerdíjas szerződést, az ügyvédi törvény 2017-es módosítása pedig még szigorúbban fogalmaz.)

A jogi segítség formája különböző lehet. A street law a jogtudat emelését célozza, például középiskolásoknak adott órák segítségével, vagy idős otthonban tartott előadások révén. A jogtudatot szóróanyagok készítésével és más ismeretterjesztési módszerekkel is lehet javítani a laikusok (célcsoportja) körében. Ennél szűkebb társadalmi kört szolgálnak az ingyenes jogi tanácsadási szolgáltatások, a közérdekű igényt érvényesítő keresetek, amelyeket civil szervezetek közreműködésével jogi képviselők folytatnak, elsősorban a környezetvédelem, az állatvédelem, a fogyasztóvédelem, a diszkriminációs, egyenlő bánásmódot sértő ügyekben. E sérülékeny csoportokat támogathatja a csoportos érdekeket szolgáló „class action” perlés, az actio popularis kezdeményezése (normakontroll) vagy egy próbaper megindítása is valamely jogszabály és a jogalkalmazás tesztelése, esetleg a társadalmi nyilvánosság szélesítése érdekében.

Az Alkotmánybíróság is rámutatott, hogy több fontos jogfejlesztést, jogvédelmet segítő ügyben civil szervezetek és ügyvédek kezdeményeztek normakontrollt. Például a 1/1995. (II. 8.) AB határozat szerint: „Az 1994. évi XII. törvénnyel módosított, az életük-től és szabadságuktól politikai okból jogtalanul megfosztottak kárpótlásáról szóló 1992. évi XXXII. törvény (3.Kpt.) alkotmányossági vizsgálatát számos indítványozó kérte. Az indítványozók magánszemélyek és civil szervezetek. A legtöbb indítvány a törvény személyi hatályát, a politikai okból történt sérelemokozások közül a jogosultak önkényes kiválasztását, a törvény által a kárpótlásra megállapított teljes feltételrendszert támadja. Számos indítványozó a törvénnyel szemben erkölcsi és koncepcionális kifogást emel. Van indítvány, amely a törvényt egyenesen negyedik zsidótörvénynek nevezi, más indítvány szerint pedig a törvény rasszista-antiszemita-cigányellenes, mert a kárpótlásra jogosultak köréből kirekeszti a cigányokat és a zsidókat, továbbá, mert kollektív bűnösséget állapít

meg, kollektív felelősséget és felelősségre vonást tartalmaz, és mert különbséget tesz ember és ember között aszerint, hogy az emberi élet jogtalan elvételét, megsemmisítését az állam mely szervei és faji, vallási vagy politikai okból hajtották-e végre.”

Szintén a rászorulóknak joghoz jutását igyekszik elősegíteni a panasznap, például a bíróságokon, ahol a jogvédelmet kérő beadványát ingyenesen megfogalmazzák, vagy eligazítást kap, hová fordulhat. Ennél célirányosabb az egyéni tanácsadás, elsősorban eleve kiszolgáltatott csoportok tagjainak (például roma, külföldi, fogyatékkal élő), illetve a jövedelmi helyzete alapján rászorulóknak, esetleg helyi lakosnak, kezdő vállalkozónak (start-up) nyújt segítséget. A legteljesebb ingyenes jogi segítséget a pervitel, azaz a teljes körű ingyenes képviselő jelenti. Azt, hogy maga az ügyvédi kar tagjai nyújtanak-e, hivatásukból eredő társadalmi felelősség alapján ingyenes tanácsadást, pervitelt, az szakmai kultúra és szocializáció kérdése. Például Kaliforniában csak az léphet be az ügyvédi kamarába, aki legalább 15 kreditet szerzett a felkészítő szakaszban saját kompetenciái fejlesztése terén, ide értve a szakmai gyakorlat ingyenes megszerzését, vagy New Yorkban a kamarai felvétel egyik előfeltétele legalább 50 óra ingyenes jogi tanácsadási munka teljesítése¹. Egyebekben nehéz számszerűsíteni, de annyi bizonyos, hogy minél szélesebb az ügyvédi hivatásrend és minél magasabb azon belül a nők aránya, annál jelentősebb jövedelmeket lehet elérni. A magas jövedelem nem csak nagyobb társadalmi elismertséget jelent, de egyben lehetőséget is az intézményes pro bono jogi munka végzésére. Az 1.sz. Táblázat több európai országban 2004-ben és 2015-ben mutatja az ügyvédek létszámát, majd azokon belül a nők létszámát és átlagos arányát. Láthatóan 20 és 63 százalék közt változik a nők aránya, azaz háromszoros az eltérés, miközben abszolút értékben is emelkedik az ügyvédi létszámmal együtt a női ügyvédek száma. A 2.sz. Táblázatból kitűnik, hogy az ügyvédi emancipáció ugyanezen időszak alatt előrehaladt, ám ez nem csökkentette, hanem inkább emelte a jogi képviselők jövedelmét. Bár nincs egyenes összefüggés arra, hogy a nők megjelenése a hagyományosan férfi(as) ügyvédi pályán egyből biztosítékot jelent a pro bono munkához, de esélyt adhat a nagyobb nyitottság, sokféleség révén ehhez is.

1. Táblázat: Ügyvédek száma és nemi megoszlása (2004-2015)

Ország	férfi	nő	férfi	nő	nők aránya
	ügyvédek (2004)		ügyvédek (2015)		%
Ausztria	4 494	605	5 940	1 210	20
Bulgária	10 206	---	12 629	6 440	51
Ciprus	---	---	2 994	1 505	50
Csehország	8 937	3 229	12 015	4 228	35
Dánia	4 490	1 037	---	---	23
Horvátország	2 568	860	4 483	1 917	43
Észtország	---	---	947	424	45
Finnország	---	---	2 048	589	29
Görögország	33 727	15 919	21 439	12 276	57

¹ <http://www.calbar.ca.gov/AboutUs/PublicComment/Archives/2014PublicComment/201411.aspx>; <http://www.nycourts.gov/ctapps/520rules10.htm#B16>.

Hollandia	12 743	~ 4 842	---	----	38
Írország	1 479	537	2 243	880	39
Lengyelország	7 672	~2 300	36 582	19 313	53
Litvánia	----	----	2 074	796	38
Magyarország	9 200	3 100	12 512	5 490	44
Norvégia	4 296	815	7 450 (nincs kötelező k-i tagság)	2 290	31
Portugália	21 726	10 379	29 240	15 607	63
Románia	~14 800	~7 800	23 784	---	52
Svájc	7 056	1 387	---	---	20
Svédország	4 129	757	5 618	1 611	29
Szlovákia	3 831	1 508	5 967	2 437	41
Szlovénia	962	340	1 611	711	44
UK	---	---	168 303 + 17 516	81 043 + 5 545	46
Törökország	---	---	86 981	35 216	40

Forrás: <http://www.ccbe.org/>

A jogi karokon a jogklinikának kettős értelme van: egyfelől a jogászképzésben bevett gyakorlati oktatási forma, amelyben különböző jogesetekkel és ügyfelekkel találkoznak a hallgatók, vezető oktató segítségével. Másfelől ingyenes jogi segítséget jelent rászorulóknak, ide értve a perlést is, bíróság előtti képviseletet. Gyakran a közérdek védelme, próbaperek indítása a célja, így nagy cégeket, esetenként az államot, hatóságokat perelik nagyobb társadalmi csoportok védelmében. Továbbá, a jogfejlesztés érdekében beadványokat terjesztenek elő például az Alkotmánybíróság vagy az ombudsman számára. Lehetnek a bíróság barátai (amicus curie) és ezért készítenek ingyenes háttéranyagokat, elemzést a jogvitában eljáró bíróságok számára, elsősorban a bevándorlás-és menedékjog, a szociális lakásjog, a környezetvédelem, a büntetőjog, az emberi jogok, az egyenlő bánásmód és a gyermekvédelem területén.

Milyen szerepe lehet a kliensek számára a jogklinikának? Ingyenes jogi tanácsadást nyújt rászorulóknak (nem peres ügyek, főként közigazgatási ügyekben, költségmentesség, ingyenes jogsegély kérelmezésében); hozzásegíti ahhoz a szegény ügyfelet, hogy peres képviselője legyen (például a nép ügyvédje révén vagy ügygondnok kirendelésével) közvetítés, tanácsadás útján. Fontos szerepe lehet abban, hogy az (ingyenes) peres képviselőt ellenőrizi, hiszen maga az ügyfél erre nem képes, ahogyan arra sem, hogy elősegítse a mediációt vagy a vita rendezését jogi tanácsadás révén. A civil szervezetekkel való együttműködés keretében szervezhető az ingyenes jogi tanácsadás, az actio popularis kezdeményezése és a közérdekű perlés. A jogfejlesztést szolgálhatja a jogvédő szervezetekhez fordulás (ügyészség, bíróság, ombudsman, alkotmánybíróság, rendőrség, nemzetközi jogi fórumok). Ugyanakkor a jogi képzést is változtatja a jogklinikák, *közvetetten* segítve a jövőbeni klienseket: fejleszti a hallgatók készségeit, ismereteit, a többi jogi segítővel való együttműködést, esetmegoldást, jogi gyakorlatot, valamint a tananyag alakítására vonatkozó javaslatokat dolgozhat ki. A

jogismeret társadalmi bővítésére a középiskolások között, hírlevelek, honlapok, önkéntes programok és a nyilvánosság, a média minél tudatosabb felhasználása révén is sor kerülhet.

2. Táblázat. Néhány országban a nemi és jövedelmi átlagok az ügyvédi karban

Ország és éves átlagos jövedelem	Ügyvédek száma		Ebből nő		
	2004	2015	2004	2015	%
Belgium	12 672	18 174	--	4 472	25
2009:	46 042 EUR				
Franciaország	34 454	60 223	7 523	32 531	54
2009:	74 586 EUR				
Olaszország	--	246 786	---	115 494	47
2009:	48 805 EUR				
Spanyolország		151 096 (active)	---	105 530	41
2009:	47 956 EUR				

Forrás: <http://ccbe.org/> Council of Bars and Law Societies of Europe

3.A pro bono jogászi munka Magyarországon

A magyar lakosság mintegy negyven százaléka olyan jövedelmi szegénységben és anyagi deprivációban él, amelybe a jogérvényesítéshez szükséges kiadások (eljárási illeték, ügyvédi díjak, utazási költségek megfizetése, szakértői díjak előlegezése) nem férnek bele. Az ide nem tartozóknak is komoly nehézséget okoz az említett kiadások vállalása. Ezért a következő kiadásokat csökkentő vagy átvállaló lehetőségek közül választhatnak:

- pártfogó vagy kirendelt ügyvéd (különösen súlyos büntetőügyekben) illetve kirendelt ügygondnok (pl. menedéket kérő, kiutasítás alatt álló, egyedülálló külföldi gyermek jogvédelmére). Ezeket a feladatokat ügyvédek (valójában gyakran ügyvédjelöltek) látják el, akiket fix tarifa alapján az állami költségvetés fizet meg. Ez a tarifa bruttó ötezer forint óránként (2016);
- a bíróságokon heti, havi rendszerességgel tartanak panasznapot, amelyre bárki be-mehet, és segítséget kaphat keresetlevele megírásához, illetve felvilágosítják, hová fordulhat egy jogvitában. Ezt a feladatot főként a bírósági fogalmazók, titkárok, kivételesen fiatal bírók látják el;
- az igazságügyi szolgálatok jogi segítségnyújtó osztálya a megyei kormányhivatalban elbírálja a jövedelemmel nem vagy alig rendelkezők ingyenes vagy utólagos megtérítéssel elérhető jogi segítség iránti igényét. Amennyiben a szociális rászorultság fennáll – ide kivételesen bizonyos csoportok, például bűncselekmények áldozatai, menekültek, jövedelem-vizsgálat nélkül is bekerülhetnek – úgy közigazgatási, polgári nem peres és polgári peres ügyben meghatározott óraszámban ügyvédi segítséget vehetnek igénybe. Az ügyvédeket erre kialakított listáról választhatják ki, akiknek

- fix tarifa szerinti költségvetési díjazását a hivatal bonyolítja le. Ha a jövedelmi küszöb feletti kérelmezőről van szó, úgy utólag meg kell térítenie a hivatalnak ezt az összeget a jogi segítségnyújtásról szóló 2003. évi LXXX. törvény értelmében;
- (d) az alapjogi biztos, azaz az ombudsman szintén ingyenesen ad jogi útmutatást az alapjogi visszásságok miatt hozzá fordulóknak, akkor is, ha a panaszos ügyében nincs hatásköre. Ha pedig van, úgy részletesen bemutatja eljárásának elemeit a vizsgálata alatt;
  - (e) integrált jogvédelmet lát el, korábban OBDK név alatt, a betegek, gyermekek és a bentlakásos (szociális) intézményekben élők jogait védelmező szolgálat, ma az EMMI egyik titkárságának irányítása alatt. A megyei képviselő segít megfogalmazni a panaszt, közvetít a konfliktusokban, ingyenesen tájékoztatást ad, továbbítja az egészségügyi, gyermekvédelmi, ellátotti észrevételeket a megfelelő üzemeltető, fenntartó számára;
  - (f) a Független Rendészeti Panasztestület a rendőrségi eljárásban elszenvedett sérelmek, mulasztások miatt indíthat vizsgálatot a panaszos kérelmére, ha nem a rendőrségen belüli jogorvoslatot választja az érintett. A testület eljárása végén javaslatot ad a rendőrség vezetője részére, és ha azzal egyetért, intézkedik. (Sajnos még kevés erre a példa.)
  - (g) az Egyenlő Bánásmód Hatóság szintén ingyenesen vizsgálja meg a megkülönböztetés miatti panaszokat, ide értve a hozzá forduló jogi felvilágosítását, más hatósághoz irányítását, ha nincs az adott ügyben lehetőség az eljárás lefolytatására, bár az ügyfél őket és nem a rendes jogorvoslati utat választotta;
  - (h) egyéb szervezetek által közvetlenül vagy közvetetten adott jogi segítség, projekt alapon vagy folyamatosan, nem szükségképpen ügyvédekkel, hanem más felkészült jogászokkal, igazgatási szakemberekkel vagy laikus segítőkkel. Például a szakszervezetek, civil jogvédő szervezetek, kamarák tagjaik számára, esetleg közérdekű kereset vagy közérdekű javaslat, petíció révén, illetve a jogi karok, az önkormányzatok, országgyűlési képviselők által szervezett fogadóórák, társasházi fórumok.
  - (i) maguk az ügyvédek, ügyvédi irodák is nyújtanak segítséget a rászorulóknak, valamely közvetítő (pl. civil szervezet, alapítvány, iskola) közbeiktatásával vagy közvetlenül (pl. ingyenesen elvállalt ügyben képviseli a peres felet).

Ezekben a felsorolt formákban az a közös, hogy az ügyfél és a jogi képviselő, tanácsadó közt nem jön létre olyan jogviszony, amelyben értékarányos díjazásért végeznek szolgáltatást. Ugyanis létrejöhet valamilyen jogviszony, amelynek része a jogi képviselői, iratkészítési, felvilágosítási vagy kitanítási tevékenység, sőt akár díjfizetés is lehet benne, de azt harmadik személy, azaz a felektől különálló szervezet (hatóság, civil szervezet) viseli egyedül vagy részben, az ügyféllel megosztva, és semmiképpen nem az elvégzett munkával arányban. Ezt összefoglalóan *pro bono munkának* nevezzük a következőkben, hiszen a szakma és a védendő jogi, társadalmi értékek miatt végzik ezt főként a jogászok, azaz az ügyfél és a közjó javára.

Mi jellemzi az állam által biztosított ingyenes jogi tanácsadást, segítséget?

Néhány fontos adatot kiemeltünk a Jogvédelmi kaleidoszkóp (2015) kiadványból, amelyben a fentiekben felsorolt ingyenes jogi segítségre vonatkozó információt találunk. Például a rendészeti jogvédelmi területen (Tóth, 2015) jól érzékelhető, hogy a bűncselekmények áldozatai, csak meglehetősen kicsi arányban jutnak el az állami segítséghez,

amelyet a 2009-2010. évre vonatkozó statisztikával illusztrálunk, a 3.sz. Táblázatban. Az Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENYÜBS) adatai alapján 2010-ben 248.170 volt az ismertté vált természetes személy sértettek száma. Ebből csupán az áldozatok 7,8 százaléka kért állami segítséget. Vajon miért ilyen alacsony ez az arány? Például azért, mert a gyermekkorú áldozatok nem kérnek a szolgálatról segítséget. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa, 2009-ben készített kutatása szerint ugyanis a gyermekvédelmi jelzőrendszer nem működik jól: a gyermekek sérelmére elkövetett jogsértések sokszor következmények nélkül maradnak. További ok lehet, hogy a megállapított azonnali pénzügyi segélyek összege alacsony: 23,4 százalékban 10 és 20 ezer, 19,8 százalékban 20 és 30 ezer forint között, és 15,5 százalékban 10 ezer forint alatt volt. Ez azt jelenti, hogy a korábbi évek tendenciája folytatódik, a megyei hivatalok döntően a lehetségeshez képest kisebb összegű azonnali pénzügyi segélyt állapítottak meg. A bűncselekmények áldozatainak kárenyhítési célú iránymutatás kezelése a Belügyminisztériumhoz került. A céliránymutatáson minden évben 132 millió forint állt rendelkezésre a támogatások kifizetésére, és azt a felelős minisztérium kiegészítette. 2010-ben a Szolgálat 180,3 millió forintot költött a céliránymutatásból azonnali pénzügyi segély és állami kárenyhítés kifizetésére. Ugyanakkor nem nőtt a hivatali létszám, maradt a megyénként 2-2, a fővárosban 8 jogász munkatárs és megyénként 1-1 ügykezelő ehhez a jelentős ügyteherhez. 2014-re a fővárosi kormányhivatalban az igazságügyi szolgálat áldozatsegítési osztálya hetente négy napon tart ügyfelfogadást, a megyékben pedig csak három, kivételesen négy napon. Abból egyetlen esetben van este 6-ig fogadási idő, míg a többi napon is délelőtt vagy délután. A gyors segítségre szoruló panaszosoknak aligha elegendő ez.

3.sz.Táblázat: IH áldozatvédelmi ügyterhei (2009-2010)

Kérelem jellege	Száma 2009	%	Száma 2010	%
Kárenyhítésre	501 39,6 millió Ft értékben	2	425	2
Azonnali pénzsegélyre	6 369 146 millió Ft-t fizettek ki	28	6 017 (132 millió Ft-t fizettek ki)	27
Szakjogászai segítségre	722	3	479	2
Érdekérvényesítés támogatására	6 763	29	6 497	29
Átfogó tájékoztatásra	8 546 Ebből a fővárosban: 2 491	38	8 651 Ebből a fővárosban 2 185	40
Ebből	22 901	100		100
Elutasítás	951	4,1	n.a.	
Engedélyezés	5 058	22	n.a.	
Megszüntetés	489	2,1	n.a.	
Nem kellett határozatot hozni	16 403	71,8	n.a.	

Mik a sajátosságai az ügyvédi hivatásnak?

A hazai jogász és ügyvédi felfogás német mintára alakult ki, az 1875-ben alakult Magyar Ügyvédi Kamara szoros igazságügyi kötődéssel, erőteljes közjogi szabályokba ágyazva működik. Az EU csatlakozást követően az ügyvédség kitört a kizárólagos nemzeti szabályozási körből, mert alkalmazni kell rá például a versenyjog, a pénzmosás elleni fellépés, az informatikai fejlesztésekből és a szolgáltatások szabadságából fakadó szabályokat, amely számos magánjogi és némi közjogi szabály együttesét jelenti. Másfelől a globalizáció és a nemzetközi versengés az ügyfelekért sürgeti az újfajta szerepfelfogásuk kialakítását, azaz a sokkal inkább alapjogi és emberi jogi igényeknek megfelelő ügyféli igények kielégítését. Ezek az új jelenségek láthatóvá teszik az ügyvédségen belüli törésvonalakat, hiszen ez a hivatás sohasem volt egységes: egyfelől szoros a kapcsolata a hatalmi rendszerhez, egyfajta feudális hagyományként, másfelől szabad-foglalkozású vállalkozóként merkantilista, és éppen jövedelmi-anyagi viszonyaiban is jelentkezik a rétegzettség. Mivel nincs ma ügyvédi minimális díjszabás, rendszeres továbbképzés, nyelvtudásuk és informatikai tudásuk igen vegyes, az ügyfelek is védtelenek az ügyvédi morál, a fegyelmi és jogi visszaélések, a sikerdíj kikötésével, sőt az ügyvédi bűnözés megjelenésével szemben. Az ügyvédi létszám évek óta stagnál, az aktív ügyvédi kar tíz és félezer főt számlál. Bár zömük egyfős irodákban működik, megindult az irodai koncentráció. Sürgetik a közbizalmat erősítő jogi és kamarai szabályok kiadását, például az érdekütközésekre, a függetlenségre, a kamarai kizárásra, a munkadíjakra, reklámra, honlapra, titokvédelemre és a folyamatos önképzésre vonatkozóan (Sulyok, 2016). Például a *pactum de quota litis* szabály alapján az ügyvéd nem részesülhet a jogvita eredményéből, mivel ez sértené a jó erkölcsöt és az ügyvéd gazdasági érdekeit tolná előtérbe, sértve az ügyvéd függetlenségét, akárcsak az a szabály, hogy egyes esetekben az állam fizeti az ügyvédi munkadíjat (pl. kirendelt védőnek). Az ügyvédi törvény 2017-ben tervezett módosítása ebben változást hozhat.

Utasi Ágnes szociológus (SZTE) és kutatótársai két hullámban mérte fel a hazai ügyvédséget, 1998-ban és 2015-ben. A következtetéseket a több mint másfél évtizedes különbséggel készült két empirikus felvétel azonos kérdéseinek összehasonlítására alapozza. 1998-ban önkitöltéses postai kérdőívvel (N=1293) és 2015-ben online önkitöltéses link segítségével (N= 1276), biztosítva az anonimitást és az adatok súlyozását. (Utasi, 1999, Utasi 2016)

Mindebből kiderült, hogy az ügyvédek túlnyomó többsége származási családjá és jelenlegi életformájá szerint egyaránt a középosztályi rétegek valamelyikébe tartozónak tekinti önmagát. Hivatásrendi és középosztályi identitással alakítják életvitelüket. A hivatáshoz köthető humán segítő tevékenységüket a hivatás képviselői belső késztetéssel abban az esetben is elvégzik, ha végül is nem kaptak/kapnak érte pénzbeli ellenszolgáltatást. Teszik mindezt azért, mert a tevékenységet küldetésnek érzik, mert erre a hivatás-tevékenységre felelősek, mert abban személyiségük kiteljesedik. Az ügyvédek számára a legfontosabb presztízsképző tényező a magas fokú specializált tudás (professzió), a képzettség és a közjóért érzett tevékenység és felelősség vállalása.

Ugyanakkor nem csökkent az ügyvédek munkára fordított ideje. Az átlagos munkaidő munkanapokon- kis különbséggel- mindkét felvétel mintájában hasonló (átlagosan 8,8 óra). A munkaszüneti napokon is – valószínűleg az ügyfelek szabadidejéhez, illetve a büntető ügyekben a folyamatos készenlét követelményéhez, a sürgős beadványi határidőkhöz alkalmazkodva – az ügyvédek többsége néhány órát dolgozik. A 2015-ös mintában nagy különbség található a nyelvtudás területén a szélső korcsoportok között. A legfiatalabbak korcsoportjából már majdnem mindenki, a legidősebbeknek pedig alig több mint fele beszél

valamilyen idegen nyelven. A nyelvhasználat praxisa ma a 36-45 évesek korcsoportjában a legintenzívebb, és a munkaerőpiacon fokozza a generációk közötti feszültséget.

Az ügyvédek háromnegyede él a fővárosban és/vagy nagyvárosokban, a korábbi két-harmaddal szemben, több mint fele migrációval került valamelyik megyeszékhelyre vagy a fővárosba. A településtípusok közötti növekvő egyenlőtlenségre utal az, hogy a 2015-ös mintába tartozók között a fővárosban és/vagy nagyvárosokban érettségizettek magasabb aránnyal jutottak be a jogi egyetemre, s válhattak ügyvéddé, mint a másfél évtizeddel korábbiak. Mára megnőtt az ügyvédnök aránya – ahogy a joghallgatók közt is – és az ügyvédekben belül nőtt az egyedülállók aránya, ám az ügyvédnöknek és férfiaknak eltérő az esélye a párkapcsolati létformára. Mindkét vizsgálati időpontban a férfi ügyvédek körében 20%-kal magasabb a házasságban élők aránya, mint az ügyvédnök részmintájában – az állandó partnerkapcsolat nélkül élő ügyvédnök aránya mindkét mintában több mint háromszorosa az állandó partnerkapcsolat nélküli férfiakénak. Tehát a magánéleti veszteség a nőknél nagyobb, mint az ügyvédi hivatást végző férfi- társaiknál. A szülői család a középosztályba, annak valamelyik rétegébe tartozók aránya tovább nőtt, a diplomás anyától származók aránya majdnem megkétszereződött és a mai ügyvédek szubjektív megítélésük szerint a társadalom átlagához képest magasabb státuszú családokban szocializálódtak, mint a korábbi felvétel mintájába tartozók. Így a társadalmi mobilitás csökkent, az alacsony státuszú családok utódai közül kevesebben juthattak be az ügyvédek hivatásrendjébe, mint két évtizeddel korábban. Másfelől, a dinasztikus kapcsolatok aránya nőtt, a mai mintában jogász, ügyvéd, bíró a válaszadók több mint harmadának (39%) rokonságában volt/van.

Az ügyvédek szinte kivétel nélkül önálló vállalkozással rendelkeznek, csak néhányan dolgoznak alkalmazottként. Az autonómia, az önálló döntés a vállalkozói munkában elengedhetetlen. A 2015-ös mintába tartozók kisebb arányának van más vállalkozása, más vállalkozásban érdekeltsége, illetve résztulajdona, mint a másfél évtizeddel korábbi mintában. A mintába került ügyvédek tulajdonában lévő vállalkozások számának csökkenése arra utal, hogy az elmúlt másfél évtizedben fokozatosan koncentráltak a vállalkozások, az ügyvédi irodák száma csökkent, de nőtt az irodákban az alkalmazottak száma. Az ügyvédek 90%-a javai egy részének átváltásával (pl. második lakás, nyaraló, üzletrész eladásával) elő tudná teremteni a szükséges pénzeszeget egy kényszerű „csőd” kivédéséhez, vagy egy ígéretes vállalkozás beindításához. A családi megélhetéshez minimálisan elégségesnek tekintett összeg az 1998-as mintaátlagra jellemző 125 ezer Ft-ról 2015-ben 334 ezer Ft-ra változott. A jövedelem iránti legmagasabb igénye a középkorúaknak van (46-55 évesek). 2015-re csökkent a saját tulajdonukban élők aránya (1998=95%, 2015= 85%), a csökkenés különösen jelentős volt a 35 év alatti fiatal ügyvédek körében (bérelt lakás/ház), talán mert bonyolultabbá vált az élet, átalakultak a javakhoz és tevékenységekhez kötődő prioritások. 2015-ben, hatodik nem él saját házában/lakásában, és minden harmadik ügyvéd otthonából hiányoztak a különleges, többnyire nem funkcionális, inkább exkluzív polgári-középosztályi berendezési javak (pl. kortárs műalkotás). A legáltalánosabb a személyautó (1998=96%, 2015=92%), majd sorrendben a második ház/lakás (1998=42,5%,2015=55,5%), az érték-papír/részvény/kötvény (1998=48%, 2015=35%), a föld/telek (1998=48%, 2015=34%), majd a nyaraló megléte (1998=42,5%, 2015=32%) követi.

A művészet-pártolás, mecénatúra, jótékonyág az adatok szerint némileg csökkent, a háztartási alkalmazott ma már csak minden negyedik háztartásban (27,3%) van. Az ügyvédek gyerekeinek tizede külföldi iskolában tanul/tanult. A gyakran művelődők minden aktivitási területen (sport, kultúra) kétszeres aránnyal találhatók a 2015-ös mintában, mint 1998-ban , és ez az életkorral nő.

Az ügyvédek közösségi kötelekeik, kapcsolataik segítségével könnyebben kapnak megbízást, könnyebben találnak ügyfeleket. Másrészt a közösségekben betöltött tisztségek gazdagítják önbecsülésüket és presztízisüket is, szabadidős szervezeti-egyesületi kötődése az ügyvédek negyedének (27,5%) van, négyötöde több civil közösséghez is kapcsolódik (a társadalmi átlag 20%-hoz viszonyítva ez magas!), tehát az ügyvédek életvitelében 2015-re a civil közösségi kötelekek általánosan intenzívebbé váltak. Rendelkeznek független értelmiség kapcsolati tőkével, négyötödének van jómódú nagyvállalkozó barátja vagy rokona, felének nagyvállalati menedzser barátja-rokona és az országos médiában dolgozó neves barátja-rokona. Ugyanakkor a helyi szinten az erős kapcsolatok a helyi potentátókkal csökkent. Az ügyvédek barátaikat – azok életformája szerint közép- vagy felsőosztályba tartozónak tekintették, jelentős az orvosok (10%), a tanárok (12%) és vállalkozók (10%) aránya körükben. Az ügyvédek hivatásrendjének három hierarchikus életvitel-rétege: (a) az „elit-felsőnek” nevezett, legváltozatosabb életvitel-aktivitást jelző réteg, amelybe az 1998-as felvétel mintájában többen tartoztak (39%), mint a 2015-ös mintában (28%), (b) a „közép életvitel-réteg” a 2015-ös mintában lett szélesebb (39%), mint a korábbi felvételen volt (26%), (c) az „alsó-életvitel” rétegbe tartozók aránya nem változott (35-33%). Mindez az ügyvédek belüli egyenlőtlenségek törvénye szerint valószínűleg azt jelzi, hogy a keskenyebb elit-felső rétegbe gazdagabb alanyok találhatóak, a javak mennyisége összességében nem csökkent, csak kevesebb személy birtokában koncentráálódtak, azaz az ügyvédség is polarizálódik.

Mi a perspektívája a pro bono munkának?

Az ügyvédeket ugyan nem tekinthetjük sem anyagilag, sem tudatilag egységesnek, sőt a különbségek, egyenlőtlenségek nőnek, mégis a pro bono munka terén növekedés várható, mivel hivatásnak tekintik a jogász, ügyvédi munkát a megkérdezettek szinte mindegyike, amely társadalmi felelősséget is magában foglal, valamint az ingyen munkát, főleg barátnak, rokonnak, szomszédnak a napi és hétfégi munka ellenére. Másrészt növekedett a nők aránya, így a helyi kapcsolati tőke, a szolidaritás erősödése várható, még akkor is, ha a polarizáció nőtt, és kevesebben tartoznak a középosztály felsőbb részéhez. Ugyanis a jövedelmi hiányokat kapcsolati és kulturális tőkével kompenzálják némileg. Végül kiemelhető, hogy növekedett az ügyvédek civil szervezeti részvétele, és a pro bono munka terepe az egyesületi, alapítványi jogi munka, az ingyenes képviselő, tanácsadás. Az ügyvédek körében nagyobb a bizalom a rászorulókat támogató civil szervezeteken keresztül, mint egyéni ügyféli alapon.

Ha a jogi felsőoktatást vizsgáljuk meg, akkor látható, hogy az ingyenes jogi tanácsadás a jogklinikák révén már több évtizede megjelent Magyarországon. A teljesség igénye nélkül néhány példát említünk, hiszen mára az állami alapítású jogi karokon több-kevesebb sikerrel és legalább időszakosan működik jogklinikai képzés.

Az Alapítvány a Minőségi Jogászképzésért hozta létre a Jogklinikai programot 1996-ban az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán. Célja volt, hogy a képzés átalakításával hozzájáruljon a jogrendszer távlati reformjához. Ennek érdekében jogsegély- és tanácsadó programokat akartak működtetni olyan hátrányos helyzetű állampolgárok számára, akik nem képesek képviselni saját érdekeiket, és érvényt szerezni alapvető jogaiknak. A jogászai képességeket fejlesztő minőségi képzés, gyakorlati és gyakorlatorientált kurzusok szervezésével, készségfejlesztő programok kialakításával, különböző jogterületeken is célul tűzték, akárcsak az összehasonlító és kritikai elemzések készítését a jogrendszer mindennapi gyakorlatáról az összegyűjtött tapasztalatok révén. A klinikai tanácsadás során a *hallgatók*

és az *ügyfelek* egyaránt megtanulják, hogyan kell működtetni a jogállam mechanizmusait, hogyan lehet változtatásokat előidézni az intézményi gyakorlatban, és végül, hogy miként kell magát a jogot megváltoztatni. Az ELTE jogklinikai szekciók egyike volt a Büntetőjogi jogklinikai, amelyben a hátrányos helyzetűek vagy jogi segítségre sürgőse rászoruló jogi képviselőt látták el, tanácsadást adtak a fiatalok és családjaik számára, ingyenes telefonos segítséget szerveztek (a program az ingyenesen hívható zöld számon keresztül biztosította). A Non-profit jogklinikai 2000-ben jött létre, hogy segítsen a non-profit szervezetek alapításában, nyilvántartásba vételében, adójogi kérdésekben, működési kérdések, alapszabályok, peres/jogi ügyek vitelében (pl. bíróság előtti képviselő, közhasznú státus megszerzése). Feladatuknak tekintették a non-profit szervezetekre vonatkozó törvényalkotás kritikáját, javaslatok elkészítését, valamint a non-profit szervezetek számára jogi képzés szervezését. Az Utógondozói Jogklinikai az elítéltek felkészítésében segédkezett a szabadulásra és a társadalomba való visszailleszkedésre összpontosítva. A hazai gyakorlat szerint az elítél és a pártfogó közötti kapcsolat önkéntességen alapul, noha a büntetés végrehajtási intézetnek részt kell vennie a szabadulók felkészítésében és re-integrációjának elősegítésében. Ezért realisabb cél volt a büntetés végrehajtási intézetek által működtetett utógondozói tevékenység hatékonyságának növelése, bevonva a joghallgatókat olyan börtön-programba, amelynek keretében részt vehetnek a hivatásos pártfogó és az elítél közötti konzultációban, de a hallgatók részt vesznek az elítéltek jogi problémáinak megoldásában is. A Munkajogi jogklinikai 2002-ben azt célozta meg, hogy a szociális jog, az adójog és a munkajog körében biztosítson jogi segítséget azoknak, akik nem tudják viselni az ügyvédi költségeket, növelve a joghallgatók társadalmi érzékenységét és gyakorlati felkészültségét. Az EsErnyő Alapítvány, amellyel együttműködnek, pszichológiai és szociális segítséget nyújt az epilepsziás betegeknek, és számukra a joghallgatók jogi segítséget adnak esélyt teremtve a reintegráció hatékonyságának növelésére. A Street Law keretében terjesztett jogi ismeretek az emberi jogok és a demokráciában való részvétel tanítása érdekében indult meg 1999-től. A 2002/2003-as tanévben a „*Jogról közérthetően*” program 22 joghallgatóval kezdte meg a működését. Heti két órás elméleti képzés mellett a gyakorlati munka 22 középiskolában, két zárt intézetben és különböző közösségi szinteken folyt. A tanári továbbképzési program 2001-ben kezdődött, amikor már több mint 40 iskola jelezte együttműködési igényét. Azóta az oktatási tárca középiskolai tanári továbbképzésként akkreditálta a programot. Ennek köszönhetően rendszeres fővárosi és vidéki tréningeket tart. A Gyermekjogi Jogklinikai 2003-ban együttműködő partnernek választotta az Erzsébetvárosi Gyermekjóléti Szolgálat és Családok Átmeneti Otthonát, amely jogász hiányában eddig nem tudta kielégíteni sem ügyfelei, sem saját jogi információ iránti igényét. E program tágabb célja a törvényben foglalt gyermeki jogok védelme, jogsérelem esetén a jogok érvényesítése, a rendszeres jogi tanácsadás, hogy megelőzhető legyen a veszélyeztetettség, csökkenthető a családon belül, a gyermekek ellen elkövetett erőszak kockázata. A szociális intézményekben megforduló családok, a Szolgálat munkatársainak jogi támogatása tanácsokkal és családgondozó munkájukban, valamint a gyermekvédelmi hatóságokkal folytatott együttműködésükben ölt testet.

A Magyar Helsinki Bizottság évtizedek óta ad ingyenes jogi képviselőt a menedéket kérőknek, menekülteknek, külföldieknek és romáknak. Az Anti-diszkriminációs jogklinikai indítását éppen e csoportokkal szembeni megkülönböztetés miatt kezdeményezte. Az ELTE és a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karát választották partnerüknek. Féléves alternatív tárgy keretében az öthetes elméleti képzés olyan területeket érint, mint a diszkrimináció tilalma a nemzetközi és a hazai jogban, az ENSZ, az Európa Tanács, az Európai

Unió jog- és intézményrendszere, a magyar antidiszkriminációs szabályozás, az egyenlő bánásmód követelménye megsértésének esetei vagy például a megosztott bizonyítási teher. Különösen a munkaügyi diszkrimináció ügyeit vállalják fel. Több év szakmai tapasztalatát, terminológiáját vehetik át autentikus forrásból, az oktatást tartó Magyar Helsinki Bizottság szakembereitől. A kurzusra tankönyv is készült. A hallgatók ez után olyan gyakorló ügyvédek mellett foglalkozhatnak a hátrányos megkülönböztetés témakörébe tartozó ügyekkel, akik maguk is részt vettek a Magyar Helsinki Bizottság továbbképzésén. Minden ügyvéd mellett négy-öt hallgató tevékenykedhet. Az ügyfélkör főleg Miskolcra és a régióból érkezik. A program ismertté tétele érdekében a jogi kar kapcsolatban áll azokkal a szakhatóságokkal, munkaügyi központokkal is, ahol a nyomtatott és az elektronikus sajtón túl plakátokkal is hirdetik a klinika működését.

A Nyílt Társadalom Intézet indította el az Információs szabadság Jogklinikát. Az OSI Justice Initiative programjának, az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának és öt civil szervezet közös vállalkozása, melynek keretében érdeklődő joghallgatóknak lehetőségük van az információs szabadság elméleti elsajátítása mellett, gyakorlati munkát is végezni, szakértelemmel rendelkező jogászok mellett. Az első alkalommal 2008 őszén indult két féléves kurzus első szemeszterében a hallgatók megtanulják az elméleti alapokat. A második félévben a kiválasztott szervezetnél ismerkedhetnek a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló jogszabályok mindennapi alkalmazásával. Nem csupán a diákoknak kínál lehetőséget egy fiatal demokráciában új és kiemelkedő jelentőségű jogterület tanulmányozására, hanem a programban résztvevő szakértőknek is közös fórumot jelent. A Jogklinika honlapjára feltöltött anyagok az információs szabadság iránt érdeklődők számára is használható ismereteket nyújt.

Mint kitűnik a példákban, a hazai civil jogvédő szervezeteknek a jogklinikai programok elindításában, valamint partnerként való együttműködés fenntartásában komoly szerepe volt és van.

4. A jogklinikai képzés formái és hagyományai más országokban

A jogklinika történetének kezdetét 1893-ra teszik, amikor a Pennsylvania Egyetemen a hallgatók keresve a gyakorlati lehetőségeket, létrehozták a szegényeknek nyújtott „jogi patikát”- emlékezik meg minderről Jerome Frank 1947-ben. A Ford Alapítvány kezdeményezésére jött létre a Jogi Képzés és Szakmai Felelősség Tanácsa (CLEPR), amely igen sok jogklinikai programot, az oktatók képzését, a tapasztalatok átadását anyagilag támogatta. Száz év alatt mozgalommá, azaz a jogi képzésben általánossá vált ez a forma az Egyesült Államokban. Az Ügyvédi Kamara (ABA) és a jogi karok szövetsége (AALS) formális és tartalmi kritériumokat, akkreditációs követelményeket (pl. a hallgatók számára, a felügyelő oktatók irányítási feladatairól) határozott meg a pro bono jogi munkára és a jogklinikai képzésre az 1990-es években. Ez hozzájárult a sokféleség ellenére is a közös minimumok, módszerek alkalmazásához szinte valamennyi jogi egyetemen. (Adcock, 2013)

Ha definiálni akarjuk, vajon mi is a jogklinikai képzés, akkor többféle meghatározást találunk (Bartoli, 2016). Elsőként Richard Wilson, aki a Washingtoni Jogi Egyetemen szerzett harmincévnyi tapasztalatot, a következő jelleget tulajdonságokat határozta meg:

- (a) a jogi egyetemi képzés részeként született, a tananyagba beépült, így a hallgatók kreditet kapnak érte,

- (b) egyfajta jogi gyakorlat, mert a hallgatóknak különféle jogi eseteket kell megoldani, illetve közreműködni azok megoldásában,
- (c) tanácsot, segítséget adnak ingyenesen főként sérülékeny embereknek, akik szegénységük, marginalizált helyzetük miatt komplex ügyekkel nem tudnak máshová fordulni,
- (d) minőségi szolgáltatást nyújtanak, hiszen egyetemi oktatók és gyakorlott jogászok felügyelete alatt működik,
- (e) interaktív oktatási-képzési forma, mert az esetek előkészítése, megoldása az oktató és a hallgató részéről is együttműködést, készségek fejlesztését jelenti.

Az ENCLE (Európai Jogklinikai Oktatás Hálózata) ehhez még hozzátesz néhány további elemet:

- (f) a társadalmi igazságosságot szolgálja, mivel a joghoz, igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést és a jogsértések révén a jogérvényesülés nyomán követését támogatja;
- (g) a képzésbe a formális, az informális és a nem formális oktatási módszerek egyaránt beletartoznak, azaz nincs egyetlen módszere, éppen a sokféleség jellemző;
- (h) középpontjában a hallgatók állnak, akiknek szakmai etikáját és jogállami elköteleződését, szakmai értékeit fejlesztését nagyban elősegíti.

Emil Winkler úgy foglalja össze, hogy kettős természetű dologról van szó, mert a jogklinikák a gyakorlat-orientált jogi képzés és a pro bono jogi segítség kombinációja. Oslóban egy régi buszt alakították át e célra, és mobile jogi irodának nevezik.

A meghatározás mögül előtűnik, hogy a jog elméleti és gyakorlati szétválasztása az egyetemi képzésben kritikussá vált. Jerome Frank (1951) a jogi realizmus híveként úgy tekintett a jogra, mint tisztán emberi jelenségre, amely a bűnök és erények hatását tükrözi, ellentétben a jogi formalizmussal, amely a jogi képzést is uralja, és sterillé teszi az egész egyetemi környezetet a jogi kérdésekkel, vitákkal kapcsolatosan. Ezt formálja át a valódi emberekkel való találkozás, annak minden érzelmi, társadalmi, politikai következményével együtt. A gyakorlás közben tanulás módszere élővé teszi a jogi problémát annak érintettjével együtt, míg a formalizmus dehumanizálja a jogot is. A jogklinikák tehát hozzásegítik a hallgatókat, hogy a jogban a konfliktus szerkezetét megértsék, és képessé váljanak normatív eszközök alkalmazásával az igazsághoz, de legalább a jogszolgáltatáshoz eljuttatni az érintetteket, miközben önmaguk is kritikussá válnak a konformizmussal szemben, közelítve a társadalmi valósághoz.

Az Európai Unió is támogatja a jogklinikai képzést, mivel ez nem csupán az uniós jogi normák terjesztését segíti, de annak értékeit, jogelveit, így az emberi jogok tiszteletét, különösen az egyenlő bánásmódot, a jogállamiságot, a társadalmi befogadást, a demokratikus működést, a hallgatói mobilitást és az aktív uniós polgárságot. Az oktatási miniszterek 2007-es londoni értekezletén a tagállamok képviselői közös nyilatkozatukban úgy fogalmaztak: „A felsőoktatás meghatározó szerepet játszik a kohézió erősítésében, a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentésében, a tudásszint emelésében, a képességek és képzettség fejlesztésében. A jogklinikák így jól példázzák az egyetemek társadalmi felelősségét.”

A friss felmérések szerint, a jogklinikai képzés Kanadában, Ausztráliában, Indiában, Afrika számos országában és Európában az 1960-as évek óta folyamatosan terjed, Ázsiában pedig az 1990-es évektől, azaz manapság globális mozgalomról beszélhetünk. Pedig igen eltérőek az oktatási hagyományok, a tanonc-és gyakorlati eltanulástól az elméleti, analitikus és általános jellegű képzésig, a párbeszéd formán és a szemináriumi, kiscsoportos esetelemzésen keresztül. A Ford Alapítvány az 1970-es évektől ehhez is támogatást adott,

különösen az afrikai és latin-amerikai országokban, hogy az apartheid és az elnyomó rezsimek áldozatait, a képzetlen emberek hozzáférjenek a jogi szolgáltatásokhoz. (Romano, 2016) Igaz, hogy a támogatás végén igen bizonytalan a folytatás, mert nem fenntartható az adott egyetemen a program. Kelet-Közép-Európában az 1990-es évektől kezdődött meg a jogklinikai képzés beépülése a jogi oktatásba, míg Nyugat-Európában csak a 2000-es évektől indult fejlődésnek. Az európai és az amerikai tapasztalatok hatására szintén ekkortól indul meg Kínában, Japánban, a Fülöp Szigeteken, Indonéziában és Malajziában a jogászképzésben a jogklinikai rendszer, a társadalmi átalakulásra és az interaktív oktatás terjedésére reagálva.

A Nyitott Társadalom Alapítvány (OS) Csehországban, Lengyelországban, Szlovákiában és Magyarországon pályázati támogatásokkal segítette a demokratikus átmenet idején a jogklinikák megalakítását, manapság pedig a Visegrádi Alap is ezt ajánlja, kibővítve más régiós országokkal (pl. Ukrajna). Ez nem csak az oktatási megoldások, de a pénzügyi stabilitás és az akkreditációs lehetőségek előmozdítását is szolgálja.

A jogklinikai modelleket a következők szerint különböztethetjük meg:

- (a) házon, azaz a karon/egyetemen belüli klinikák, amely az intézményi pozíciót jelöli;
- (b) ügyfelekkel rendelkező klinikák, ahol a hallgatók, a professzorok által kiválasztott eseteket oldják meg, az ügyfelek kikérdezése, a joganyagok keresés, elemzése révén, és felettük ellenőrzést, kontrollt gyakorolnak a felügyelő tanárok, felelősséget vállalva a munkáért. Itt lehetséges a klinikai profil meghatározása az ügyek kiválasztása útján, és egyszerűbb a program, a képzés szervezése;
- (c) házon, azaz karon/egyetemen kívüli klinikai program, amelyben a hallgatók együttműködnek jogászokkal, bírakkal, ügyvédekkel (ügyvédi irodák, civil szervezetek, bíróságok bevonásával az általuk kiválasztott jogi esetek megoldásában közreműködve. Ez három fél együttműködését igényli, hiszen az ügyfél a jogástól, bírótól kér segítséget, de abba beledolgozik harmadikként a joghallgató, persze abban a jogi profilban, amelyet az ügyvédi iroda, civil szervezet, bíróság határoz meg, ám meglehetősen tág keretek között. Itt igen változatos joganyaghoz és etikai kérdésekhez kerülhetnek közel a joghallgatók, ugyanakkor sokkal nagyobb erőt igényel a hallgatói munka ütemezése, szervezése, kontrollja és a program akkreditálása;
- (d) ügyfelekkel közvetlenül nem rendelkező klinika, amely elsősorban esetek megbeszélését, animált bírósági eljárásokat és hipotetikus eseteket elemez, a professzorok döntése, kiválasztása révén. Ebben a formában nincs hallgatói felelősség, félelem a hibázástól, és a tutorok feladata az érvelés, a vita követése, a jogi gondolkodás fejlesztése.

A valóságban ezek az ideális típusok kombinációja működik, például lehetséges házon belüli, valódi ügyfelekkel dolgozó jogklinikák vagy kari egységet jelentő, de külső együttműködésben szolgáltató klinika is, vagy éppen közvetlen ügyfelek nélküli, jogtudatot erősítő (street law) programokat működtető, külső helyszíneken.

Kik lehetnek a jogklinikák révén kedvezményezettek?

- (a) a meglehetősen gyakori megoldás szerint egyének, akik a jogklinikák célközönségét képezik, tanácsokat és felvilágosítást kapnak, mert rászorulónak tekintik őket (pl. fogyatékkal élők, hajléktalanok, nagycsaládosok, munkanélküliek).
- (b) közösségi jogklinikák is léteznek, hogy a helyi kisebb-nagyobb közösségek és a joghallgatók közti kapcsolatokat erősítsék, illetve az adott közösség gondjait a hallgatókban tudatosítsák.

- (c) A szakosított jogklinikák igyekeznek csak az adott tárgyban jártas jogászokat maguk köré gyűjteni, és összpontosítani a szakmai feladatokra, legyen szó nemzetközi jogi, a migránsok és menekültek jogait védelmező, a környezetvédelmet segítő, a nők jogait javító, anti-diszkriminációs vagy szociális jogi tanácsadásról.

Milyen tevékenységek tartozhatnak a jogklinikához?

- (a) a fő tevékenységi kör általában a jogi tanácsadás, azaz peres vagy nem peres eljárásban képviselő, beadványok írása, a jogi helyzet áttekintése és tisztázása az ügyfelek számára, a szükséges adatok begyűjtésével;
- (b) tudományos kutatás az adott jogi területen, különösen a nemzetközi fejlemények és a hazai élő jog, a jogalkalmazás feltérképezése, működésének javítása érdekében;
- (c) lobbizás, érdekképviselő az adott társadalmi ügy, jogi kérdés, jogintézmény elterjesztése, reformja érdekében, ehhez különböző fórumok, viták, rendezvények szervezése,
- (d) képzés, oktatás, ismeretterjesztés, hogy a jogismeret, jogtudat, társadalmi igazságosság és érzékenység szélesedjen általában vagy az adott célcsoport körében, így az USA-ban a hatvanas évektől alkalmazott, majd a britektől Dél-Afrikáig elterjedt street law programokkal például a középiskolások, a börtönlakók vagy intézményben élők körében, ehhez szóróanyagok, kiadványok készítése és terítése, különböző rendezvények szervezése, különösen a faji előítéletek, társadalmi kirekesztés, szegregáció megelőzése, visszaszorítása érdekében;
- (e) jogi anyagok, szakvélemények, törvényjavaslatok kidolgozása, amicus curiae beadványok készítése;
- (f) mediálás, alternatív vitarendezés biztosítása képzett emberekkel, közvetítővel, a konfliktusok kezelése, feloldása céljából;
- (g) civil szervezetek, társadalmi mozgalmak akcióinak segítése, az együttműködés bővítése, amely elősegíti a jog elvei és realitása közti távolság csökkentését, a civil közösségek fejlesztését, a képviselt csoport (romák, nők, fogyatékkal élők, kisebbségek) emancipációját, társadalmi részvételét.

A kutatások (Romano, 2016) azt jelzik, hogy e célokat interaktív módon, azaz nem frontális oktatás és vizsga keretében, hanem az egyetemi falakon kívüli közös munka, előadások, rendezvények, viták segítségével magas minőségben lehet megvalósítani, rendszeres hallgatói értékelés és visszajelzések alapján. Eközben fejlődik a hallgatók kommunikációs, elemző, problémamegoldó, kritikai és etikai készsége, érzékenysége, ugyanakkor erősödik az egyetemi csoport kohéziója és demokratikus működése is.

5. Nemzetközi és hazai együttműködés a jogklinikák között

A jogklinikai képzés terjedése, a civil szervezetekkel való együttműködés és a pro bono jogi munka kiterjesztése a jogászok, joghallgatók körében együttesen eredményezte a *jogklinikák kooperációját, hálózattá formálódását*. A jogi karok, civil jogvédők, kutatók, ügyvédi szervezetek számtalan hazai, regionális és nemzetközi konferenciát, majd új szervezeteket hoztak létre a módszertani-és adatcsere, közös képzés, publikációk és szakmai együttműködés érdekében az elmúlt évtizedekben.

A *jogklinikai globális mozgalom* több nemzetközi szervezetet hívott életre, civilek és szakmai közösségek kezdeményezésére. Köztük nagy szerepe van a Világszövetségnek (Global Alliance for Justice Education), amely 1997-ben jött létre. A GAJE támogatja a jogklinikák közti együttműködést, kommunikációt, módszertani vitákat, elősegítve a társadalmi igazságtalanságok elleni harcot is.

Regionális szinten, elsősorban Amerikában a Jogklinikai Egyesület (CLEA) és az amerikai Jogi Karok Szövetsége (AALS) támogatja a rendszeres kooperációt, működteti a szakmai folyóiratot (Clinical Law Review). Amerikai alapítványokkal összefogva segítik az afrikai és ázsiai jogi oktatást. Európában a legfontosabb a Jogklinikai Hálózat (ENCLE), mert hozzájárul az európai országokban a klinikai jogi oktatás létrejöttéhez, fejlesztéséhez, terjesztéséhez, bizonyos egységesítéséhez, akárcsak a GAJE. (Romano, 2016)

A Bolognai folyamat 1999-től egyszerűbbé teszi a kredit rendszer, a hallgatói mobilitás révén az európai egyetemeken a megfelelő tudományos igényű oktatási elemek átvételét. A Lisszaboni Szerződés az Uniót szabadság, biztonság és jog térségévé kívánja tenni, amelyben az emberi és alapvető jogok védelmét minden tagállamban biztosítani kell, ideértve a szociális igazságosságot is.

Saját nemzetközi együttműködésünk 2015-től indult meg, amelynek keretében részt vettünk 2015-ben az ENCLE nemzetközi konferenciáján, Budapesten (ELTE rendezésében), ahol összefoglaltuk eddigi oktatási és a társadalmi felelősségre vonatkozó tapasztalatainkat. Egyik tutor tanárunk részt vett a Brüsszelben tartott anti-diszkriminációs ENCLE képzésen, hogy megismerjék a jogklinikák is egymás tapasztalatait. 2016-ban a Visegrádi Alap támogatásával szervezett jogklinikai tréningen és konferencián tartottunk előadásokat Ukrajnában (Ivano Frankvist – Vasyl Stefanyk Precarpathian National University <http://www.pu.if.ua/depart/Lawclinic/ua/6805/>), valamint Szlovákiában (Pozsony, Comenius University). 2017-ben az ENCLE-PILnet pro bono fórumán és konferenciáján (Budapest, ELTE) cserélünk tapasztalatokat.

2014. május 27-én az Open Society Justice Initiative és a PILnet támogatásával első alkalommal találkoztak a hazai jogi karokon jogklinikai oktatást szervezők a Közép-Európai Egyetemen. A győri jogi kar kivételével, jelen volt az összes jogi képzőhely oktatója. Egyrészt megismerték a lengyel jogklinikák országos hálózatát, amelyet egy alapítvány segít közös képzési anyagokkal, továbbá akkreditálja az egyes jogi karok jogklinikáját, amennyiben megfelelnek az etikai, szakmai követelményeknek. Minden jogi karon választható tárgyként évek óta bejárattott a rendszer. Csehországban is hasonló a helyzet, azzal az eltéréssel, hogy míg az ügyvédi kamara mindkét országban mára már tolerálja az ingyenes jogi tanácsadásnak ezt a formáját, a kezdeti ellenséges viszonyhoz képest, addig a csehoknél az ingyenes jogsegély szolgálat konkurensnek tekinti, a lengyeleknél azonban ilyen szolgáltatás hiányában még ez sem nehezíti a működést. Karunkon 2004 óta működik választható stúdiumként, nappali és levelező hallgatóknak, sőt ERASMUS hallgatóknak is, legfeljebb három szemeszteren át a jogklinikák, míg a többi jogi karon vagy egyáltalán nem, vagy csak időszakosan, részlegesen működik.

A PPKE-n egyáltalán nincs, a KRE-n csak az önkormányzatnál hetente egyszer nyújtott oktatói jogsegély szolgálat működésébe kapcsolódhatnak be a hallgatók, a DTE-n és az ELTE-n a street law formáció működik (középiskolákban tartanak a joghallgatók jogismereti előadásokat, illetve a bagi cigánytelepen és börtönökben segítik néhány család jogvédelmét), továbbá a NANE és a PATENT Egyesület közös programja készíti fel a hallgatókat a párkapcsolati erőszak felismerésére, bírósági esetmegfigyelésre a hallgatókat az utóbbi években. A PTE egy éve működteti vállalkozóknak, start-up cégeknek szervezett jogkli-

nikáját, a jövőben pedig alapjogi tanácsadást szeretne szervezni. A miskolciak korábban aktív büntetőjogi és anti-diszkriminációs jogklinikája tetszhalott állapotban van. A CEU-n működik ugyan a jogkliniká mint oktatási alternatíva, de éppen a nemzetközi hallgatói összetétel miatt még két azonos országból való résztvevő sincs egy-egy csoportban, így csak nemzetközi jogi ügyekről és panaszokról lehet szó, amely kivételes ügyfélkör a pro bono és a szociális igazságosságot célzó programoknak, kivéve az emberi jogi jogsértéseket, ha már nincs nemzeti jogorvoslatra esély. Ezért bátran jelenthetjük, hogy a szegediek ebben is kiemelkednek a mezőnyből.

A 2014-es tavaszi jogklinikai találkozót követően megindulhat a hírcsere, az együttműködés az oktatók, tutor tanárok között. Ezt nehezíti, hogy mindenütt kapcsolt munkakörben végzik e feladatukat, így nincs megfelelő ember a hálózatépítésre, valamint a nemzetközi együttműködésre. Az ENCLE a jogklinikák hálózatába persze bekapcsolódhatunk, onnan átvehető a tudás, de a helyi társadalmi és egyetemi közeg támogatása nélkül ez elszigetelt marad. Első lépésként tehát a képzési kínálatba kell minél jobban beépíteni az alternatív formákat, kiemelten a jogklinikai képzést, ahol a diákok valódi ügyfelekkel és jogi kérdésekkel találkozhatnak, megértik a legfontosabb etikai szabályokat, felismerik saját képességeik és felelősségük határait.

Ha kíváncsi, hol működik még a térségben jogkliniká, keresse a térképen <http://encle.org/membership-directories/map>

6. A jogklinikai képzésünk alapelvei és a társadalmi felelősség

A jogi karon működő Jogkliniká mindenekelőtt *alternatív formában működő jogi képzés*, amely egyben az egyetem társadalmi felelősségét is megtestesíti. Ez a kötelesség megjelenik a kitűzött célokban és a működés rendjében, a hallgatói követelményekben. Úgy reméljük, hogy ennek révén valósulhat meg missziója, a következők szerint:

- (a) felkészíteni a hallgatókat a már megszerzett jogi, igazgatási, társadalmi ismeretek hasznosításával a jogalkalmazási munkára;
- (b) erősíteni a jogi segítségre, felvilágosításra, tanácsra rászorult emberekkel való szolidaritást, elsősorban azzal, hogy megtanulják saját előítéleteik kezelését, az egyenlő bánásmód és a diszkrimináció tilalmának alkalmazását köznapi és a jogi segítői helyzetekben;
- (c) megtanulni az ügyfelek, jogi segítséget, felvilágosítást kérők eltérő helyzete alapján (pl. fogyatékkal élők nehezebb hozzáférése a közszolgáltatásokhoz, képzetlen emberek tájékozottsága és bizalma gyenge) a különleges bánásmód alkalmazását (pl. személyre szabott tájékoztatás és magyarázat, jeltolmács vagy bizalmi közvetítő bevonása);
- (d) felelősséget vállalni a megadott jogi tanácsért, információért, mert azt legjobb tudásával és a szakmai szabályok betartása mellett nyújtja a hallgató, tutor tanára kontrollja mellett;
- (e) a jogklinikai tevékenység segítségével elmélyíteni a jogi, igazgatási ismereteket, a jogi segítői szerepek betöltését, valamint a jogászai etika szabályait;
- (f) erősíteni a partnerséget és a kollegialitást a jogászok, a hallgatók, a kliensek és a civil szervezetek között, a helyszínen adott és az egyéb módon nyújtott jogi tanácsadás, közös akciók keretében;

- (g) a személyes és szenzitív személyes adatok hozzájáruláson alapuló kezelési szabályainak és a dokumentálási szabályoknak a megtartása, a titkok megőrzése;
- (h) a kurzust a hallgató önkéntességére épül, hiszen maga választja;
- (i) jóhiszeműen teljesíteni a kredit megszerzéséhez szükséges munkaórákat, az elvállalt feladatokat, amelyet a tutor tanár értékel.

Az egyetem ezért vállalja ezt a drágább képzési formát, mert ez a kics csoportos, több tutor tanár és szerződéses partner koordinációját, infrastruktúráját igénylő oktatás költségesebb, mint a rendes tantermi óra. Karunk azért finanszírozza, építi be a tanrendbe, mert ezzel a térségben élő rászorultak és civil szervezetek felé közvetlenül, közvetetten pedig az egyetemi polgárok és a régió lakosai számára azt üzeni: a tudás (jogi, igazgatási ismeretek, a társadalmi összefüggések ismerete) birtokában nagy a felelőssége, hogy jobbítsa saját környezetét, hozzájáruljon a jogismeret és a jogtisztelet betartásához. Másfelől pedig segíti a joghoz jutásban a rászorulókat, miközben felkészíti a hallgatóinkat a jogi munka világának komplex feladataira és etikájára.

7. A képzés felépítése, működése és követelményei az SZTE-n

A hazai jogklinikai képzés a jogi felsőoktatásban az 1990-es évek közepétől jelent meg, de kevés helyen tudott megszakítás nélkül fennmaradni. Szegeden viszonylag későn, csak 2004-ben döntött úgy az ÁJTK kari tanácsa, hogy a tanrendbe beépítve, saját erőforrásokból, megindítja ezt a képzési lehetőséget, amely azóta folyamatosan működik. Szemeszterenként legfeljebb 15 (nappali, levelezős) hallgatóval – nem számítva ide az ERASMUS keretében külföldről érkezőket, valamint a nemzetközi kapcsolatos szakra járó külföldi hallgatókat, akik szintén megismerkedhetnek a jogklinikai munkával és a civil szervezetekkel, valamint a joghallgatókkal – indul el a kurzus.

Néhány adat működésünkről: A beiratkozott joghallgatók száma 12 év alatt 168 fő volt. Hozzátehetjük, hogy lehetne több is, mivel kapacitásunk lehetővé tenné. A hallgatók legalább 750 ügyfélnek segítettek, amely a családtagokkal együtt mintegy 3500 főt érintett, 700 jogi ügyben. Az ügyek 15%-a szociális jogi és az egyenlő bánásmód körébe tartozott, 27%-a családjogi, gyermekvédelmi ügy volt, 4%-uk a betegek jogaival foglalkozott, 7%-a a non-profit szervezetek jogaival, 16%-a különböző lakhatási ügyekkel, 4%-a a fogyasztókkal élők jogaival, 9%-a a munkajoggal, végül 18%-a egyéb, főként közigazgatási jogi kérdésekkel foglalkozott. Láthatóan a büntetőjog és a cégjog, a kötelmi jog nem tartozik a profilunkba, de eligazítást ehhez is adunk.

A jogklinikai munka elsősorban alapjogi megközelítésű, de nincs merev jogági határ, hiszen a tanácsadásra szoruló helyzetek is meglehetősen összetettek, és csak annyiban egyforma, hogy sérülékeny, gyakran diszkriminált csoportba tartozók jogi ügyeiben kell eljárni. A munka többsége hatósági levelek megválaszolását, közigazgatási beadványok készítését, a jogi konfliktusok megoldására vonatkozó felvilágosítást, megfelelő hatósághoz irányítást, mediálást, ritkábban peres ügyre felkészítést, ügyvéd, szakértő keresését, pályázat előkészítését és elszámolását jelenti. Esetenként arra is felkértek, hogy az egyesületi tagoknak tartunk előadást egy-egy fontos jogi témában (pl. fogyatékkal élők továbbtanulása, idősek végintézkedésének lehetőségei), esetleg egyesületi ülések levezetésében, azok bíró-

sági beadásában. Szintén kértek közérthető tájékoztató anyagokat jogszabályi változásokról, az adott csoportra, tagjaikra vonatkozó legfontosabb jogokról, ügyintézésről.

A képzés tartalmáért, meghirdetéséért és adminisztrációjáért az Alkotmányjogi tanszék felelős, a Jogklinika is annak keretében működik, bár van saját irodája (megfelelő mennyiségű PC, fénymásoló, fax, telefon, laptop, jogtár eléréssel) és irodavezetője. A hallgatókat négy-öt tutor tanár segíti, ellenőrzi és értékeli, akik óraadóként kapcsolódnak a karhoz, ugyanakkor ügyvédi gyakorlattal is rendelkeznek. Az irodában folyik az új hallgatók felkészítése, a napi adminisztráció, az iratok tárolása, továbbá az egyes konzultációkra, jogszabályok, egyéb anyagok begyűjtésére is mód nyílik. Ugyanakkor az ügyfélfogadás a partnerszervezeteknél történik, azaz az egyetemen kívül, a városban, akikkel a kar együttműködési szerződést köt, amelyeket néhány évenként megújít, pontosít, az igényeknek megfelelően.

A hallgatói követelmények része, hogy összesen három szemeszteren át választhatják a jogklinikai képzést, összesen 6 kreditért a 3-9. szemeszterben. Ehhez a Jogklinika I-ben egy tömbösített felkészítésen kell részt venni (30 órában), megismerve a jogi tanácsadás módszereit, jogi, kommunikációs és etikai kereteit, szereplőit, hogy utána 8-8 alkalommal helyszíni jogi tanácsadást nyújtsanak a tutori konzultációt követően. A Jogklinika II-III keretében 12-12 helyszíni tanácsadást és 8-8 tutori konzultációt kell vállalni, ami a hallgatói elfoglaltságok miatt igen rugalmas, azaz nem a tanrend szerinti tanórák ritmusát követi, hanem a hallgatói és a civil szervezetek igényeit. A tanácsadásról egyszerű adatfelvételt, statisztikai nyilvántartást készítenek a hallgatók és a tutorok, amelyet az irodavezető értékeli, összesít. A jogklinikusokat tanszéki, kari és nemzetközi konferenciákra, jogi tréningre, kirándulásra is meghívjuk, illetve önkéntesként, vendégként gyakran segítenek a partner civil szervezeteknél, mert jó szakmai, emberi kapcsolatokat alakítanak ki a tanácsadás révén. A hallgatók vizsgaidőszakában, illetve a szünidőben a tutor tanárok, az irodavezető és a tanszék munkatársai pótolják a hallgatókat a sürgős vagy éppen nehéz jogi ügyekben, hiszen az együttműködési szerződés elveit folyamatosan érvényesíteni kívánjuk.

A szemeszter végén a hallgatókat a tutor tanárok és az irodavezető értékeli, a leadott tanácsadási iratok és a konzultációk alapján. Hallgatóinkról visszajelzést adnak a civil partnerszervezetek is. Így alakul ki az osztályzat, szinte mindig jó eredménnyel, mert a hallgatók jogi és kommunikációs jártassága látványosan fejlődik a képzés alatt. A jogklinikusok zöme mindhárom félévet végigjárja, sőt utána többlet tanácsadást és önkéntes munkát vállal, mert hasznosnak érzi a tevékenységét, örömet lel ebben a munkában. A jogklinikai munkára kíváncsi külföldi hallgatókat is többen kalauzolják, patronálják.

A kiadvány végén a *Mellékletek* között szerepel a Működési Szabályzat, a tanácsadásról készítendő Statisztikai lap, valamint az Ügyvázlat, a hallgatói Összesítő lap és a tutorok által jegyzett Értékelő lap.

A tanácsadásban érintett ügyekről a leadott ügyvázlatokat, iratokat zárt lemezszekrényben őrizzük, és feldolgozásukra, például egy-egy hallgatói dolgozatíráshoz, anonimizálás után, lehetőséget nyújtunk. Akadt példa a kötelező szakmai gyakorlat megszervezésére is a jogklinikai tanácsadás során megismert civil vagy önkormányzati szervezet bevonásával.

A Jogklinika együttműködik más hasonló oktatási formációkkal, civil fórumokkal, közreműködik különböző kutatásokban, nyílt napokon, sajtóban, és a jövőben szeretnénk a honlapon, hírlevélben még több információval szolgálni a joghallgatók és a civil szektor számára. Bővíthető lenne a jogklinikai tevékenység, például kortárs csoportokban joghallgatói előadásokkal a régió középiskolaiban, hogy erősödjön a jogi tájékozottság. Például

gyermeknapon szimuláltunk bírósági tárgyalást és ítélethirdetést egy gyermek bántalmazása ügyében, szintén a jogtudatot erősítve.

A Jogklinika működését időszakosan értékelik a partnerszervezetek képviselői és a tutor tanárokat tömörítő Tanácsadó Testület, valamint a Kari Tanács. Ez módot nyújt a képzés minőségének ellenőrzésére és az együttműködés javítására egyaránt. Az elmúlt 12 év alatt csak a képzés beindításához kértünk infrastrukturális támogatást (munkaerő-piaci felkészítés projektben 2004-ben), valamint a továbbfejlesztéshez (IM támogatás a jogi oktatás fejlesztésére 2016-2017-ben tananyag kidolgozása, a hatékonyság javítása, a tapasztalatok átadása), amelyek igénylik a kontrollt és beszámoltatást.

8. Partnerség

A jogklinikai képzés egyik kulcskérdése, hogy a *klienseket* hogyan, miként lehet elérni, hiszen ügyfelek hiányában nem szerez tapasztalatot a jogi munka összetettségéről, a jogász kommunikációról, etikáról a hallgató. Fontos szempont, hogy a tanácsot kérők egy általuk ismerős közegben találkozzanak a számukra idegen, gyakran eltérő korosztályhoz, társadalmi osztályhoz tartozó joghallgatókkal. Ezért a civil szervezetek, szociális intézmények saját működésének helyszínei képesek ezt a nyilvánvaló távolságot és feszültséget oldani, mégpedig oly módon is, hogy a szervezet, intézmény kliensek által ismert dolgozó, képviselői is jelen vannak, eligazítást adnak, hol és mikor tudnak találkozni a jogklinikussal. Gyakran ezek a koordináló személyek magyarázzák el, hogy az ingyenes tanácsadás mit jelent, és közvetítenek az ügyfél és a hallgató között (telefonon, e-mailben), átveszik és másolják a fontos iratot, üzenetet, jeltolmácsot szereznek, többek közös kérdését tolmácsolják. Ez tehát nem kizárólag a klasszikus kliens-segítő közti kétpólusú viszony, mert abba mások is bekapcsolódnak, sőt a joghallgatók gyakran nem egyedül mennek ki tanácsot adni, hanem két-háromfős csoportban, hiszen nekik is nehéz kezdőként, tapasztalat nélkül egyedül helyt állni.

A partnerség azonban nem csak azt jelenti, hogy nincs paternalista vagy hierarchikus viszony, hanem azt, hogy *egymásra vagyunk utalva, és kölcsönös előnyöket várunk az együttműködéstől*. A civil szervezet segíthet saját magán vagy/és saját tagján, ha hozzájut ingyenes jogi tanácshoz, hiszen ügyvédi honoráriumot nem tudna fizetni, sőt segítők sem a tényleges hozzáférés, megoldás eljuttatásához, amiben a civil szervezet, szociális intézmény koordinátora támogatja. A Kar és a Jogklinika pedig a gyakorlatban fejlesztheti hallgatóinak az elméleti tudását, kompetenciáit, miközben szakmai felkészítést és kontrollt biztosít a hallgatói tevékenység felett.

Ebben a szellemben kötött általában két-két évre *együttműködési megállapodást* a kar, amelyben rögzítik a jogklinikai képzés, tanácsadási elemeit, a tutor tanárok felelősségét a hallgatók tevékenységének felkészítése, irányítása felett, valamint az együttműködő felek részéről eljáró, napi szinten egyeztető, az ügyfélfogadási időpontokat közösen meghatározó munkatársak kapcsolattartásának módját. A szerződés értelmében a tanácsadás helyszínét és az intimitást is biztosító körülményeket a partnerszervezetnek kell biztosítania, továbbá az ő feladata a tagság számára a tanácsadást hirdetni, elmagyarázni. Az együttműködést közös akarattal meghosszabbítják, illetve abba beleértik a tanácsadó testületben való véleményezést, javaslatot a jogklinika tartalmi, formai javítására és, a civil szervezet műkö-

désének egyéb segítésére (pl. pályázati együttműködés, önkéntesek toborzása, társadalmi érzékenyítés).

Olyan együttműködő helyi (városi, megyei) partnereket kerestünk, akik az ingyenes jogi segítségre rászorulnak, szervezetként és tagjaik révén egyaránt. Bár az eltelt években néhány szervezet megszűnt, átalakult, de a leginkább érdek-és jogvédelemre szoruló kör nem szűkült, inkább bővült. Röviden áttekintjük, hol nyújtanak a jogklinikai hallgatók és tutorok ingyenes jogi tanácsokat.

ÁGOTA Alapítvány: országos hatókörű, szegedi székhelyű közhasznú szervezet, élén hétfős kuratóriummal, jelentős állami és civil támogatással, több száz önkéntes bevonásával. Főbb tevékenységi területei közt szerepel, hogy a veszélyeztetett gyermekek számára 2000. óta fenntartott Játszóházban szabadidős programokkal, gyermeknevelési tanácsadással, önszolgáltató csoportokkal, drog-prevencióval, korrepetálással segíti az elkallódás veszélyétől sújtott gyermekeket és hátrányos helyzetű családjukat. A jogklinikusok a Játszóházat látogató gyerekeknek és szülőiknek nyújtanak tanácsokat. Az alapítvány a családból kiemelt gyermekek és fiatalok számára is szervez programokat, egyéni és intézményi segítséget, krízisintervenciót, elősegítve e gyermekek életvezetését, társadalomba való beilleszkedését. Az Alapítvány 80 lakás- és gyermekotthont támogat országwide. Nem csak a gyermekek, hanem a velük foglalkozó segítők és szakemberek továbbképzését is kiemelt feladatának tekinti. Így önkéntes-felkészítésekkel, felnőttképzéssel, szakmai továbbképzésekkel, módszertan-fejlesztéssel és szaktanácsadással támogatja a gyermekvédelem szakmai színvonalának fejlődését. Bővebben: <http://www.agotaalapitvany.hu/hu/aktualis/hirek/galeria>

SINOSZ: A Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége – mint közhasznú, országos érdekvédelmi szervezet – a Magyarországon élő siketek és nagyothallók társadalmi integrációjának előmozdításáért tevékenykedik. Ennek érdekében a jogszabályokban foglaltak megvalósításának szorgalmazásával segíti életminőségük javulását, valós szükségleteken és igényeken alapulva ösztönzi az akadálymentesítési folyamatokat, közösségi színtereket, szolgáltatásokat biztosít. A Csongrád megyei szervezettel régóta együttműködve érzékeljük, hogy egyre hatékonyabban lépnek fel azért, hogy legyen a jelnyelv elfogadott, vizsgával igazolt és tanított, önálló kommunikációs forma, csökkenjen a diszkrimináció és megvalósuljon a nagyothallók, siketek egyenlő bánásmódja a közszolgáltatásokban, a munka és tanulás terén, kapjanak megfelelő segédeszközöket, legyen akadálymentes a kommunikáció a hivatali, szolgáltatási honlapokon, tájékoztatásban. Az Egyenlő Bánásmód Hatóság megyei képviselőjén túl, a jogklinikai hallgatók is segítik e célokat, valamint a tagok egyéni jogi tanácsokkal ellátását. Bővebben: <http://sinosz.hu/szovetsegunk/>

Vakok és Gyengénlátók Csongrád megyei Egyesülete: A nem vagy alig látóknak az egyenjogúságát, érdekeik védelmét elősegítő közhasznú szervezet fontos feladatának tartja a társadalom minden rétegében a látássérült emberek iránti pozitív szemlélet és viszonyulás kialakítását. Eezért dolgozik az „ép” társadalom érzékenyítésére, tájékoztatására irányuló programokon, ahol a résztvevőket saját élményen keresztül igyekszünk közelebb vinni a vak és gyengénlátó emberekhez, hogy felismerjék, hogy a fogyatékos emberek elsősorban emberek és csak másodsorban fogyatékosok. Iskolákban, közösségi rendezvényeken tartanak közlekedési, segédeszköz és egyéb bemutatókat, képzéseket. Szakértői feladatokat vállalnak honlapok használhatóságára, nemzetközi szabványoknak való megfeleltetésére vonatkozóan, továbbá tagjaiknak számítástechnikai képzéseket szerveznek a hatékony ott-

honi és irodai munkavégzés támogatására és az elhelyezkedési lehetőségek javítását, illetve a felzárkóztatást célozva. A jogklinikai egyéni tanácsadás, önkéntes munka támogatása és jogi előadások sokféle élethelyzetre kiterjednek, és a jövőben talán még több feladat várható, hiszen csak Csongrád megyében több mint 1800 súlyosan látássérült személy él. Bővebben: <http://vagycsome.hu/szolgaltatasok>

A Mozgáskorlátozottak Csongrád megyei Egyesülete: olyan közhasznú szervezet, amely egyben akkreditált foglalkoztató. Másrészt tagjainak különböző szolgáltatásokat nyújt, így a rehabilitációs mentor és tanácsadó minden olyan tevékenységben segítséget tud nyújtani, amely ahhoz szükséges, hogy a megváltozott munkaképességű munkavállaló ellátásának veszélyeztetése nélkül támogatott foglalkoztatásban vehessen részt. A rehabilitációs foglalkoztatás keretein belül nyújtanak egyénre szabott segítséget, tájékoztatást, ide értve munkavállalóinknak, tagjainknak, illetve az információt kérőknek is a megváltozott munkaképességű munkavállalókat érintő jogszabályokról, intézményi háttérrel, az ellátás igénylésének menetéről. A sorstársi tanácsadó a speciális élethelyzetből adódó nehézségek elhárítására szakmai segítséggel keresi a közös megoldást, a sorstársi tanácsadó az egyesületi irodájában vagy a tanácsot kérő otthonában áll rendelkezésre. A tagság részére egészségügyi szolgáltatásokat is biztosítanak, a települési csoportok helységeiben gyógytornát, gyógy-masszázst, mágneses érterápiát vehetnek igénybe a jelentkezők, a megye 26 településén. Látható, hogy a széles tagsággal rendelkező egyesületben számos munkaügyi, szociális és esélyegyenlőségi jogi kérdésben tud a jogklinikai hallgató eligazítást adni, már évek óta. Bővebben: <http://mcsme.hu/projektjeink/>

ODU: A Szegedi Korai Fejlesztést és Integrációt Támogató Alapítvány (KORINTA Alapítvány) hozta létre az Odú Központot, amely pedagógiai szakszolgálati intézményként a Szegeden és vonzáskörzetében élő 0-3 éves atipikus fejlődésű gyermekek komplex pszichológiai-gyógypedagógiai állapotfelmérését, és számukra fejlesztő és terápiás beavatkozásokat nyújt. Évente 80-100 kisgyermek korai fejlesztése történik egyéni és csoportos formában. Megalakulásunk óta szervez szolgáltatásokat a gyermek problémáinak felismerése után egyénre szabottan, a család igényeinek és a gyermek szükségleteinek megfelelően. Szülősegítő szolgáltatásuk csökkenti a család terheit és megfelelő információt ad problémáik megoldásához. Együttműködnek a gyermekeket ellátó más intézményekkel (pl. bölcsődékkel), hogy hatékonyan segítsék a családokat, de rendszeresen szerveznek képzéseket, konferenciákat, tanácsadást, konzultációs lehetőséget a szegedi bölcsődékben integráltan nevelkedő, eltérő fejlődésű gyermekek kisgyermeknevelői számára. A Jogklinikai segítség adott például az intézményi belső szabályzatok átalakításához, figyelemmel az időközi, jelentős jogszabályi változásokra. Bővebben: <http://www.odukozpont.hu/odubrfejlesztobrkozpont/bemutatkozás/tortenet>

Napos Oldal a Sérült Emberekért Alapítvány: a szervezet 1996 óta végzi tevékenységét az ország több pontján, különös hangsúllyal Szegeden. Céljük, hogy a hátrányos helyzetű csoportok társadalmi esélyegyenlőségét, a mozgássérült, értelmi fogyatékos, valamint egészséges, de hátrányos helyzetű gyermekek és felnőttek integrálását a társadalomba elősegítse, szociális helyzetük, szomatikus, pszichés állapotuk javítása, illetve rehabilitációja révén. Ehhez számos programot és szolgáltatást szerveznek, így táboroztatnak súlyosan és halmozottan fogyatékos, valamint egészséges fiatalokat, segítőkkel és önkéntesekkel együtt, a személyi segítő szolgálat és a sorstársi segítő az ügyintézésben, bevasárlásban,

gyógyszerkiváltásban, takarításban, otthoni felügyeletben áll rendelkezésre. A fogyatékkal élők foglalkoztatását is segítik, egyéni és csoportos felkészítéssel, pályaválasztási és állás-keresési tanácsadással, önéletrajzírással. Kutyaaterápiás foglalkozást és bemutatót tartanak sérült gyerekeknek, valamint különböző érzékenyítő programokat szerveznek a fogyatékkal élők társadalmi elfogadtatása érdekében. Naponta Skype-on keresztül is nyújtanak szociális és jogi tanácsokat, amiben a jogklinikai hallgatók is bekapcsolódhatnak. Bővebben: <http://www.naposoldal.org/index.php/alapitvanyunk/bemutakozas>

Talentum Alapítvány: a civil szervezet 2002 óta működik, azzal a céllal, hogy a dél-alföldi régióban tevékenykedő önkéntesek munkáját segítse és támogassa képzésekkel, tanácsadással, illetve önkénteseknek és önkénteseket fogadó szervezeteknek biztosított szolgáltatásokkal. Küldetése az egyének személyi fejlesztése, az alulról jövő kezdeményezések felkarolása, a közösségi tevékenységek erősítése, a nonprofit szektor fejlesztése. 2006-ban nyílt meg a megyére kiterjedő Minősített Önkéntes Központ, és több hazai önkéntes központtal hálózatban dolgoznak az önkéntesség kultúrájának terjesztésén, önkéntesek közvetítésén, képzésén, közös minőségirányítási elveket meghatározva. 2011-ben az Alapítvány akkreditált felnőttképzési intézménnyé vált, hogy az uniós projektekben a megfelelő minőségi elvárásokat teljesíthesse, szolgálva a civilek és az önkéntesség fejlesztését. Tini Tanoda programjuk középpontjában a hátrányos helyzetű fiatalok életre nevelése, kompetencia fejlesztése és társadalmi életbe való bekapcsolása áll, munkaerő-piaci szolgáltatások (pályaorientáció, gyakornoki és gyakorlati hely közvetítés) nyújtására készültek fel minőségbiztosítási rendszer bevezetésével. A jogklinikai hallgatók a hálózatba tartozó civil szervezetek és tagok jogi ügyeiben ad tanácsot, fórumot, előadást tart. Bővebben: <http://talentumonkentes.hu/alapitvany/tevekenyseg>

Gyermeksors Alapítvány: a közhasznú szervezet célja, hogy közreműködjön a család-, gyermek- és ifjúságvédelem mindazon törekvéseiben, amelyeknek célja a gyermekek egészségének megőrzésével, nevelésével és oktatásával, szabadidejének hasznos eltöltésével, a gyermeki jogok védelmével, a család és a nők jogainak biztosításával összefügg. A gyermekjóléti alapellátásban és szakellátásban részesülő gyermekek, az őket ellátó intézményeik segítése és támogatása mellett, segíti és koordinálja a helyi és országos család-, gyermek- és ifjúságvédelemmel foglalkozó intézmények és civil szervezetek tevékenységét. Tanácsadó Irodája kiváló szakemberek közreműködésével a gyermekek és az értük dolgozó civil szervezetek megsegítését vállalták fel. Folyamatos támogatói a gyermekvédelemnek, az állami gondozásban élő gyermekeknek és fiataloknak, továbbá a velük foglalkozóknak. Minden évben szervezői és/vagy kezdeményezői szakmai konferenciáknak, karitatív akcióknak. A jogklinika hallgatói több szakmai konferencián vettek részt, segítették annak szervezését, de betekintettek fontosabb gyermekvédelmi képzésbe, szakmai vitákba is. Bővebben: <http://www.tiszanet.hu/gyermek/>

Szegedi Cigány Nemzetiségi Önkormányzat: a városban élő 5-6 ezer roma többsége halmozottan hátrányos helyzetű, így támogatásukkal is foglalkozik a roma kulturális autonómia és érdekvédelem városi szervezete, elsősorban közösségi programok szervezésével. Ugyanakkor több éves előkészítés után, 2012-ben indult el a tanoda program a várostól kapott épületben, sok társadalmi munkával való felújítás után. Itt az iskolai tanulásban megakadt gyerekek felzárkóztatása folyik, fejlesztőpedagógusok, hallgatók és főiskolai tanárok segítségével, továbbá dob- és gitárszakkör, sőt az érdeklődőknek varrásoktatás is

indult. A felnőtt roma lakosság részére felvilágosító, tanácsadó foglalkozásokat szerveznek, amelybe a Jogklinika a jogi tanácsadással jól illeszkedik, segítve egyben a kisebbségi önkormányzat pályázati terveit, például szociális szövetkezet létrehozását. Bővebben: <http://www.minority-szeged.hu/index.php/szegedi-roma-nemzetisegi-onkormanyzat>

OBDK: a betegek, állami gondoskodásban élő gyermekek és szociális, egészségügyi intézményekben (pl. idősek otthonában) élők jogvédelmét látta el korábban egy közalapítvány (BEGYKA), majd átvette ezt a feladatot az OBDK, amely 2017-re, megyei képviselőkkel rendelkező közigazgatási szolgálatként beolvadt az EMMI-be. Új neve Integrált Jogvédelmi Szolgálat, bár az OBDK rövidítést még sok felirat őrzi. A panaszosok ügyeibe a jogklinikai hallgatók is betekinhetnek, illetve a máshol jelentkező panaszokat oda továbbíthatják, segíthetik a hozzájuk is fordulókat a megfelelő jogi felvilágosítással. A kari együttműködés része, hogy az integrált jogvédelmi szolgálat betegjogi, gyermekjogi és ellátottak jogaival foglalkozó képviselők előadást tartanak, jogesetek feldolgozását segítik, hogy a joghallgatók e téren megismerhessék a gyakorlatot. Bővebben: <http://www.ijsz.hu/>

Szeged Megyei Jogú Város: A Humán Közszolgáltatási Iroda mára egyesíti a szociális, oktatási és gyermekvédelmi feladatokat, amelyekből hagyományosan a szociális ügyekkel foglalkozó egységgel léptünk kapcsolatba, hogy az oda érkező ügyfeleknek segítsenek a jogklinikai hallgatók abban, milyen az ügyintézés menete, milyen egységre tartozik egy-egy kérdés, avagy hol lehetne a rászorulónak máshol, civil vagy egyéb szervezetnél segítséget szerezni. A hallgatókat rendszeresen tájékoztatják a szervezeti átalakulásról, munkamegosztásról, így a hallgatók jobban előkészíthetik a rászorulók ügyeinek intézését, amely mára igen sokrétű, ráadásul gyakran módosul. Bővebben: <https://eservices.szeged.eu/eku/frontend/index.html#/portal/ugytipusok>

A Szegedi Kistérség Többcélú Társulása: ennek keretében a szociális intézmények közös működtetése indult meg, majd két lépésben átalakult, mára Egyesített Szociális Intézményként tevékenykedik. A sokféle feladat tucatnyi intézményben kap helyet, így például a hajléktalanok ellátása a melegekben, átmeneti szálláson, a fogyatékosok nappali ellátása külön intézményben, a gyermekek- és családok átmeneti otthona, a tartós bentlakást nyújtó idősek otthona, a fiatalok drogambulanciája. Az ott élők gyakran egyszerre jelentkeznek többféle problémával, és ezek komplex jogi segítséget igényelnek. Így az ott működő ügyvéd szívesen látja a hallgatókat a jogklinikai együttműködés keretében. Bővebben: <http://www.kisterseg-szegedi.hu/tobbcelutarsulas.php?page=egyesiett-szocialis-intezmeny>

9. Társadalmi nyilvánosság

Az egyetem társadalmi felelősségét nem csak érvényesíteni kell, de annak látszódnia is kell. Ezért a pro bono végzett jogi tanácsadásról nem csak a képzésben résztvevőknek kell értesülni, de a potenciális hallgatóknak, a többi jogi karnak, kollégáknak, valamint a tágan vett helyi és szakmai közönségnek is. Mivel nem vagyunk szakértői a közkapcsolati tevékenységnek, minden szerény eredménynek, azaz sajtó-és civil szervezeti nyilvánosságnak örülünk, de a jövőben ennél tervezhetőbb nyilvánosságra lenne szükség. Az IM pályázat (2016-2017) támogatása reményeink szerint ehhez is hozzásegíti a Jogklinikát.

A szűk, intézményi nyilvánosságban a joghallgatók lapja, a Magyar Közöny 2009-ben több interjúban számolt be a Jogklinika működéséről, gondjairól, megszólaltatva az abban résztvevő oktatókat, hallgatókat (<http://www.juris.u-szeged.hu/download.php?docID=41618>) A Magyar Rádió, Televízió szegedi körzeti stúdiója, a Civil Rádió 2010 óta a helyi közönségnek több alkalommal számolt be a rászorulóknak nyújtott ingyenes jogi tanácsadásról. A szélesebb közönség az Ars Boni jogi folyóiratból értesülhetett arról, hogy mi az SZTE-n folyó jogi képzés vonzereje. A dékán elmondta, hogy a gyakorlati ismertek megszerzésének több formája létezik: a kötelező szakmai gyakorlat, a szakmai gyakornoki program és a jogklinika. A hallgatóink számára ez a jogász munkát bemutató szervezetekkel együttműködés nagyon sok – mással nem helyettesíthető, így egyedi – előnnyel jár, mivel e szervezeteknél munkát folytató gyakorló jogász kollégáink a jogklinikai programjainkban segítenek, a hallgatói gyakornokokat mentorálják, a hallgatói kutatásokhoz adatokat és szinte kimeríthetetlen tematikus muníciót biztosítanak és természetesen az oktatás gyakorlati részébe is bekapcsolódnak. Ezért érdemes Szegedet választani! (<http://arsboni.hu/ahol-a-tudas-es-a-szandek-talalkozik-bemutatkozik-a-szegedi-tudomanyegyetem/> Ahol a tudás és a szándék találkozik – Bemutatkozik a Szegedi Tudományegyetem. Orbán Endre, 2015. október 27.)

Az egyetemi közkapcsolati felületekre is felkerült ennek az új oktatási formának a híre, például a Szegedi Tudományegyetem Kutatás-fejlesztési és Innovációs Igazgatóságán (http://tudaspark.sed.hu/research_projects/show/jogklinika 2015 Tudás Transzfer – Növekedési Zóna). Másfelől, a jogklinikai honlapunk (<http://www.juris.u-szeged.hu/oktatas/gyakorlati-kepzesek/jogklinika>) időről időre frissül, tájékoztatja az érdeklődőket. Terveink közt szerepel, hogy megalapítjuk az egykori és mai hallgatókból a klinikusok baráti körét (alumni), hogy az (in)formális kapcsolatok a résztvevőket kölcsönösen segítsék, és persze így a jogklinikai működést is. Egy jogklinikai hírlevél elindítását is tervezzük, hiszen van már annyi szereplő e téren, hogy érdemes a tudást megosztani egymással. Mindezt segítheti az elmúlt évtized jogklinikai hallgatóit, oktatóit és civil partnereit átfogó felmérésünk, amely nem csak a tevékenység kritikájára kíváncsi, de a jogklinikai hasznosságára és ismertségére is, okulva az adatokból, mit csináljunk másként. Az IM kutatási támogatásával ezt szakmai konferencián is nyilvánosságra hozzuk, megvitatjuk 2017 tavaszán. Ez egyben a hazai jogklinikák közti együttműködést, hálózatosodást is megerősíti.

Az egyetemi partnerségi szerződésben részes civil szervezetek is szélesítik a nagyközönség és mindenekelőtt saját tagságuk, érdeklődők körében a jogklinikát, saját lehetőségeik szerint. Például a Talentum Alapítvány a Pro Bono jogi tanácsadásról adott hírt, együttműködve a PILnet elnevezésű jogismeretet is népszerűsítő szervezettel (<http://talentumonkentes.hu/alapitvany/hirek-levelben-cikkek/jogklinika>). Hasonló tárgyú szórólapokkal, rendezvényről szóló beszámolókkal terjesztették a jogklinikai tanácsadás lehetőségét. 2016. február 17-én a PATENT és a NANE képzői a Szegedi Egyetem Állam- és Jogtudományi karán tartottak interaktív oktatást (<http://birosagfigyelo.blog.hu/>). A híradás szerint az új, többféle tevékenységgel is bővített Bírósegítő program (a Norvég Civil Támogatási Alap támogatásával) 2015 tavaszán indult, és 14 hónapon át tartott. Az önkéntes monitorozók számára szervezett képzésekre Budapesten és négy vidéki nagyvárosban, Szegeden, Miskolcon, Pécsen és Debrecenben kerül sor. Ennek a rendezvénynek a résztvevői hozzájuthattak a Párkapcsolati erőszak című jogklinikai jegyzethez (PATENT, 2015.)

Az országos sajtóból is értesülhettek a jogklinikai tevékenységről, például amikor átadták az Ágota Közösségi és Kulturális Központot Szegeden 2015 októberében (<http://www.magyarKurir.hu/hirek/atadtak-az-agota-kozossegi-es-kulturalis-kozpontot-szegeden>).

Az alapítvány, a Szent Ágota Gyermekvédelmi Szolgáltató és az egyházmegyei karitás együttműködése a biztosítéka annak, hogy a közösségépítést, a diakóniát és a humán-szociális segítségnyújtást még hatékonyabban tudják képviselni a jövőben – jelentette ki Kothencz János. Hozzátette, hogy a központban kap helyet a Szegedi Tudományegyetem Jogklinikája programja is, emellett hetente egyszer kulturális rendezvényeket, havonta egyszer pedig egészségvédelmi programokat szerveznek. Az idősek számára is kínálnak programokat, ugyanis a generációk közötti integrációs programsorozat is évek óta célkitűzésük.

10. Jogászi etika a Jogklinikán

Magyarországon még nem olyan kiépített és begyakorlott a jogklinikai képzés, hogy akkreditációnak vessék alá, akár maga a felsőoktatási (igazgatási) rendszer (ahogyan szinte minden új szaknál, képzési formánál a MAB és az Oktatási Hivatal ezt megkívánja), akár külső szakmai szervezet. Például Lengyelországban a 29 jogklinikát a képzést fejlesztő alapítvány akkreditálja 2002 óta (<http://www.fupp.org.pl/en/foundation/history-mission>), amelynek része a képzőhelyek felelősségbiztosítása, a megfelelő szupervízió, az ügyfélvédelem, a panaszkezelési rendszer, a jogklinikai működéshez megkövetelt infrastrukturális követelmények teljesítése, az ügyvédi közreműködés, a kamarai szerződés és a képzési tartalom. Az USA-ban az ügyvédi kamarai akkreditáció régi múltra tekint vissza (http://www.americanbar.org/content/dam/aba/publications/misc/legal_education/Standards/2015_2016_chapter_3.authcheckdam.pdf) Ezek jelentős garanciát nyújtanak az etikai és szakmai követelmények intézményes érvényesítésére, miközben biztosítják a rászorulóknak ingyenes jogi tanácsokkal ellátását.

Ilyen mechanizmus hiányában csak összegezni tudjuk, milyen etikai kérdések merülnek fel a joghallgatók, az oktatók, a civil partnerek és a kliensek oldaláról, együttesen és külön-külön is.

- (a) *Felelősség a jogi tanácsért, felvilágosításért, javaslatért*: a tutor és a hallgató felelős annak tartalmáért és a tanács, információ, instrukció közérthetőségéért, hogy az megfeleljen az érintettre vonatkozó jogi szabályoknak, az általa közölt információknak, érdekeinek, kérésének, konszenzusának és személyes körülményeinek. A felelősség másik eleme, hogy a hallgató rendelkezésre álljon, hogy őt a partner szervezetek és a révükön tanácsot kérő kliens elérje, a megadott helyen és időben. Noha az együttműködési szerződést jogi kötelemnek is minősíthetjük, nem annak peres úton kikényszerítésére utalunk, mivel az a szervezet és a kar közötti kötelmet jelenti, és nem közvetlenül a kliensekről szól, hanem arra a morális ígéretre, kötelezettségre, hogy a kliens – a hallgató és a tutor tanár/ok együttműködésével – érdemben kaphasson jogi tanácsot, eligazítást, instrukciót, iratszerkesztést, ide nem értve a teljes körű jogi képviseletet, amely egyben a hallgatók jogi képzését szolgálja. A tutorok feladata, hogy folyamatosan ellenőrizze és segítse a hallgatókat ennek a morális kötelezettségnek a magas szintű teljesítésében, mert csak közösen tudják azt érvényesíteni. A hallgató pedig akkor jár el etikusan, ha megfelelően felkészül konkrétan az adott ügy jogi hátterét, szabályozását, jogi gyakorlatát illetően, továbbá minél teljesebb mértékben megszerzi és felhasználja a jogi képzés keretében elérhető ismereteket, erősíti szakmai kompetenciáját, hogy felelősségének megfelelhessen.

- (b) *Egyenlő és méltó bánásmód*: a klienseknek mindenki saját előítéleteit tudatosan félretéve adjon esélyt, hogy elfogulatlanul és figyelmesen meghallgattassék. Persze az ideális az lenne, ha a hallgatók előítéletektől mentesen lépnének be az ajtón, de ez vágyálom. A hallgatók társadalmi háttere eltér a kliensekétől, a rászorultaktól való társadalmi távolságuk esetenként igen nagy, és életkoruk miatt, eleve korlátozottak saját szociális tapasztalataik. Ezért különösen fontos, hogy tudatosan úgy készüljenek fel a tanácsadásra, hogy minden ügyfél elsősorban ember, akinek a személyiségét, titkait, életmódját egyenlő méltósággal kell kezelni, hozzá közelíteni. A tanácsadás révén fog szociális tapasztalatuk fokozatosan bővülni, és ennek a tanácsadásnak révén foglalnak egyben állást a társadalmi egyenlőtlenségről és igazságosságról szóló álláspontjukról is, noha a felszínen egyéni találkozásokról, jogi ügyekről van szó, amelyben segítséget nyújtnak a joghallgatók.

Az egyéni körülmények gondos feltárása, tisztázása a jogi tanácsadás minőségét meghatározza, ezért tárgyilagosan, de együttérzően beszéljenek a hallgatók, tutorok a kliensekkel és segítőkkel. Ha egyértelmű, hogy a korábbi vita, konfliktus, illetve a baráti, rokoni viszony miatt erre az elfogulatlanságra nincs mód, haladéktalanul másik hallgatónak kell a tanácsadást átadni, egyeztetve a ttorral is. Ettől különböző kérdés, hogy nem jártasak a hallgatók a fogyatékosággal élők, a betegek, az idősek vagy az iskolázatlan emberekkel való kommunikációban. Ebben a legtöbb segítséget a tanácsadást szervező civil szervezet (együttműködésbe bevont) képviselői adhatnak, gyakran maga a kliens akkor, ha érzi a hallgató segíteni akarását és őszinteségét. Például a gyengén látókat, vakokat a szóolás előtt meg kell a karjuknál érinteni, hogy szemkontaktus nélkül, de figyeljenek, a nagyothallóknak lassabban, rájuk nézve, artikuláltan kell beszélni, mert a szánkról olvasnak, az idős emberek nem örülnek a töredezett és zsargont tartalmazó mondatoknak.

Az egyenlő bánásmód azt is magában foglalja, hogy minden ügy egyaránt fontos, nincs kicsi és unalmas, rutinszerű vagy érdektelen, mert minden kliensnek a saját gondja a legnagyobb. A hallgató pedig minden ügyből, minden találkozásból, kikérésből profitál. Másrészt azt is, hogy nem mond ítéletet, véleményt a tanácsadó az előadott történetről, a kliensről, környezetéről, családtagjairól (pl. rémes lehetett az Ön felesége, hogy ilyet tett; micsoda boszorka a szomszédja), mert a kliens nem életvezetési vagy lelki tanácsot kér, hanem jogit. (Még az életmód tanácsadók sem mondanának ilyet.)

- (c) *Érdeklődés kerülése*: Nem fogadható el, ha a kliens jogi tanáccsal ellátása elmentés a hallgató jogi vagy más érdekével (pl. korábban munkaviszonyban álltak egymással), illetve a tanácsadás tárgya révén alakul ki ez az érdekkonfliktus (pl. azonos albérletre pályáznak). Ilyen esetben a hallgató haladék nélkül kérje másik társa kijelölését a tanácsadásra. Ha a tanácsadás terén alakulna ki a hallgatók közt konfliktus (pl. teljesen eltérő a jogi álláspontjuk, vagy a hallgatók versenyezni kezdenek a kliens szimpátiájáért), akkor haladék nélkül a tutor tanár bevonásával célszerű feloldani ezt a konfliktust. Érdeklődés jöhet létre, ha a kliens az egyetemmel áll jogi vitában (dolgozó, károsult, hallgató), és éppen ehhez kér tanácsot. Noha a rászorultsága önmagában ezért nem kérdőjelezhető meg, de az intézményi lojalitással való konfliktus miatt az egyetemi szabályok szerint vitarendezést, jogorvoslatot szolgáló fórumhoz indokolt irányítani a kliens. Volt már példa arra, hogy a partner civil szervezeten belüli vagy azzal kapcsolatban álló jogvita egyik

szereplője kérte a segítséget, hiszen nem ismert más ingyenes lehetőséget.

Mivel szerződés köti a jogklinikát a partner szervezethez, azaz ismét egyfajta lojalitást vár el tőlünk, célszerű a civil szervezet belső szabályzatai alapján a felelős fórumhoz vagy a törvényességi felügyeletet ellátóhoz irányítani a klienst a konkrét ügyben. Másfelől, a partner/civil szervezettel kapcsolatosan a tanácsadás, jogklinikai működés keretében megszerzett információkkal tilos harmadik személyek felé visszaélnie a tutornak és a joghallgatónak, például a szervezetekkel kapcsolatosan kedvezőtlen információk terjesztése vagy a kliens érdekében a szervezetek rossz hírének keltése etikátlan. Lehetséges, hogy valamely tutor tanárral korábban konfliktusba került kliens érkezik. Ezt a helyzetet legfeljebb azzal lehet kezelni, ha másik, érdektelen tutor tanár végzi az ügyben a hallgatók feletti kontrollt, de ezt tisztázni kell, amint ez az érdekellentét nyilvánvalóvá válik.

Végül nem zárhatjuk ki azt az esetet, amikor egy (korábbi) klienssel konfliktusban álló ember kérne jogi tanácsot. A (volt) klienssel való szolidaritás is kizárja ennek az ügyfélnek az elfogadását, segítségét, ezért a máshol elérhető tanácsadási lehetőségekre kiterjedő felvilágosítással lehet csak ellátni, azaz továbbirányítására kerüljön sor. Nem zárhatjuk azonban ki annak lehetőségét, amennyiben nincs más ingyenes tanácsadás, hogy akkor vállaljuk el ügyét, ha garantálható, hogy másik joghallgató és tutor tanár foglalkozik vele, azaz a korábbi ügyféltől teljesen elszeparálható a tanácsadás és ügyintézés.

Persze gyakran a felsorolt érdekütközések nem azonnal nyilvánvalóak, így a tanácsadást megkezdő feladata ezek kikérdezéskor ennek feltárása, majd a ttorral való konzultáción a konfliktus megszüntetésére irányuló lépések, tennivalók meghatározása. Az összeférhetlenséget megalapozó tény, körülmény tudomásra jutásától számítható a hallgató illetve a tutor kötelezettsége a haladéktalan intézkedésre, jelzésre. Az érdekütközésről, és ha ezzel együtt jár, a tanácsadás beszüntetéséről a klienst tájékoztatni kell. A hallgatói összeférhetlenség, érdekütközés egyszerű kiszűrése érdekében a jogklinikai képzés során köteles haladéktalanul jelezni, ha önkéntesként, gyakornokként valamely civil vagy egyéb szervezet keretében tevékenységet végez.

- (d) *A konfliktus eszkalációjának tilalma:* a kliens jogi természetű (és azzal együtt járó személyi, családi, vagyoni kapcsolatokat is erősen érintő) vitájának, sérelmének feloldása, megszüntetése a cél. Ezért morálisan sem fogadható el a konfliktus jogi kitanítással, információval való elmélyítése, fenntartása, konzerválása, kiterjesztése, például a vita új személyekre kiterjesztésével, bosszúállásra vagy pusztán zaklató pereskedésre, feljelentésre bízattással. Helyette a felek közti békítés, kommunikáció javítása, közvetítés, közbenjárás (mediáció) javaslata, vagy a jogi vita minél jobban megalapozott, rövid, célirányos megszüntetése a jogklika feladata. Ha tehát az ügyfél ragaszkodik a konfliktus kiobbantását, fenntartását, növelését célzó jogi tanácshoz, úgy ennek indoklásával együtt a tanácsadás beszüntetéséről a klienst tájékoztatni kell. Végül egyetérthetünk abban, hogy a jogklinikai ingyenes tanácsadás a jogos érdekek védelmét és az alapjogokat segíti, nem pedig a felesleges, alaptalan, netán megsértő jogi kezdeményezés, fellebbezés, per elősegítését.
- (e) *Az ügyfél szándékának tisztelete:* az ingyenes jogi tanácsra szorulóknak gyakran saját ügyük előadásában, a tények és összefüggések ismeretében kevésbé jártasak, ezért

érdekük, szándékuk feltárására erőfeszítést kell tennie a hallgatónak és a tutor-nak. Amennyiben ez ismertté vált, és annak lényegét (egyetlen vagy alternatív cél/megoldás) a jogi ügyben tisztázták, az ügyfél azt megerősítette, minden módon tiszteletben kell tartani. Ha a hallgató vagy a tutor időközben az eredetihez képest új, további legitim megoldást vázol fel, a klienszt nyilatkoztatni kell, hogy azzal egyetért-e, annak elérését kéri-e. Ha pedig kizárttá válik az eredeti kérés, azt is haladéktalanul közölni kell vele, a szükséges tájékoztatást megadva. Fontos, hogy türelemmel és szakmai érdeklődéssel foglalkozzon a hallgató, a tutor a klienssel, megismerve az adott ügyben szándékait, kérését. Ebből következik, hogy nem a saját értelmezésünket, ízlésünket, véleményünket tükröző (szerintünk legjobb, legolcsóbb, leggyorsabb) megoldást kell ráerőszakolni, arra rábeszélni, hanem az érdekeihez, kéréséhez, elképzeléseihez igazodva, arra alapozva adni számára a jogi tanácsot. Ugyanakkor sem jogilag, sem morálisan nem szolgálhatja a jogklinika az illegitim magatartást, tehát csak akkor nem adható jogi segítség a kliens számára, ha kérése, szándéka jogszabálysértéssel (pl. bűncselekménnyel, adócsalással, szerződésszegéssel, károkozással) érhető el. Ilyenkor a részletes tájékoztatás révén célszerű lebeszélni eredeti szándékáról, és felvázolni a legitim lehetőségeket, majd ennek alapján rögzíteni, melyiket igényli, melyiket tudja elfogadni. Ha egyiket sem, akkor a tanácsadás beszüntetéséről a klienszt tájékoztatni kell.

- (f) *Annak tisztázása, hogy ki az ügyfél:* a tanácsadás gyakran egész háztartásokat, családokat, másszor csak egy párt vagy szülőt és gyermekit érinti, ám a tanácsadásra csak egyikük megy el, adja elő a kérését. A jogklinika nem nyomozó hatóság, így a többi érintett és érdekelt felderítése, meghallgatása nem mindig oldható meg. Fontos azonban meggyőződni arról, hogy a kliens kinek a nevében adja elő kérését, a tényeket és fogalmazza meg az érdekeit. Ha ez bizonytalan, úgy jelezni kell, hogy a kérése és az előadott ügy csakis neki szóló megoldást fog tartalmazni. Ha ezt nem fogadja el, vagy a hallgató sem érzi egyértelműnek a helyzetet, javasolható, hogy még más, további érdekelt is bekapcsolódjon a kikérdezésbe, a tanácsadásba. Ha jelen van, akkor ez viszonylag egyszerű feladat, ha nem, akkor indokolt a bevonása, netán telefonon vagy egyéb módon a meghallgatásba a tényleges kérés, érdekelttség egyértelművé tétele érdekében.

A tanácsadás kényes pontja lehet, ha az eredeti kéréshez, érdekelttséghez képest további, új szereplő jelenik meg, például a tanácsot a házaspár másik tagja, a szülő helyett a gyerek, a kliens barátnőjeként bemutatkozó szeretné megkapni. A hatósági szerep hiányában erről nem lehet meghatalmazást kérni, így azt kell tudatosítani az ügyfélben és a dokumentációban rögzíteni, hogy úgy tekint a hallgató/tutor a helyette és rá hivatkozó megjelentet, tanácsért jövőt, hogy ő kliens megbízottja, vele azonos az érdekelttsége és tájékozottsága, hacsak ennek az ellenkezője nem válik nyilvánvalóvá, például az új szereplő nyilatkozata, erre vonatkozó rákérdezésünk alapján. Ez utóbbi esetben vagy kétség esetén a titoktartásra vonatkozó szabályokra hivatkozni kell megtagadni a választ. Amennyiben a tanácsadásra láthatóan csak lelki támaszt nyújtóként, netán a tények, összefüggések előadásában jártasabbként érkezik a klienssel együtt a családtag, szomszéd, barát, úgy őket a kliens segítőinek kell tekinteni, akik helyette, mellette szólnak, kérdeznek. Ha törvényes képviselője van az ügyfélnek, és az egyáltalán nem tud a tanácsról, jogi vitáról, nincs is jelen, ez a tanácsadást nem zárja ki, de indokolt a jogklinikai iraton rögzíteni ezt a körülményt.

- (g) *Annak tisztázása, hogy ki a rászoruló*: a klinikai tanácsadás elsősorban azokra irányul, akik nem tudnák egy ügyvéd díját megfizetni, hiszen az egyetem társadalmi felelőssége éppen ezeknek a periférián élőknek a támogatását szolgálja. Ám sok esetben nincs jelentősége, mert a jogtudat növelése is ennek a felelőségnek és küldetésnek a része, tehát a tájékoztatás, eligazítás, magyarázat nem igényli a rászorultság vizsgálatát. Amennyiben a tanácsadáson megjelenő kliens ügye túlzottan bonyolult, vagy a kliensek száma hirtelen megnőtt és erőforrásaink korlátozottak, avagy a partner szervezet nem szűri meg a hozzánk fordulókat, felmerülhet annak tisztázása, hogy valóban az egész tanácsadást a jogklinika végezze-e. Ha az egyéni körülmények alapján bizonyosan nem szorul rá az ingyenes jogi tanácsadásra, illetve ismételten, sokadszor keresi fel a tanácsadást új fejlemények nélkül, úgy a tanácsadás beszüntetéséről a klienst tájékoztatni kell, de megadva azt, hogy még hová tud fordulni.
- (h) *Határidők betartása*: a tanács, válasz ésszerű határidőn belüli megadása jelenti a valódi segítséget. Ezen belül különösen fontos az ügy jellegéből fakadó jogi határidők (pl. elévülés, jogorvoslat benyújtása, igénylés továbbítása) megtartása. A tutorok és a hallgatók feladata, hogy a jogi és a tanácsadás keretében megígért határidőt (pl. a legközelebbi tanácsadáson választ adok vagy holnap megkérdezem a tutort és e-mailben megírom a választ) lehetőség szerint megtartsák. A jogklinikai szolgáltatás komolyságát és az abban tevékenykedők szakmai szavahihetőségét egyaránt kedvezően befolyásolja az ígéretek, valamint az ügyfél érdekeinek, szándékának alávetett jogi megoldásokban a határidők betartása. Ha a hallgató, tutor ebben akadályoztatva van, késedelem nélkül kell a többiekhez segítségért folyamodni (pl. betegség esetén másik hallgató, tutor bevonása).
- (i) *Korrupció tilalma*: a rászorultak ingyenes jogi felvilágosítása, ügyeik intézése minden ellenszolgáltatás nélkül történik, így a klientsztől etikátlan bármely előny elfogadása. A köszöneten kívül hárátsunk el minden ilyen célzatú próbálkozást, jelezzék a hallgatók, hogy az ügyből jogilag és emberileg sokat tanultak, és ez a legnagyobb ajándék számukra. Másrészt a kliensek a tanácsadásnak helyet adó civil szervezetnél is jelezhetik hálájukat, ott bizonyára nagyobb szükség lehet erre, és ha ott is jelzik elégedettségüket, ez az együttműködést is előbbre viheti. Gyakran a civil szervezet a hallgatókat rendezvényeire is meghívja, amely nem ütközik etikai korlátokba.
- (j) *Utólagos korrekció vállalása*: nem szégyen, ha kiderül, hogy a megadott tanács pontatlan, hiányos, netán téves, mert például a szabály kétértelmű, a joggyakorlat nem egységes, valamit félreértettünk. Ezt sokkal jobb nyomban bevállalni, és erőfeszítéseket tenni a korrigálásra, azaz az önellenőrzéssel, újabb konzultációval, más szakemberekkel egyeztetéssel, olvasással megszerezni a teljes, pontos, új jogi választ. A tévedés bevállalása nem kelt ellenszenvet, éppen ellenkezőleg, mert lám a tanult, felkészült jogi doktor (vagy ahogy a hallgatókat egyesek nevezi, a „kisdoktor”) is esendő, azaz olyan, mint mindenki, mint a tanácsra szoruló.
- (k) *Titoktartás*: a klienssel folyamatosan tudatni kell, hogy az általa a tanácsadáson elmondottak, a bemutatott iratok tartalma a személyes adatkezelés betartásával történik, azt a hallgató senkinek sem adja tovább, teszi hozzáférhetővé, kivéve tanárait,

akik segítik a tanácsadás színvonalának a biztosítását. A titkokat határidő nélkül megőrzik, és csak a kliens engedélyével törlik azt meg, kellő tájékoztatás után. Az iratokat, feljegyzéseket az ügy lezárulta után anonimizálják, így a jogklinika későbbi hallgatói sem ismerik meg. Ha nem az ügyfél segítőtje vagy nem személyesen a kliens kapja a jogi tanácsot az ügyfélfogadáson, úgy a választ zárt borítékban másон keresztül küldi meg a hallgató. A tanácsadáson a személyes hangvétel és a diszkrét kommunikáció is ezt a titoktartási követelményt szolgálja. Végül fontos rögzíteni, hogy a hallgató a tanácsadáson hallottakat, az egyes jogi ügyeket nem beszélheti meg mással, csak a tutorokkal, hiszen nincs felhatalmazása, hogy ventillációként vagy mentálhigiénés foglalkozás gyanánt másokkal (pl. barátó, csoporttárs) meg-tárgyalja. A jogklinikai foglalkozások, tutorálás szolgálja ezt a célt.

- (l) *A jogesetek hasznosítása*: az orvosokhoz hasonlóan, a betegek eseteiből cikkek, statisztikák keletkezhetnek, azaz a jogeseteket lehet szakmai fórumokon, OTDK dolgozatokban is felhasználni, anonimizálva. Másrészt a jogklinikai gyakorlatra lehet hivatkozni, például pályázatokban, álláskereséskor, publikációban, életrajzban. Ez nem azonos azzal, ha befolyásos ember látszatát akarja valaki kelteni, és más ügyben hivatkozik arra, hogy ő olyan fontos ember, mivel jogklinikai munkát is végez, ő ezt vagy azt el tudja intézni. Ez etikailag kifogásolható magatartás.
- (m) *Kollegialitás*: az azonos szakmát gyakorlók respektálják, ha társuk, kollégájuk a szakmai ismeretek birtokában más álláspontra helyezkedett, eltérő következtetést vont le, más megoldást javasolt. Ugyanis nem vonjuk kétségbe a másik szaktárs tudását és tisztességét minden alap nélkül. A kliensek sokszor eltérő adatokat, tényeket adnak elő, mert nem ismerik egy-egy tény jelentőségét az adott jogi kérdésben, így egyes tényeket elhagynak, vagy másként értelmezve tárják elő, azaz egy másik történeti tényállás kerekedett ki belőle. Így érthető, ha egy kolléga, joghallgató másféle jogi következtetésre jutott. Ezért nem etikus magatartás, ha más jogászra, hallgatóra, azaz együttesen kollégára negatív, pejoráló megjegyzéseket teszünk, netán becsmételjük tudásukat, hozzáállásukat. Ez nem fokozza a kliens bizalmát, inkább csökkenti, mert a jogászai munkát relativizálja. Ezért a megjegyzéseket mellőzve célszerű azt hangsúlyozni, én más véleményen vagyok, eltérő a jogi álláspontunk, de keressük meg közösen a jó megoldást az ügyben. Fontosabb, hogy egyértelművé tegyük, megerősítsük a klienst abban, hogy alaposan utána nézünk a tanácsnak. Repetitív kérdésben vagy a kliens által már másoktól megszerzett jogi megoldás megerősítését/leváltását célzó tanácsadás során is ezt a higgadt megfogalmazást indokolt követni.
- (n) *Panaszkezelés*: az ügyfélnek joga van elégedetlenkedni, a szolgáltatásra panaszkodni. Ezt célszerű tutor tanár vagy több hallgatótárs jelenlétében késedelem nélkül feljegyezni. Mivel kialakult protokoll erre nincsen (még), a partner szervezettel közösen fogja a jogklinika megvizsgálni és orvosolni ügyfél/partner szervezet, a kliens meghallgatása alapján. Persze a legfontosabb első lépés, hogy a lelkiismeretes joghallgató és a tutor bocsánatot kér az ügyféltől, udvariasan és emberi módon. A felmérések szerint a betegjogok vagy a rendőri brutalitás áldozatainak elsőpró többsége ezzel a bocsánatkéréssel megelégedne, elégtételnek érezné, többet nem is igényelné. Talán itt is bízhatunk ebben.

11. Jogászi kommunikáció

A joghallgatók a tanácsadás során a kliensekkel, majd tutorokkal, civil szervezetek képviselőivel, tagokkal, a többi hallgatóval, oktatókkal és a különböző hivatalok munkatársaival kerülnek kapcsolatba. Néhány szempont ahhoz, hogy ez a kommunikáció sikeres legyen:

- (a) Az ügyfél nem ismeri a joghallgatót, talán még a tanácsadásnak helyet adó partner/szervezet minden munkatársát, tagját sem, így a *joghallgató bemutatkozása*, kézfogás, köszönés a bizalom megteremtése felé tett első lépés. Nem kell persze bizalmaskodni, tegeződni, a magázás az ügyfél-tanácsadó viszonyt megőrzi. Ugyanakkor a tizenévesek, fiatal felnőttek közt, ha nem érzi a hallgató részéről sem lenézésnek, sem tolakodásnak a tegeződést a tanácsot kérő, úgy az elfogadható. Gyakran még a hallgatónál jóval idősebbek is nehézkesnek, távolságtartónak találják a magázódást, míg egyesek arrogánsnak a hatalmi asszimetriát sugalló „csendőr-pertut”. Ha tehát nem teljesen biztos ebben a hallgató, kérdezzen rá, hogyan szólíthatja az ügyfelet, illetve a *tegezést vagy magázást* szereti-e jobban. A szemkontaktus, állás vagy ülés közben a beszélő felé fordulás a figyelmet és a másik fontosságát, tiszteletét fejezi ki, ezért erre figyelnie kell a hallgatónak. Mivel a partner/szervezet helyiségében találkoznak a klienssel, annak invitálása, hellyel kínálása a bemutatkozáskor kerül sorra.
- (b) Az ügyfél gondolja és a számára ismeretlen emberrel találkozás, előtte megnyílás szorongást okoz, problémás helyzetet jelent számára, de talán a kevés tapasztalattal rendelkező hallgatónak is. Az *értő figyelem vagy aktív hallgatás* feltételezi a kliens üzeneteinek a fogadását, és a visszajelzést, hogy a tanácsot adó azokból mit értett meg. Az aktív hallgatással mind verbális (szóbeli közlések, esetenként egyes szavak, például, aha, igen, értem), mind nonverbális (gesztusok, arckifejezések) formában kifejezzük a kliens közlésének megértését és elfogadását. Ezen túl ellenőrizni is tudjuk, helyesen értettük-e a közlését. Az aktív hallgatás az ügyfél elfogadását, és megértési vágyát várja el a joghallgatótól. Az őszinte értő figyelem empátiát visz a kapcsolatba, a hallgatás során félre kell tenni a saját érzéseket, gondolatokat, hogy kizárólag a másik fél legyen fontos. Konfliktushelyzetben a másik feszültségének megértése, visszajelzése megakadályozhatja a viszony elmergesedését, míg az ügyfél azt érzi, hogy megértik, így biztosított az együttműködés.

Az *értés (dekódolás) két módon* következhet be a kommunikáció során: a verbális kommunikáció kódjainak dekódolása racionális módon történhet, egyértelmű megfeleltetéssel a szavak és a fogalmak között, a metakommunikatív jelek és a nem-verbális csatorna kódjainak dekódolása pedig empátiás úton működik. Buda Béla (2006) definíciója szerint „az empátia a személyiség olyan képessége, amelynek segítségével, a másik emberrel való közvetlen kommunikációs kapcsolat során bele tudja élni magát a másik lelkiállapotába. Ennek a beleélésnek a nyomán meg tud érezni és érteni a másikban olyan emóciókat (érzelmeket), indítékokat és törekvéseket, amelyeket a másik szavakban direkt módon nem fejez ki, és amelyek a társas érintkezés szituációjából nem következnek törvénytörően. A megértés és megérzés fő eszköze az, hogy az empátia révén a saját személyiségben felidéződnek a másik érzelmei és különféle feszültségei. Ezt úgy is ki lehet fejezni, hogy a személyiség beleéli, mintegy a másikba vetíti önmagát.” Azt, hogy sikerült-e megérteni a kliens

mondanivalóját, szándékait, alapjaiban meghatározza az eset megoldásához szükséges történeti tényállás összeállítását. Ezért fontos a *visszatükrözés*, azaz az ügyfél által elmondottakat a hallgató értelmezi, azaz a kimondott szavakon is esetleg túlmegy, az ügyfél viselkedése, metakommunikációs jelzései alapján. Például így: Ha jól értem, azt szeretné, hogy vegyék vissza a munkahelyére? A visszatükrözés jelzi a másik fél számára, hogy törekszünk közléseinek pontos megértésére, ellenőrizhetővé teszi a másik által mondottak értelmezését, és egyértelművé, biztonságossá teszi a kommunikáció folytatását. Fontos, hogy a visszatükrözés során fogalmazzon a hallgató tömören, röviden, olyan nyelvi formulát alkalmazva, amire „igen” vagy „nem” válasz adható. E ponton is kiemelendő, hogy tartózkodni kell a minősítéstől, a kimondott szavakon túl a hangsúlyokban, hanglejtésben sem szabad minősíteni. Fontos szabály, hogy a hallgatónak meg kell várnia, amíg a kliens befejezi a mondandóját, illetve azt, hogy igazolja a visszatükrözést, pl. „igen, valóban így gondolom...”, valóban ez az érzésem ..., igen ezt szeretném elérni”, vagy éppen azt, hogy a hallgató nem jól értelmezte a mondandóját, érzelmeit. Például: nem, ezt úgy értettem, hogy ..., inkább az az érzésem, hogy ..., valójában azt szeretném elérni, hogy .... Ez utóbbi esetben a hallgatónak az értelmezést, azaz a visszatükrözést pontosítva, módosítva kell megismételnie. Vagyis csak akkor érdemes továbblépni, ha a hallgató meggyőződött arról, hogy pontosan értelmezte az ügyfél által elmondottakat.

- (c) Sokszor a kliens, zavarában vagy egyéb okból a gondját, kérését akadozva adja elő, vagy szinte alig közöl érdemi – a jogász problémához képest releváns – információkat. Ez érthető, hiszen ő nem tudhatja, hogy a történeti és a jogi tényállás milyen elemekből áll. Ezért az értő figyelemhez társulnia kell az *aktív kérdésnek*: az ügyfél kora, lakóhelye, egyéni körülményei (családja, anyagi, egészségi helyzete) az esetek zömében alapvető, anyagi jogi és eljárási (pl. illetékességi) szempontból. A kérdések másik része térjen ki arra, hogy az adott ügyben volt-e valamilyen jogilag releváns esemény (per, hatósági felszólítás, bírság, szabálysértés, levelezés stb.), hol, mikor, és vannak-e iratai az ügyfélnek erről. A jogilag járatlan embereknek a hivatalos szervek, iratok, intézkedések pontatlanul rekonstruálhatók, ezért például, magyarázattal és többszörös rákérdezéssel célszerű ezeket tisztázni, vagy legalább a valószínűségig eljutni (pl. valószínűleg a rendőrség küldhetett az ügyfélnek az idézést, amit a kapitányságról másolatban be lehet szerezni, ha az ügyfél már nem tudja, hová tette). A kérdés harmadik iránya az ügyfél szándékaira, kérésére vonatkozik, hogy meghatározható legyen, vajon az ügy, a konfliktus milyen megoldását (egyetlen egy cél) vagy többféle megoldási lehetőséget (egyenrangú vagy fontossági sorrendbe állított célok) szeretne. Bár gyakran úgy fogalmazzuk, hogy „és akkor most mit tegyek?” vagy „nem is tudom, mit tehetek?” – az ügyfél tényleges szándéka, lehetőségei, célja a megfelelő kikérdezéssel meghatározható. A kérdések egyszerű, köznapi megfogalmazása segít a hallgató és a kliens közti szóhasználatból és ismeretekből fakadó eltéréseket tisztázni. Itt is segít a tükrözés alkalmazása: pl. „Ugye jól értettem, hogy Ön valamilyen pénzügyi támogatást szeretne kapni?”.
- (d) Sem az aktív hallgatást, sem az aktív kérdést és a tükrözést nem akadályozza, ha a hallgató az elhangzott fontos információkat, észrevételeit *feljegyzi, jegyzetfüzetébe is pillant*. Bár ez megtöri a szemkontaktust, esetleg a beszélő felé fordulást, de jelzi, hogy fontos a mondandó. Ez nem a statisztikai lap kitöltését vagy az

ügyvázlati lap párhuzamos kitöltését jelenti, hanem azt, hogy a történeti és majdan a jogi tényállás megalapozható legyen. Ezt el is lehet magyarázni az ügyfélnek: a hallgató álláspontja szerint jelentős tényeket, adatokat azért jegyzi fel, hogy a tutor tanárral megbeszélve a jogi tanácsot kidolgozhassa az ügyfél számára. Az ügyfél írásos hozzájárulását személyes/szenzitív adatai (családtagjai személyes adatainak) kezeléséhez csak mindezek tisztázása után indokolt kérni.

- (e) A jogászai kommunikáció hatékonyságát lerontja, az ügyféllel való együttműködést kizárja, ha a jogi tanácsot adó nem tesz meg mindent az *előítéleteinek tudatos visszaszorítására*. A megszüntetésük illúzió lenne, hiszen az észlelés és a kognitív működés eleme a kategorizáció, a leegyszerűsítés, ami csak sztereotip gondolkodási sémához vezet, de ha az valamely érzelmi megerősítéssel társul, úgy alig mozdítható meggyőződéssé alakul. Az előítélet ellen nem küzdő nem csak gondolja, de úgy is viselkedik, hogy nem egyenlők az emberek, mert egyesek értékesebbek, magasabb rendűek, mint mások.

A jogegyenlőségre és az egyenlő bánásmódra, minden ember egyenlő méltóságú személyként kezelésére épülő jogklinikán a hallgatók és a tutorok viselkedése (kommunikációja, jogászai működése) ezért tudatosan tesz lépéseket, hogy az ügyféllel való találkozásakor és a vele való beszédben sem verbálisan, sem nonverbálisan nem egy csoporthoz tartozóként, hanem önálló személyiségként kezeljen minden tanácsot kérőt. Vagyis minden ügyfélnek adjon esélyt, hogy megnyilvánuljon, beszéljen a gondjáról, az aktív figyelem alapján megértesse és elfogadtassa magát.

A *minősítő, előítéletes megjegyzések, kérdések, kitételek, hangsúlyok* az ügyféllel való kommunikációban nem fogadhatók el. Ahogyan az sem, ha az előítéletes ügyféllel együtt beszélnek meg előítéleteiket (pl. egymásnak mesélnek szöke nő vagy zsidó vicceket, akár félreértelmezett bizalomépítés címén), mert ez ellentétes az etikus jogászai magatartással és azzal, hogy a jogvédelem helyett az előítélet céltablájává válhatnak a hallgatótársak, a tutorok vagy éppen a civilek. Ha a hallgató nem tud megküzdeni az adott ügyféllel kapcsolatos előítéleteivel, az elfogultságot haladéktalanul jelezze a tutoroknak. Tanácsolható, hogy a hallgató szenteljen időt az előítéletesség és a sztereotip gondolkodása megértésére az ajánlott irodalmakat böngészve.

- (f) A *felelős kommunikáció* alatt azt értjük, hogy a beszélő magatartása és a kimondott szavak egymástól nehezen választhatóak el, elárulják a beszélő attitűdjét és gondolatait. Az érthető, tagolt, türelmes, zsargonmentes és udvarias kommunikáció különösen az ügyfelekkel kívánatos. A tanácsadói szerep megőrzése miatt bizonyos távolságtartás, objektivitás mellett még két követelményt indokolt szem előtt tartani: az ügyfél nem a barátunk, így bár személyre szabottan, egyéniesítve, azaz kora, ismereti, tapasztalatai és egészségi állapota függvényében kell számára a jogi információkat átadni és annak körülményeiről őt kikérdezni. Másrészt, a közölt személyes adatok és a jogi probléma súlya, megoldatlansága miatt az intimitást, az avatatlan személyek nélküli, zavartalan beszélgetési lehetőséget is biztosítani kell. Ehhez egy sarok is elég lehet, ha külön szoba nem áll rendelkezésre a partner szervezetenél.

- (g) *Ne ígérjünk lehetetlent!* A hallgatót érzelmileg is megérinti az ügyfél története,

így gyakran előfordul, hogy szakmai kontroll nélkül, sajnálatból, együttérzésből ígér olyan jogi tanácsot, megoldást, amit az ügyfél hallani szeretne, de legalábbis megnyugtatja, reményt ad számára, vagy éppen fordítva, elrettentí, megrémíti a klienszt. Az első ügyféli találkozáskor nem elvárás, hogy a joghallgató azonnal megoldást adjon a jogi kérdésre, ráadásul a még nem összeállított, hézagos vagy téves történeti tényállás alapján nagy a tévedés lehetősége. Az első találkozás az adatok begyűjtésére, az alapos kikérdezésre való, amelyet a hallgató célszerű, ha azzal zár le, hogy a konzultálni fog tanáraival, tájékozódik a jogi lehetőségekről, és annak alapján fogja a jogi tanácsot összegezni. Rossz kommunikációs megoldás, ha spontánul jelzi a hallgató: „hát erről fogalmam sincs, ilyet még nem is hallottam”, hiszen a kompetenciáját és persze a Jogklinika presztízsét ez aláássa, akárcsak az, ha egyből téves megoldást mond magabiztosan. Ugyanis mindkettőből nehéz lesz hitelesnek maradva utóbb verifikált jogi tanácsot adni. Az ügyfélnek tehát a gondosságra, a bonyolult ügy miatt különösen körültekintő jogi válasz megszerzésére kell ígéretet tenni, hogy ezért mindent megtesz a hallgató, az ügyfél bizalmát és a jó kommunikációt megőrizve.

- (h) A jogászai kommunikáció reprodukálhatósága miatt *az írásbeliségnek* is nagy szerepe van. Bár a kliens ritkán kéri az ügye részletes feljegyzését, mégis tudatni kell vele, hogy ez is a tanácsadás része, hiszen a pontosan feltárt ügyben lehet csak pontos jogi választ keresni, a tutor tanárral konzultálni. A hallgatónak azonban észben kell tartania, hogy az ügy és esetleges jogi előzményeinek írásban rögzítése saját maga és a jogklinika működési rendjének a védelmét is szolgálja. Ugyanis az ügyfél emlékezete szelektív, később nem idézi fel pontosan, hogy milyen ügyben, milyen adatok alapján, mit kért és ehhez képest mire kapott jogi tanácsot, eligazítást. Nem szándékosan torzít, inkább azért, mert memóriája, észlelése a saját igaza által befolyásolt, azaz a számára kedvezőtlen részletekre, válaszokra, kötelezettségekre nem emlékszik, azokat kihagyja, esetleg éppen emiatt reklamál. A hallgatónak és a tutor tanárnak tehát közös felelőssége, hogy a jogászai munka középpontjában álló írásbeli anyagok elég alaposak legyenek a hallgatói tevékenység ellenőrzésére, értékelésére, a tanácsadáson adott megoldás, elemzés korrigálására, a visszacsatolásra és az esetleges ügyfélpanasz megvizsgálására egyaránt. A belső szabályok betartása, a nyomtatványok használata garantálja az írásbeliség egységes minimumát.
- (i) *A sérülékeny csoportba tartozó ügyfelekkel való kommunikáció* összes tudnivalóját nehéz lenne itt leírni. Csupán annyit jelzünk, hogy az ügyfél kora, egészségi állapota és helyzete szerint jobb kezdettől rákérdeni, mi a számára megfelelő mód, például a vak és gyengén látó megszólításakor felkarjának gyengéd megérintése, a siket és nagyot halló embernél a lassú, tagolt artikuláció, hogy a hallgató szájáról leolvashassa a mondanivalót az ügyfél. A kevésbé tájékozott ügyfélnek a részletes magyarázat, a türelmes, közérthető beszéd még nagyobb jelentőségű, mint az átlagosan tájékozott embereknél. Célszerű, ha az ügyfelet segítők szerepét (pl. csak kíséri, de a tanácsadáson nem vesz részt, vagy tolmácsol, támogatja a kommunikációt, felolvass neki, együtt magyarázzák el a lehetőségeket az ügyfélnek, a válaszáért majd ő jön el, elhozza az otthon felejtett iratot) a hallgató tisztázza, egymást segítve, ide értve a partner szervezet munkatársát, koordinátorát is. Ennek keretében döntheti el a hallgató, hogy a személyes adatok köre és kezelése milyen terjedelmű, a tanács-

adáson, megbeszélésen ki lehet jelen.

- (j) *A tutor tanárokkal, a partner szervezetet segítő jogászokkal, hatósági munkatársakkal* is kommunikálni fog a hallgató, ezért ne féljen kérdezni az ügyhöz tartozó tényekkel, körülményekkel, szabályozással, belső normákkal (pl. házirend, szervezeti-és működési szabályzat), önkormányzati rendelettel, jogalkalmazással kapcsolatosan. A kérdezés és a válaszok hozzásegítik a tanácsadási rutin megszerzéséhez, valamint a jogászai gondolkodás erősítéséhez. A tutornak is feladata a hallgató segítése, és ennek alapja az ügyek és jogi megoldások közös feltárása, megbeszélése, megfogalmazása és leírása. *A joghallgatók egymás közti kommunikációját* a kölcsönös-ség, a jóhiszeműség alapján kellene folytatni, hiszen közös feladaton dolgoznak, valamint képviselik kifelé, a partner/civil szervezetnél az egyetemet. A társadalmi felelősségre is apelláló kurzusban a hallgatóknak a partner/civil szervezet képviselőivel, tagjaival való kommunikáció minél több lehetőségét érdemes felhasználni, hogy megértsék, megismerjék a támogatott célcsoportot, valamint az őket segítő szervezetet, annak működését. Hiszen ennek segítségével a sérülékeny csoporthoz tartozó ügyfél gondjaival összefüggő jogi tanácsadás hatékonyabb lehet.

12. A jogi tanácsadás menete

A jogi tanácsadás a következő *fázisokra bontható ideálisan*, amelyek a valóságban soha nem így állnak össze, mert összecsúsznak, egyes elemek hiányoznak, elmaradnak, esetleg ismétlődnek, ám didaktikai okokból ezt az analitikus sémát állíthatjuk fel:

- (a) *A jogeset kiválasztása* az célozza, hogy a hallgató eldöntse, a jogklinikai missziója és alapelvei alapján vállalja-e az ügyet vagy sem.
- Amennyiben nyilvánvaló, hogy büntetőügyről van szó vagy polgári jogi vagyoni ügyről, az ügyfelet útbaigazítással kell ellátni, hogy még hová fordulhat (jogi segítő szolgálat, kormányhivatal, áldozatsegítés, pártfogó ügyvéd stb.), mert ez nem a kari jogklinikai profilja.
  - Ha az ügy etikai okokból nem vállalható, vagy elévült, illetőleg minden létező jogorvoslatot kimerítettek, úgy elutasítandó a kérés.
  - Mérlegelés körébe tartozik, hogy erőforrásaink alapján van-e kapacitás vagy sem, azaz felvállalható-e a tanácsadás, ha láthatóan notóriusan érdeklődő ügyfélről van szó, aki ismételten, azonos ügyben lenne ügyfelünk, vagy a kedvezőbb vagy csupán megerősítő válasz reményében kér tanácsot, már máshol alaposan tisztázott ügyében (Előfodul, hogy az ügyfél már több helyen kért tanácsot, és addig járkal, ameddig a neki kedvező választ meg nem kapja.). Ugyanakkor a hozzánk visszatérő ügyfél, ha ügyében újabb fejlemény történt, tehát másféle/ további tanácsra számíthat, így semmiképpen sem utasítandó el.
- (b) *A jogeset meghatározása* arra ad választ, hogy mi maga az ügy:
- az ügyfél által előadott tények alapján (életkor, lakóhely, családi, jövedelmi, egyéb személyi körülmények) mi történt (tevéssel, mulasztással, kik, hol és mikor), ebből mi okoz gondot az ügyfélnek (családjának), azaz mi a történeti tényállás,

- melyek a ténybeli és jogi előzmények az eset előtt és a tanácsadásig, milyen jogi dokumentumok léteznek vagy/és állnak rendelkezésre,
- mi az ügyfél kérése, mit szeretne elérni, és mit nem, amit egyértelműen viszszautasít (nem tartozik ebbe a körbe az az ügyféli magatartás, ha a tanácsadás nem csak a jogi lehetőségek feltárására irányul, hanem a döntésképtelen ügyfél helyett a tanácsadóra kívánja ráterhelni azt, hogy valójában mit szeretne elérni/kérni, azaz a döntése súlyát áttelepíteni a jogkinikára.)

(c) *Jogkeresés:*

- a történeti tényállás alapján a jogintézmény, a szabályozás megtalálása, a lehetséges jogszabály-helyek rangsorolása a relevancia és az ügyfél kérése alapján,
- konzultáció a ttorral, különösen a hasonló esetekről, a lehetséges iratok beszerzéséről, az ügyben releváns határidőkről, valamint annak feltárása, hogy mely iratok, adatok hiányoznak még, azok beszerzése szükséges-e,
- a még hiányzó jogi szabályok, különösen helyi rendeletek megismerése, az eset-jog, szakirodalom beszerzése, elemzése,
- a jogi tényállás és a javasolható megoldások összegzése.

(d) *Tanácsadás:*

- az ügyféllel (második/újabb) találkozáskor a történeti tényállás és a kérése alapján a jogi lehetőség/ek összefoglalása, közérthető megmagyarázása,
- a hiányzó iratok, adatok (ügyféllel közös) beszerzése, pótlása, a már beszerzett és a másolásra átvett iratok ügyfélnek átadása/visszajuttatása,
- visszakérdezés, hogy a jogi tanácsot az ügyfél megértette-e, és elfogadja-e, avagy kell-e azt módosítani, miként,
- az elfogadott megoldás alapján szükséges segítség előkészítése és megszervezése (pl. fellebbezés megírása, igazolási kérelem megírása, ügyvéd keresése, jogi segítségnyújtó szolgálathoz továbbítás, betegjogi képviselőhöz észrevétel továbbítása), amennyiben azt megerősítette a tutor tanár.

(e) *Dokumentálás:*

- a hallgató a statisztikai lapot, tanácsadási adatlapot és az ügyvázlatot kitölti, majd legkésőbb a szemeszter végén leadja,
- csatolja a releváns, felhasznált iratok és az elkészített beadvány/ok másolatát, valamint a jogi tanácsadásra nem személyesen érkező ügyfélnek zárt borítékban megküldött írásbeli tanács másolatát,
- a tutor a hallgatói konzultációs lapot rendszeresen vezeti.

(f) *Visszacsatolás:*

- a tanácsadás következő fázisára nem szükségképpen kerül sor, ha az ügy lezárult (pl. sikerül az ügyfél kérelmére a fogyatékosági támogatást megszerezni), de más esetben az ügyfelet instruálni kell ügyében a jövőbeli eseményekkel kapcsolatosan (pl. ha nem folyósítják időben a támogatást, a szakértői bizottság támogatása időpontjától visszamenőlegesen, úgy jelezze a jogklinikánál, mert akkor folytatni kell az ügyintézt),
- a partner/civil szervezet (koordinátora), ha közreműködött az ügyben (pl. továbbította az üzenetet, iratokat) úgy a tanácsadás lezárásáról, befejezéséről vagy a

- megadott instrukciókról rövid tájékoztatást kap, mert a tanácsadás következő fázisában is szükséges lehet rá, így tájékozottnak kell lennie,
- ügyfél vagy partner/civil szervezet panaszának befogadása, kezelése és visszajelzés annak kivizsgálási eredményéről,
  - a tutor értékeli a hallgatói munkát (legkésőbb a szemeszter végén),
  - egyéb értékelés és arra reagálás (pl. alumni, helyi sajtó érdeklődése).

13. A személyes adatok kezelése

A jogklinikai tanácsadásban résztvevő hallgatóknak és tutoroknak három alapvető dolgot kell működésük során folyamatosan szem előtt tartani:

- a jogklinikán az ingyenes jogi tanácsadás alapja a kliensek kérelme, hogy segítséget kapjanak. Ehhez önmaguk szolgálatnak (hozzájáruláson alapuló adatkezelés) személyes adatokat (pl. az ügyfél lakóhelye, életkora, családi állapota), míg szenzitív személyes adataik kezeléséhez pedig írásbeli hozzájárulásukra van szükség (az ügyféltől vagy törvényes képviselőjétől). Mivel a jogklinika egy oktatási forma és nem hatóság, így csak a hozzánk forduló ügyfél hozzájáruláson alapuló személyes adatkezelésre kerülhet sor, mégpedig addig, ameddig az ügyfél ezt a hozzájárulását vissza nem vonja. Ha megfelelő tájékoztatás után nem járul hozzá személyes adatai kezeléséhez vagy az adatok további kezeléséhez, az általában a tanácsadás azonnali lezárásával jár, mert az adatok nélkül csak teljesen általános szabályokról, megoldásokról tudunk információt adni.
- a jogklinika (így annak hallgatói, oktatói) személyes adatkezelők, így be kell tartaniuk a személyes adatok kezelésére vonatkozó szabályokat, azaz megakadályozni, hogy az illetéktelenek kezébe kerüljön, ahhoz írásban vagy szóban más, harmadik személy vagy a nyilvánosság hozzáférjen (pl. az ügyfélfogadáson elhangzottakat mások – kivéve a kliens segítőt – hallják, lássák, olvashassák). Az ügy lezárását követően a keletkezett iratokat anonimizálni kell, lemezszekrényben őrizni, és azokból csak statisztikai adat készíthető.
- a titoktartási kötelezettség a hallgatókat és oktatókat határidő nélkül mindaddig köti, ameddig az adatalany/jogosult fel nem oldja azt (pl. kéri ügyében a pro bono ügyvédhez irányítást, amit egy helyi ügyvéd elvállal, így a személyes adatokat, releváns egyéb információkat, ide értve a magántitkot átadja a meghatalmazást szerző ügyvédnek; vagy a jogilag nem mozduló ügyben a sajtó segítségét kéri az ügyfél, amiben közvetít a jogklinika, és a történet lényegét az újságrónak továbbítja).

A következőkben összefoglaljuk, hogy miben állnak az adatvédelmi előírások.

Az *Európa Tanács* egyezménye (1981) a gépi adatfeldolgozás esetén a személyes adatok védelméről (1998. évi VI. törvény hirdette ki) meghatározza a személyes adat fogalmát. Eszerint ide tartozik bármely információ, amely egy azonosított vagy azonosítható egyénre vonatkozik (adatalany). Az automatizált adatállomány pedig az automatikus feldolgozásra kerülő adatok sorát jelenti, amelyet gépek segítségével dolgoznak fel (részben vagy egészben), ide értve az adatok tárolását, az adatokkal végzett logikai vagy

aritmetikai műveleteket, az adatok megváltoztatását, törlését, visszakeresését és terjesztését. Az adatállomány kezelője bárki lehet, ha a nemzeti jog szerint illetékes arra, hogy meghatározza az automatizált adatállomány célját, a tárolható személyes adatok fajtáját és az adatokkal végezhető műveleteket. Az államok vállalták, hogy az Egyezményt alkalmazzák a személyes adatok automatizált állományaira és a személyes adatok gépi feldolgozására, a köz- és a magánszektorban egyaránt. Ugyanakkor adatvédelmi okokból tilos gépi úton feldolgozni a faji eredetre, a politikai véleményre, a vallásos vagy más meggyőződésre, valamint az egészségre, a szexuális életre vonatkozó személyes adatokat, kivéve, ha a hazai jog megfelelő biztosítékokat nyújt. Ez vonatkozik a büntető ítéletekkel kapcsolatos személyes adatokra is.

Megfelelő biztonsági intézkedéseket kell tenni az automatizált adatállományokban tárolt személyes adatok védelme érdekében a véletlen vagy jogtalan megsemmisítés, vagy véletlen elvesztés, valamint a jogtalan hozzáférés, megváltoztatás vagy terjesztés megakadályozására. Az Egyezmény értelmében mindenkinek joga van arra, hogy tudomást szerezzen a személyes adatok automatizált állományáról, annak fő céljairól, valamint az adatállományt kezelő személyéről és szokásos lakhelyéről vagy székhelyéről, továbbá ésszerű időközönként és túlzott késedelem vagy költség nélkül értesüljön arról, hogy egy automatizált adatállományban személyes adatait tárolják-e, és ezekről az adatokról számára érthető formában tájékoztassák. Indokolt esetben ezeket az adatokat helyesbítethesse vagy törölthetesse, ha ezen adatok feldolgozása ellentétes az Egyezmény 5. és 6. Cikkében foglalt alapelveket érvényesítő hazai rendelkezésekkel. Mindenki jogorvoslattal élhet, ha tájékoztatási vagy indokolt esetben közlési, helyesbítési, illetve törlési kérelmét nem teljesítik. Mindegyik részes állam köteles megfelelő szankciókat és jogorvoslatot meghatározni az adatvédelmi alapelveket érvényesítő hazai rendelkezéseket megsértőkkel szemben.

A Kiegészítő Jegyzőkönyv (2001) reagált a nemzetközi együttműködés kiterjedésére is (kihirdette a 2005. évi LIII. törvény). Így minden egyes álamban létre kell hozni egy felelős hatóságot, hogy az Egyezményben és a Jegyzőkönyvben meghatározott alapelveket a hazai jogban megfelelően alkalmazzák. Ennek érdekében az adatvédelmi hatóság jogköre, többek között, kiterjed arra, hogy vizsgálatot folytasson, beavatkozzon, jogi eljárásokban részt vegyen, felhívja a bíróság figyelmét az adatvédelmi jogszabályok és alapjogok megsértésére egy panasz kivizsgálása alapján. Az adatvédelmi (felügyelő) hatóság feladatai gyakorlása során teljesen független, és a sérelmesnek talált döntései ellen bírósághoz lehet fordulni. Másfelől, minden részes állam csak akkor engedélyezheti a személyes adatok harmadik állam, nemzetközi szervezet (adatkezelő) számára, azaz amely nem részese az Egyezménynek, ha az állam vagy szervezet megfelelő szintű védelmet biztosít. Így ha ezt hazai joga lehetővé teszi, az adatalany meghatározott érdekére tekintettel, vagy jogszerű nyomós érdekre, különösen fontos közérdekre tekintettel, vagy ha a továbbításért felelős adatkezelő olyan, elsősorban szerződésben kikötött, biztonsági intézkedéseket tesz, amelyeket az illetékes felügyelő hatóságok a hazai jog szempontjából megfelelőnek találnak.

A természetes személyek személyes adataik kezelésével összefüggő védelme olyan alapvető jog, amelyet rögzít az *Európai Unió Alapjogi Chartája* (8. cikkének (1) bekezdése) és az Európai Unió működéséről szóló szerződés (16. cikkének (1) bekezdése): mindenkinek joga van a rá vonatkozó személyes adatok védelméhez, amely független a lakóhelyétől és az állampolgárságától. Az áruknak, szolgáltatásoknak az Unióban az érintettekhez eljuttatásával összefüggésben – akár fizetnek ezért vagy sem –, valamint az embereknek az Unión belüli viselkedésének, magatartásának a megfigyelésére is a személyes adatok feldolgozásáról és az egyének védelméről, az ilyen adatok szabad áramlásáról szóló új rendeletet kell

alkalmazni. Ugyanis 1995-ben fogadtak el az EK-ban *adatvédelmi irányelvet* (95/46/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv), amely 2018. május 25-től átadja helyét egy újabb európai uniós normának, az Európai Parlament és a Tanács 2016/679/EU *rendeletének*, amely a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése védelméről, ezen adatok szabad áramlásáról rendelkezik. A rendelet értelmében személyes adat az azonosított/azonosítható természetes személyre vonatkozó bármely információ. Akkor azonosítható valaki, ha közvetlen vagy közvetett módon, különösen valamely azonosító, például név, szám, helymeghatározó adat, online azonosító vagy a természetes személy testi, fiziológiai, genetikai, szellemi, gazdasági, kulturális vagy szociális azonosságára vonatkozó egy vagy több tényező alapján identifikálható. Az adatkezelés a jövőben is a személyes adatokon vagy adatállományokon automatizált vagy nem automatizált módon végzett bármely művelet vagy műveletek összességét jelenti, ide értve a törlést és a megsemmisítést is.

Alapelv az Unióban, hogy a személyes adatok kezelése kizárólag akkor és annyiban jogszerű, amennyiben legalább az alábbiak egyike teljesül: az érintett hozzájárult az adatkezeléshez, meghatározott célból, vagy az adatok a vele megkötött szerződés teljesítéséhez szükségesek. A többi eset olyan, hogy másnak van jogszerű indoka az illető személyes adatainak kezelésére (az adatkezelőt olyan hatáskör vagy jogi kötelezettség terheli, amihez szükséges, vagy harmadik személynek van jelentős érdeke, alapvető joga, aminek az érvényesítéséhez kell, illetve az adatkezelés közérdekű). A hozzájárulást az adatkezelőnek kell igazolnia, mégpedig oly módon, hogy ha írásban kéri, akkor kiderüljön egyértelműen belőle, hogy mely ügyekre vonatkozóan adták, és előtte megfelelően felvilágosították a nyilatkozót. Az érintett ezt a hozzájárulást bármikor visszavonhatja, az addig kezelt adatokat addig tehát jogszerűen kezelik. A hozzájárulás megadása előtt az érintettet a visszavonás jogáról tájékoztatni kell, a visszavonást pedig ugyanolyan egyszerűvé kell tenni, mint a hozzájárulás megadását. Annak megállapítása, hogy a hozzájárulás önkéntes-e, a lehető legnagyobb mértékben figyelembe kell venni, vajon a szerződés teljesítésének – beleértve a szolgáltatások nyújtását is – feltételül szabták-e az olyan személyes adatok kezeléséhez való hozzájárulást, amelyek nem szükségesek a szerződés teljesítéséhez. Közvetlenül gyermekeknek kínált, az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, szerződéskötés körében a személyes adatok kezelése akkor jogszerű, ha a hozzájárulást adó a 16. életévét betöltötte. A 16. életévét be nem töltött gyermek esetén, a gyermekek személyes adatainak kezelése csak akkor és olyan mértékben jogszerű, ha a hozzájárulást a szülői felügyeletet gyakorló adta/engedélyezte.

A faji vagy etnikai származásra, politikai véleményre, vallási vagy világnézeti meggyőződésre, szakszervezeti tagságra utaló személyes adatok, a természetes személyek egyedi azonosítását célzó genetikai és biometrikus adatok, az egészségügyi adatok és a természetes személyek szexuális életére vagy a szexuális irányultságára vonatkozó személyes adatok kezelése tilos. Jogszerű azonban, ha

- (a) az adott tagállam nemzeti joga vagy unió joga nem tilalmazza, akkor hozzájárulás alapján ilyen adatok kezelhetők;
- (b) az érintett foglalkoztatása, szociális biztonsága érdekében született jogszabályok érvényesítése, gyakorlása érdekében ez szükséges, és az adatkezelést kellő garanciával a nemzeti vagy uniós jog, kollektív szerződés lehetővé teszi;
- (c) az adatkezelésre az érintett létfontosságú érdekei védelmébe van szükség, és ő nem tudja azt a hozzájárulást megadni fizikai állapota, cselekvőképtelensége miatt;
- (d) a hozzájáruláson alapuló adatkezelést politikai, világnézeti, vallási vagy szakszervezeti célú alapítvány/egyesület kellő garanciákkal végzett jogszerű tevékenysége

keretében végzi saját tagjaira vonatkozóan, külső személyeknek nem hozzáférhető módon;

- (e) az adatkezelés jogi igények érvényesítéséhez, előterjesztéséhez, bírósági perléshez szükségesek;
- (f) az adatkezelés olyan személyes adatokra vonatkozik, amelyet maga az érintett kifejezetten nyilvánosságra hozott;
- (g) az adatkezelés jelentős közérdekből szükséges és arányos az intézkedés az érintett alapvető jogainak, érdekinek a megóvásával egybevetve;
- (h) egészségügyi adatkezelés (munkaegészségügy, munkavégzési képesség felmérése, orvosi diagnózis felállítása, kezelés, ellátás érdekében, ide értve a szociális ellátást is);
- (i) közegészségügyi adatkezelés (járványügy/gyógykezelés, orvosi/szakmai titok);
- (j) közérdekből történelmi, kutatási, statisztikai adatkezelés, az érintett alapvető jogainak és érdekeinek biztosításával és az elérendő céllal arányosan;
- (k) egyéb tagállami, uniós jogi szabályok hiányában vagy feltételek között a genetikai adatok, biometrikus adatok és egészségügyi adatok kezelésekor.

Az érintett jogosult arra, hogy kérésére az adatkezelő indokolatlan késedelem nélkül törölje a rá vonatkozó személyes adatokat, az adatkezelő pedig köteles indokolatlan késedelem nélkül teljesíteni ezt, ha (a) a személyes adatokra abból a célból már nincs szükség, amire azt gyűjtötték/kezelték, (b) a visszavonással nincs más jogalap a kezelésre; (c) tiltakozik az érintett az adatkezelés ellen; (d) az adatokat jogellenesen kezelték; (e) jogszabály írja elő a törlést.

A rendelet engedélyezi a profilalkotást, amely a személyes adatok automatizált kezelésének olyan formája, amelynek révén a személyes adatokat egy emberhez kapcsolódó jellemzők értékelésére, különösen a munkahelyi teljesítményhez, gazdasági helyzethez, egészségi állapothoz, személyes preferenciákhoz, érdeklődéshez, megbízhatósághoz, viselkedéshez, tartózkodási helyhez vagy mozgáshoz kapcsolódó jellemzők elemzésére vagy előrejelzésére használják. Ennek alkalmazása ellen nem tiltakozhatunk, például akkor, ha szerződésben állunk az adatkezelővel és annak teljesítéséhez alkalmazza, vagy hazai jogszabály ad rá felhatalmazást, vagy mi magunk adtuk az alkalmazására felhatalmazást. Még ekkor is kérheti az érintett, hogy a gépi döntéshozatalt ember is ellenőrizze, korrigálja, ha kifogás van miatta.

Az EU-ban a személyes adatkezelést még további szabályok is támogatják, figyelemmel a rendőrségi, igazságügyi együttműködésre (pl. a 2008. nov.27-i 2008/977/IB tanácsi kerethatározat).

Az Alkotmány, majd az Alaptörvény is szól a személyes adatok védelméről. 1992-ben minősített többséggel elfogadandó törvényben szabályozták, míg 2012-től már csak a kérdéssel foglalkozó hatóságról (NAIH) kell sarkalatos törvényben rendelkezni, magáról az alapjogról nem. A 2011. évi CXII. törvény már nem is személyes adatokról, védelmükről szól, hanem az információs önrendelkezési jogról. A személyes adat az, amit védeni kell az illetéktelen hozzáféréstől, ha az érintettel kapcsolatba hozható adat – különösen az érintett neve, azonosító jele, valamint egy vagy több fizikai, fiziológiai, mentális, gazdasági, kulturális vagy szociális azonosságára jellemző ismeret –, valamint az adatból levonható, az érintettre vonatkozó következtetés.

A személyes adatok közül különleges garanciákkal védelmeznek egyeseket. A *különleges adat*: a faji eredetre, a nemzeti és etnikai kisebbséghez tartozásra, a politikai véleményre vagy pártállásra, a vallásos vagy más világnézeti meggyőződésre, az érdek-képviselési

szervezeti tagságra, a szexuális életre vonatkozó személyes adat, az egészségi állapotra, a kóros szenvedélyre vonatkozó személyes adat, valamint a bűnügyi személyes adat, amelyet a büntetőeljárás során vagy azt megelőzően a bűncselekménnyel vagy a büntetőeljárással összefüggésben, a büntetőeljárás lefolytatására, illetve a bűncselekmények felderítésére jogosult szerveknél, továbbá a büntetés-végrehajtás szervezeténél keletkezett, az érintettel kapcsolatba hozható, a büntetett előéletre vonatkozó személyes adat.

A személyes adatok kezelése mit jelent?

Az alkalmazott eljárástól függetlenül az adatokon végzett bármely művelet vagy a műveletek összessége, így különösen gyűjtése, felvétele, rögzítése, rendszerezése, tárolása, megváltoztatása, felhasználása, lekérdezése, továbbítása, nyilvánosságra hozatala, összehangolása vagy összekapcsolása, zárolása, törlése és megsemmisítése, az adatok további felhasználásának megakadályozása, fénykép-, hang- vagy képfelvétel készítése, a személy azonosítására alkalmas fizikai jellemzők (pl. ujj- vagy tenyérnyomat, DNS-minta, íriszkép) rögzítése. A kezelő szerződést köthet egy másik szervezettel az *adattfeldolgozásról*, így az adatkezelési műveletekhez kapcsolódó technikai feladatok elvégzésére, függetlenül a műveletek végrehajtásához alkalmazott módszertől és eszköztől, valamint az alkalmazás helyétől, feltéve hogy a technikai feladatot az adatokon végzik. Az *adattörlés*: az adatok felismerhetetlenné tétele oly módon, hogy a helyreállításuk többé nem lehetséges, míg az *adatmegsemmisítés* az adatokat tartalmazó adathordozó teljes fizikai megsemmisítése.

A Jogklinika is adatkezelő, hiszen az adatkezelési szabályok alkalmazási köre kiterjed az állami szervekre, önkormányzatokra, a gazdálkodókra/cégekre, a civil szervezetekre és a magánszemélyre, ha adattfeldolgozást végez (pl. egyéni vállalkozó, szerződéses feladatot lát el), valamint az EU-n kívüli adattfeldolgozóra, adattovábbításra. Egyedüli kivétel a természetes személy, ha kizárólag saját személyes céljait szolgáló adatkezeléséről van szó (pl. magánlevelezés, fényképalbuma).

Az adatvédelem rövid összefoglaló elnevezése az *információs önrendelkezéshez való jog*. Így személyes adat kizárólag meghatározott, jogszerű célból kezelhető (célhoz kötöttség, pl. jog gyakorlása és kötelezettség teljesítése érdekében). Az adatok felvételének és kezelésének tisztességesnek és törvényesnek kell lennie, csak a cél eléréséhez elengedhetetlen mennyiségű adat kezelhető, ha az alkalmas az adatkezelés céljának elérésére (szükséges mértékben és ideig). A személyes adatnak az adatkezelés során meg kell őriznie kapcsolatát az érintettel (technikai feltételek a helyreállításához adottak), az adatok pontosságát, teljességét és – ha az adatkezelés céljára tekintettel szükséges – naprakészségét biztosítani kell (adatminőség és teljesség). A magánszféra védelmi kötelezettsége a folyamat egésze alatt elvárás, akárcsak az adatbiztonság, miszerint védeni kell különösen a jogosulatlan hozzáférés, megváltoztatás, továbbítás, nyilvánosságra hozatal, törlés vagy megsemmisítés, a véletlen megsemmisülés és sérülés, továbbá az alkalmazott technika megváltozásából fakadó hozzáférhetetlenné válás ellen. Az adattfeldolgozással nem bízható meg olyan szervezet, amely a feldolgozandó személyes adatokat felhasználó üzleti tevékenységben érdekelt.

Személyes adat csak *megfelelő jogalap meglétében kezelhető*, azaz

- (a) ha ahhoz az érintett hozzájárul, azaz az érintett akaratának önkéntes és határozott kinyilvánítása, amely megfelelő tájékoztatáson alapul, és amellyel félreérthetetlen beleegyezését adja a rá vonatkozó személyes adat – teljes körű vagy egyes műveletekre kiterjedő – kezeléséhez;
- (b) azt törvény vagy – törvény felhatalmazása alapján, az abban meghatározott körben – helyi önkormányzat rendelete (pl. a helyi szociális étkezés, nappali melegedő

igénybe vételéhez nélkülözhetetlen ügyféli adatkezelés) közérdeken alapuló célból elrendeli (kötelező adatkezelés);

- (c) ha az érintett hozzájárulásának beszerzése lehetetlen vagy aránytalan költséggel járna, és a személyes adat kezelése az adatkezelőre vonatkozó jogi kötelezettség teljesítése céljából szükséges, avagy az adatkezelő/harmadik személy jogos érdekének érvényesítése céljából szükséges, és ezen érdek érvényesítése a személyes adatok védelméhez fűződő jog korlátozásával arányban áll.

Az érintettel az adatkezelés megkezdése előtt közölni kell, hogy az adatkezelés *hozzájáráson alapul* vagy kötelező, valamint adatai kezelésével kapcsolatos minden tényről, így különösen az adatkezelés céljáról és jogalapjáról, az adatkezelésre és az adatfeldolgozásra jogosult személyéről, az adatkezelés időtartamáról.

Az önkéntes adatszolgáltatás keretében, ha az érintett cselekvőképtelensége folytán vagy más elháríthatatlan okból nem képes hozzájárulását megadni, akkor a saját vagy más személy létfontosságú érdekeinek védelméhez, valamint a személyek életét, testi épségét vagy javait fenyegető közvetlen veszély elhárításához vagy megelőzéséhez szükséges mértékben a hozzájárulás akadályainak fennállása alatt az érintett személyes adatai kezelhetők. A 16-18 év közötti érintett hozzájárulását tartalmazó jognyilatkozatának érvényességéhez törvényes képviselőjének beleegyezése vagy utólagos jóváhagyása nem szükséges. Az érintett hozzájárulását megadottnak kell tekinteni az érintett közszereplése során általa közölt vagy nyilvánosságra hozatalra általa átadott személyes adatok tekintetében. Az érintett kérelmére, kezdeményezésére indult bírósági vagy hatósági eljárásban az eljárás lefolytatásához szükséges személyes adatok tekintetében, az érintett kérelmére indult más ügyben az általa megadott személyes adatok tekintetében az érintett hozzájárulását vélelmezni kell. Kétség esetén azt kell vélelmezni, hogy az érintett a hozzájárulását nem adta meg. Ha az önkéntes adatszolgáltatás célja, hogy írásban kötött szerződést végrehajtsanak, akkor a szerződésnek tartalmaznia kell minden olyan információt, amelyet a személyes adatok kezelése szempontjából – e törvény alapján – az érintettnek ismernie kell, így különösen a kezelendő adatok meghatározását, az adatkezelés időtartamát, a felhasználás célját, az adatok továbbításának tényét, címzettjeit, valamint az adatfeldolgozó igénybevételének tényét. A szerződésnek félreérthetetlen módon tartalmaznia kell, hogy az érintett aláírásával hozzájárul adatainak a szerződésben meghatározottak szerinti kezeléséhez.

Az egyéb joggal működő adatgyűjtés körében érdemes jelezni: a tudományos kutatás céljára felvett személyes adat csak erre használható fel, és az érintettel való kapcsolatának megállapítását – mihelyt a kutatási cél megengedi – véglegesen lehetlenné kell tenni, addig pedig külön kell tárolni azokat az adatokat, amelyek meghatározott vagy meghatározható természetes személy azonosítására alkalmasak, és ezek az adatok egyéb adatokkal csak akkor kapcsolhatók össze, ha az a kutatás céljára szükséges. A tudományos kutatást végző szerv vagy személy személyes adatot csak akkor hozhat nyilvánosságra, ha az érintett ahhoz hozzájárult, vagy az a történelmi eseményekről folytatott kutatások eredményeinek bemutatásához kell. A kötelező adatkezelés keretében kezelt személyes adatokat – ha törvény eltérően nem rendelkezik – statisztikai célból egyedi azonosításra alkalmas módon a KSH átveheti és törvényben meghatározottak szerint kezelheti.

Az adatvédelmi jogérvényesítésnek melyek a főbb elemei?

- (a) az érintett kérelmezheti az adatkezelőtől, hogy tájékoztatassák, róla milyen személyes adatokat kezelnek, és annak helyesbítését, valamint törlését és zárolását kérheti – a kötelező adatkezelés kivételével;

(b) kérhető az adatfeldolgozó megnevezése.

Az adatkezelő tájékoztatást ad 30 napon belül írásban, közérthető formában az érintett általa kezelt, illetve az általa megbízott adatfeldolgozónál feldolgozott adatairól, azok forrásáról, az adatkezelés céljáról, jogalapjáról, időtartamáról, az adatfeldolgozó nevééről, címéről és az adatkezeléssel összefüggő tevékenységéről, továbbá az esetleges adattovábbítás jogalapjáról és címzettjéről (naplózás alapján). Ugyanakkor törvény korlátozhatja a tájékoztatást az állam külső és belső biztonsága, így a honvédelem, a nemzetbiztonság, a bűncselekmények megelőzése vagy üldözése, a büntetés-végrehajtás biztonsága érdekében, állami vagy önkormányzati gazdasági vagy pénzügyi érdekből, az Európai Unió jelentős gazdasági vagy pénzügyi érdekeiből, a foglalkozások gyakorlásával összefüggő fegyelmi és etikai vétségek, a munkajogi és munkavédelmi kötelezettségszegések megelőzése és feltárása céljából vagy az érintett vagy mások jogainak védelme érdekében. Ez magában foglalja a felvilágosítás, helyesbítés, zárolás, törlés megtagadását.

Ilyenkor az adatkezelő tájékoztatja az érintettet a bírósági jogorvoslat, továbbá az ombudsman/ Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatósághoz fordulás lehetőségéről.

(c) az érintett tiltakozhat személyes adatának kezelése ellen, ha a személyes adatok kezelése vagy továbbítása kizárólag az adatkezelőre vonatkozó jogi kötelezettség teljesítéséhez vagy az adatkezelő, adatátvevő vagy harmadik személy jogos érdekének érvényesítéséhez szükséges, kivéve kötelező adatkezelés esetén; ha a személyes adat felhasználása vagy továbbítása közvetlen üzletszerzés, közvélemény-kutatás vagy tudományos kutatás céljára történik; valamint törvényben meghatározott egyéb esetben.

Az adatkezelő a tiltakozást a kérelem benyújtásától számított legrövidebb időn belül, de legfeljebb 15 napon belül megvizsgálja, és írásban értesíti a kérelmezőt arról, hogy megszünteti-e az adatkezelést vagy sem. A döntése ellen 30 napon belül bírósághoz fordulhat, perben fél lehet az is, akinek egyébként nincs perbeli jogképessége. Az ilyen ügyekben a megyei/fővárosi törvényszék jár el. Az adatkezelő az érintett adatainak jogellenes kezelésével vagy az adatbiztonság követelményeinek megszegésével másnak okozott kárt köteles megtéríteni. Az érintettel szemben az adatkezelő felel az adatfeldolgozó által okozott kárért is.

Az általános információs önrendelkezési joghoz kapcsolódnak az ágazati kódexekben szereplő, sajátos adatvédelmi és a titokvédelmi szabályok. Az 1997. évi XLVII. törvény rendelkezik az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről, amelyet minden egészségügyi ellátást nyújtó, valamint annak szakmai felügyeletét, ellenőrzését végző szervezetre és természetes személyre alkalmazni kell, aki egészségügyi és személyazonosító adatot kezel. Az *egészségügyi adat*: az érintett testi, értelmi és lelki állapotára, kóros szenvedélyére, valamint a megbetegedés, illetve az elhalálozás körülményeire, a halál okára vonatkozó, általa vagy róla más személy által közölt, illetve az egészségügyi ellátó hálózat által észlelt, vizsgált, mért, leképzett vagy származtatott adat, ide értve az előzőekkel kapcsolatba hozható, az azokat befolyásoló mindennemű adat (pl. magatartás, környezet, foglalkozás). Ettől eltér a *személyazonosító adat* (pl. családi és utónév, leánykori név, a nem, a születési hely és idő, az anya leánykori családi és utóneve, a lakóhely, a tartózkodási hely, a TAJ szám), ha az alkalmas/lehet az érintett azonosítására. Az *egészségügyi dokumentációban* személyazonosító és egészségügyi adat együttesen

szerepel, ugyanis az nem más, mint a gyógykezelés során a betegellátó tudomására jutott egészségügyi és személyazonosító adatokat tartalmazó feljegyzés, nyilvántartás vagy bármilyen más módon rögzített adat, függetlenül annak hordozójától vagy formájától.

Az egészségügyi ellátás, szűrés igénybe vételekor az egészségügyi és a személyazonosító adatoknak az érintett részéről történő szolgáltatása önkéntes, hiszen a legtöbbször a beteg maga kér segítséget, kezelést, vizsgálatot. Ilyenkor adatkezelési hozzájárulását megadottnak kell tekinteni, és erről őt vagy törvényes képviselőjét tájékoztatni kell. Sürgős szükség, valamint az érintett belátási képességének hiánya esetén az önkéntességet vélelmezik. Másrészt, az érintett (törvényes képviselője) köteles a betegellátó felhívására egészségügyi és személyazonosító adatait átadni, ha valószínűsíthető vagy beigazolódott, hogy fertőző betegségben szenved, ha arra szűrő- és alkalmassági vizsgálatok elvégzéséhez van szükség, vagy heveny mérgezés esetén, illetve gyermeket kell gyógykezelni. Hasonlóan kell eljárni, ha bűnüldözés, bűnmegelőzés, hatósági ellenőrzés, bírósági eljárás, illetve szabálysértési vagy közigazgatási hatósági eljárás során rendelték el a kezelést, vizsgálatot. Az érintett jogosult *tájékoztatót kapni* a gyógykezeléssel összefüggésben történő adatkezelésről, a rá vonatkozó egészségügyi és személyazonosító adatokat megismerheti, az egészségügyi dokumentációba betekinthez, valamint azokról – saját költségére – *másolatot kaphat*. Ez a bekezdés szerinti jog az érintett ellátásának időtartama alatt az általa írásban felhatalmazott személyt, az ellátás befejezését követően az általa teljes bizonyító erejű magánokiratban felhatalmazott személyt illeti meg. A beteg életében, illetőleg halálát követően, az érintett házastársa, egyenesági rokona, testvére, valamint élettársa – írásbeli kérelme alapján – akkor is jogosult e jog gyakorlására, ha az egészségügyi adatra, vagy a családtagok életét, egészségét befolyásoló ok feltárása, illetve ellátása céljából szükséges. Az érintett halála esetén törvényes képviselője, közeli hozzátartozója, valamint örököse – írásos kérelme alapján – jogosult a halál okával összefüggő vagy összefüggésbe hozható, továbbá a halál bekövetkezését megelőző gyógykezeléssel kapcsolatos egészségügyi adatokat megismerni, az egészségügyi dokumentációba betekinteni, valamint azokról – saját költségére – *másolatot kapni*.

Az adatvédelem egy szűkebb adatkörét védelmezi az *orvosi, egészségügyi dolgozók részére kötelező titoktartás*, azaz a gyógykezelés során az adatkezelő tudomására jutott egészségügyi és személyazonosító adat, ide értve a szükséges vagy folyamatban lévő, illetve befejezett gyógykezelésre vonatkozó, valamint a gyógykezeléssel kapcsolatban megismert egyéb (pl. az érintett életmódjára, magatartására, étkezésére stb.) vonatkozó adat, amelyet védelmezni kell az illetéktelen hozzáféréstől. Általános szabály, hogy az adatkezelő és az adatfeldolgozó (pl. a biztosított és a biztosítási jogviszony alapján a betegség miatt táppénzt kiszámító) az orvosi titkot köteles megtartani. Az adatkezelő akkor mentesül a titoktartási kötelezettség alól, ha ehhez az érintett (törvényes képviselője) írásban hozzájárult, az abban foglalt korlátozásokon belül, vagy azt törvény írja elő. A betegellátót – az érintett választott háziorvosa, valamint az igazságügyi szakértő kivételével – a titoktartási kötelezettség azzal a betegellátóval szemben is köti, aki az orvosi vizsgálatban, a kórisme megállapításában, illetve a gyógykezelésben vagy műtétnél nem működött közre, kivéve, ha az adatok közlése a kórisme megállapítása vagy az érintett további gyógykezelése érdekében szükséges. A nem egészségügyi intézményben az adatkezelő a működése során tudomására jutott orvosi titkot köteles megtartani, ha törvény másként nem rendelkezik.

Az 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről még határozottabban rögzíti, hogy *a beteg jogosult megismerni a róla készült egészségügyi dokumentációban szereplő adatait*, illetve joga van ahhoz, hogy egészségügyi adatairól tájékoztatást kérjen. Az egészségügyi

dokumentációval az egészségügyi szolgáltató, az abban szereplő adattal a beteg rendelkezik. A beteg jogosult a gyógykezeléssel összefüggő adatainak kezeléséről tájékoztatást kapni, a rá vonatkozó egészségügyi adatokat megismerni, az egészségügyi dokumentációba betekinteni, valamint azokról kivonatot vagy másolatot készíteni vagy saját költségére másolatot kapni, a fekvőbeteg-gyógyintézetből történő elbocsátásakor zárójelentést kapni, a járóbeteg-szakellátási tevékenység befejezésekor ambuláns ellátási lapot kapni, az egészségügyi adatairól – saját költségére – összefoglaló vagy kivonatos írásos véleményt kapni. A betegnek joga van arra is, hogy a hiányos egészségügyi dokumentáció kiegészítését, kijavítását kérje, amelyet a kezelőorvos, illetve más adatkezelő a dokumentációra saját szakmai véleményének feltüntetésével jegyez rá. A hibás egészségügyi adatot az adatfelvételt követően törölni nem lehet, azt úgy kell kijavítani, hogy az eredetileg felvett adat megállapítható legyen. Ha az egészségügyi dokumentáció más személy magántitokhoz való jogát érintő adatokat is tartalmaz, annak csak a betegre vonatkozó része tekintetében gyakorolható a betekintési, másolási jogosultság.

A korlátozottan cselekvőképest is megilleti az egészségügyi ellátással összefüggő jogok gyakorlása. A beteg jogosult arra, hogy egészségügyi ellátásának ideje alatt az általa meghatározott személyt írásban felhatalmazza a rá vonatkozó egészségügyi dokumentációba való betekintésre, illetve arra, hogy azokról másolatot készíttessen. Az ellátásának befejezését követően csak teljes bizonyító erővel rendelkező magánokiratban felhatalmazott egyéb személy jogosult az egészségügyi dokumentációba való betekintésre, és arról másolat készítésére.

Az orvosi titoktartáshoz való jog a beteget megillető jog, mert jogosult arra, hogy az egészségügyi ellátásában részt vevő személyek az ellátása során tudomásukra jutott egészségügyi és személyes adatait csak az arra jogosulttal közöljék, és azokat bizalmasan kezeljék. Ezért a betegnek joga van arról nyilatkozni, hogy betegségéről, annak várható kimeneteléről kiknek adható felvilágosítás, illetve kiket zár ki egészségügyi adatainak részleges vagy teljes megismeréséből. Ez nem vonatkozik arra az esetre, ha a törvény elrendeli a közlést, vagy mások életének, testi épségének és egészségének védelme a közlést szükségessé teszi. A beteg hozzájárulása nélkül további ápolását, gondozását végző személlyel közölni lehet azokat az egészségügyi adatokat, amelyek ismeretének hiánya a beteg egészségi állapotának károsodásához vezethet. Ide tartozik, hogy a beteg vizsgálata és gyógykezelése során csak azok a személyek legyenek jelen, akiknek részvétele az ellátásban szükséges, illetve azok, akiknek jelenlétéhez a beteg hozzájárult, kivéve, ha a törvény másként nem rendelkezik. A beteg vizsgálatára és kezelésére olyan körülmények között kerülhet sor, hogy azt beleegyezése nélkül mások ne láthassák, illetve ne hallhassák, kivéve, ha a sürgős szükség és a veszélyeztető állapot esetén ez elkerülhetetlen. Végül fontos, hogy a betegnek joga van megnevezni azt a személyt, akit fekvőbeteg-gyógyintézetbe történő elhelyezéséről, egészségi állapotának alakulásáról értesíthetnek, illetve joga van bármely személyt ebből kizárni. A megnevezett személyt a fekvőbeteg-gyógyintézet köteles értesíteni a beteg elhelyezéséről és annak megváltoztatásáról, valamint egészségi állapotának jelentős mértékű változásáról.

A titoktartási kötelezettség az egészségügyi/egészségügyi szolgáltatóval munkaviszonyban álló személyt, szakértőt minden a beteg egészségi állapotával kapcsolatos, valamint az egészségügyi szolgáltatás nyújtása során tudomására jutott adat és egyéb tény vonatkozásában, időbeli korlátozás nélkül terheli, függetlenül attól, hogy az adatokat közvetlenül a betegről, vizsgálata vagy gyógykezelése során, illetve közvetetten az egészségügyi do-

kumentációból vagy bármely más módon ismerte meg. A kötelezettség alól a beteg vagy jogszabály adhat felmentést.

A magántitkok védelmét a Ptk is kimondja a személyiségi jogok körében. Így mindenkinek joga van ahhoz, hogy törvény és mások jogainak korlátai között személyiségét, így különösen a magán- és családi élet, az otthon, a másokkal való – bármilyen módon, illetve eszközzel történő – kapcsolattartás és a jó hírnév tiszteletben tartásához való jogát szabadon érvényesíthesse, és hogy abban őt senki ne gátolja. Megsérti például a személyiségi jogokat, aki a magánélet, a magánlakás, a magántitkokhoz, képmáshoz és hangfelvételhez való jogot és a személyes adatok védelméhez való jog tiszteletét mellőzi. A magántitok védelme kiterjed különösen a levéltitok, a hivatásbeli titok és az üzleti titok oltalmára, ezért például tilos a magántitok jogosulatlan megszerzése, felhasználása, nyilvánosságra hozatala vagy illetéktelen személlyel való közlése.

Akit személyiségi jogában megsértenek, a jogsértés ténye alapján – az elévülési időn belül – az eset körülményeihez képest követelheti a jogsértés megtörténtének bírósági megállapítását; a jogsértés abbahagyását és a jogsértő eltiltását a további jogsértéstől; azt, hogy a jogsértő adjon megfelelő elégtételt, és ennek biztosítson saját költségén megfelelő nyilvánosságot; a sérelmes helyzet megszüntetését, a jogsértést megelőző állapot helyreállítását és a jogsértéssel előállított dolog megsemmisítését vagy jogsértő mivoltától való megfosztását; azt, hogy a jogsértő vagy jogutódja a jogsértéssel elért vagyoni előnyt engedje át javára a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint. Akit személyiségi jogában megsértenek, sérelemdíjat követelhet az őt ért nem vagyoni sérelemtől, mértékét a felróhatóság mértékére tekintettel és a környezetre gyakorolt hatása alapján határozza meg a bíróság. A jogellenesen okozott károkért való felelősség szabályai szerint követelheti a jogsértőtől kárának megtérítését is. A személyiségi jogokat személyesen lehet érvényesíteni, ide értve a korlátozottan cselekvőképes személyt. A cselekvőképtelen személyiségi jogainak védelmében törvényes képviselője, az ismeretlen helyen távollévő személyiségi jogának védelmében a hozzátartozója vagy gondnoka léphet fel. Ha a személyiségi jog megsértése közérdekbe ütközik, a jogosult hozzájárulásával az ügyész keresetet indíthat, és érvényesítheti a jogsértés felróhatóságtól független szankcióit.

Ettől különbözik az *üzleti titok* védelme. Az üzleti titok a gazdasági tevékenységhez kapcsolódó minden, nem közismert, az érintett gazdasági tevékenységet végző személyek számára nem könnyen hozzáférhető olyan tény, tájékoztatás, adat és az azokból készült összeállítás, amelynek illetéktelenek által történő megszerzése, hasznosítása, másokkal való közlése vagy nyilvánosságra hozatala a jogosult jogos pénzügyi, gazdasági vagy piaci érdekét sértené vagy veszélyeztetné, feltéve, hogy a titok megőrzésével kapcsolatban a vele jogszerűen rendelkező jogosultat felróhatóság nem terheli. Az üzleti titok megsértésére nem lehet hivatkozni azzal szemben, aki az üzleti titkot vagy a védett ismeretet harmadik személytől kereskedelmi forgalomban jóhiszeműen és ellenérték fejében szerezte meg.

A titoksértést a BTK is bünteti: aki a foglalkozásánál vagy közmegegyezésénél fogva tudomására jutott magántitkot alapos ok nélkül felfedi, vétség miatt elzárással büntetendő, és ha jelentős érdeksérelmet okoz, akkor a büntetés egy évig terjedő szabadságvesztés (223. §). A levéltitok megsértése is vétség: azaz ha valaki másnak közlést tartalmazó zárt küldeményt megsemmisíti, a tartalmának megismerése végett felbontja, megszerzi, vagy ilyen célból illetéktelen személynek átadja, illetve elektronikus hírközlő hálózat útján másnak továbbított közleményt kifürkész. A büntetés egy évig terjedő szabadságvesztés, ha ezt a bűncselekményt foglalkozás vagy közmegegyezés felhasználásával követik el, és akár három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, ha ezzel jelentős érdeksérelmet

okoznak. (224.§). E két cselekményt csak magánindítvány alapján büntetik. Súlyosabb ügy, ha valaki tiltott adatszerzést végez. Ugyanis, aki személyes adat, magántitok, gazdasági titok vagy üzleti titok jogosulatlan megismerése céljából más lakását, egyéb helyiségét vagy az azokhoz tartozó bekerített helyet titokban átkutatja, technikai eszközzel megfigyeli, azokat rögzíti, esetleg más közlést tartalmazó zárt küldeményét felbontja vagy megszerzi, és annak tartalmát technikai eszközzel rögzíti, avagy elektronikus hírközlő hálózat (információs rendszer) útján másnak továbbított, vagy azon tárolt adatot kifürkész, és az észlelteket technikai eszközzel rögzíti, az büntettet követ el. (242.§) Komolyabb a büntetés, ha az így szerzett adatokat, titkot felhasználja, vagy jelentős érdeksérelmet okoz.

A család-és gyermekvédelem terén is óvni kell a személyes adatokat, titkokat attól, hogy illetéktelenek megismerhessék azokat. Az 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról például a válsághelyzetben lévő várandós anya titkolt terhessége védendő információ abban az esetben, ha nyilatkozata szerint állapotát környezete és hozzátartozói előtt titokban szándékozik tartani. Ha a terhességét eltitkoló válsághelyzetben lévő várandós anya kérelmére a gyámhatóság a gyermek lakóhelyéül a fővárosi területi gyermekvédelmi szakszolgálat székhelyét állapította meg, a fővárosi területi gyermekvédelmi szakszolgálat feladata a gyermek számára kiállított iratok megőrzése, valamint kiadása a gyámhatóság által megjelölt törvényes képviselő számára.

A családok átmeneti otthona működhet titkos menedékházként, amely befogadja a kapcsolati erőszak miatt krízishelyzetbe került, illetve otthontalanná vált bántalmazottat és gyermekét, a bántalmazott családot. A titkos menedékház legfeljebb hat hónapig lakhatást biztosít, és szükség esetén biztosítja az étkeztetést, a ruházattal való ellátást, a mentálhigiénés ellátást, valamint segítséget nyújt az egészségügyi ellátáshoz való hozzáféréshez, közreműködik a gyermekjóléti szolgálattal együtt a család, az egyén helyzetének rendezésében, otthontalanságának megszüntetésében, segítséget nyújt a bántalmazás következtében kialakult pszichés sérülések kezelésében, a jogvédelemben, és legfeljebb öt évig a bántalmazott társadalmi reintegrációját is segíti.

A titkos örökbefogadást a gyermekvédelmi szakszolgálat készíti elő, mivel vezeti az örökbe fogadható gyerekek és az örökbefogadásra alkalmas szülők listáját. A gyermekvédelmi szakszolgálat, a titkos örökbefogadás előkészítése érdekében – a megyei gyermekvédelmi szakértői bizottság véleménye figyelembevételével – kiválasztja a gyermek számára a legmegfelelőbb, érvényes alkalmassági határozattal rendelkező örökbefogadó szülőt, felkészíti a gyermeket, a gyermek gondozási helyét és az örökbe fogadni szándékozó személyt az örökbefogadásra, segíti továbbá a szülő-gyermek közti kapcsolat kialakulását. Ennek érdekében javaslatot tesz a gyermek örökbefogadó szülőhöz történő kötelező gondozásba helyezésére, és figyelemmel kíséri azt, majd javaslatot tesz az örökbefogadás engedélyezésére.

14. A diszkrimináció tilalma

A jogklinikai ügyfelek közt jócskán akadnak olyan emberek, akikkel szemben igen sok *sztereotípi*a van, *kedvezőtlen esetben előítél*lettel beszélnek róluk, mert fogyatékosággal élnek, cigányok, sérültek, hajléktalanok, állami gondoskodásban nőttek fel, szegények vagy éppen idősek. Különösen érzékenynek kell lenni arra, hogy jogi sérelmeik közt a hátrányos megkülönböztetésnek jut-e a fő szerep, avagy egészen más jogsértésnek az áldozatai.

Az előítéletek még a sztereotípiáknál is masszívabb szerkezetek. Lehetnek pozitív, ám lehetnek negatív töltésűek is. Az *előítélet* arról ismerszik fel, hogy az újonnan feltárt ismeretek nem képesek rajtuk változtatni. Az előítéletek magja szilárd, érzelmi jellegű, irracionálisan alapuló. A valósággal szembesítve szilárdan ellenállnak a változásnak, a felülvizsgálatnak. Előítéletet okozhat a szóban forgó jelenség, tárgy elégtelen ismerete, valamint a témára vonatkozó megbízható ismeret figyelmen kívül hagyása. Az előítéletek és a sztereotípiák fennmaradásában jelentős tényező, hogy következményeként a két fél között megszűnik a kommunikáció, illetve a kommunikáció egymást megismerését nem szolgálja. Amennyiben egy másik személyt képesek vagyunk befogadó módon, feltétlen figyelemmel, önmaga személyének egyediségében érzékelni, abban a pillanatban a konfliktusok oldódnak. Az adott személyt látjuk magunk előtt, a saját egyedi jellemzőivel, valamely kultúrkör tagjaként. Két amerikai szociálpszichológus, az 1950-es évek elején több évig tartó kísérletsorozatba kezdett. Céljuk a csoportok közötti konfliktusok és feloldásuk vizsgálata volt. Arra a következtetésre jutottak, hogy a csoportok közötti konfliktusok kialakulásának minimális, elégséges feltétele, ha az egyedek különböző csoportokhoz tartoznak. A pszichológia félelem-modelljeiből ismerjük aényt, hogy az emberek akkor kezdenek el félni, ha valami számukra *befogadhatatlannal és ellenőrizhetetlennel* találkoznak. További kérdés, hogy milyen különbségeket tesz a politikai kommunikáció a „mi” és a „többiek” csoportjai között – Magyarországon például az itt élő romák és nem romák között gyakran oly módon, hogy az előbbieket nem is tekinti a társadalom igazi részének. Márpedig feketén-fehéren látszik a csoportokra vetített emberellenesség kutatásából, hogy aki egy csoportról lealacsonyítóan, kirekesztően gondolkodik, abban leggyakrabban más csoportokkal szemben is ilyen előítéletek alakulnak ki. Aki zsidókkal, romákkal vagy bevándorlókkal szemben gyűlölködik, az igen nagy valószínűséggel lesz homofób, szexista vagy rasszista is. A csoportokra vetített emberellenesség egyik németországi kutatója, Wilhelm Heitmeyer állított fel egy elméleti modellt, amelyet ma már empirikus kutatások is alátámasztanak. Eszerint *az előítéleteiket „csomagban” hurcolók alapvetően hisznek az emberek közötti egyenlőségben*. Abban, hogy vannak közöttünk felsőbb- és alsóbbrendűek. Ez az ősvagy alap-előítélet. Ezen az alapon nagyobb eséllyel alakulnak ki ellenséges érzelmeik konkrét csoportokkal szemben is.

Szóval az előítéletek remekül boldogulnak tények nélkül. Sőt. Úgy boldogulnak csak igazán. Populista politikai erők profin generálják ezeket az úgynevezett félelmeket. Adorno pedig arra mutatott rá, hogy az előítéleteség leginkább a tekintélyelvű személyiségre jellemző.

Allport híressé vált *„fokozatossági” modellje* szerint az előítéleteség öt egymásra épülő fokozata különböztethető meg: (a) szóbeli előítéleteség; (b) elkerülés; (c) hátrányos megkülönböztetés, elkülönítés, kirekesztés; (d) fizikai agresszió; (e) üldözés és kiirtás. Allportnak az előítélet-kutatások korabeli eredményeit szintetizáló műve alig egy évtizeddel a második világháború után, 1954-ben jelent meg. Könyvéből kiderül, hogy ekkorra már jóformán nem volt olyan társadalmi rétege, etnikai, vallási csoportja vagy korcsoportja az Egyesült Államok lakosságának, amelyet legalább egy reprezentatív felmérés vagy kísérlet erejéig meg ne vizsgáltak volna az előítéleteség alakulása és elterjedtsége szempontjából, a hároméves gyermekektől a háborús veteránokig, a mormonoktól a japánokig, a nyomornegyedek lakóitól a középosztály és a politikai, gazdasági, szellemi elit tagjaiig. Allport nagy érdeme, hogy dinamikus képet rajzol az előítélet elterjedtségéről, megoszlásáról. Nem úgy fogja fel a kérdést, hogy adva van egy többség, amely az előítélet alanya, és egy kisebbség, amely az előítélet tárgya lenne. Az előítéleteség térképe ugyanis olyan,

amelyen a határok a nézőponttól függően elmozdulhatnak. Egy „uralkodó többség”, amely egy kisebbséget diszkriminál és előítéleteket táplál vele szemben, csak addig uralkodó többség, ameddig tagjait egy adott kisebbség iránti gyűlöletük egyesíti. Abban a pillanatban azonban, amikor például nem a fekete kisebbség számít ellenségnek, a fehér uralkodó többség maga is a legkülönfélébb – egymással szemben álló – csoportok halmazára bomlik fel: olaszra és írre, katolikusra és zsidóra, kommunistára és Ku Klux Klan-tagra. Ha pedig a feketék csoportjához tartozó antiszemita lesz, akkor a fehér többség által elszenvedett megaláztatásokért némi kárpótlást érezhet oly módon, hogy legalább a zsidók elleni előítélet tekintetében egy virtuális többséghez, a „nem zsidó uralkodó többséghez” tartozhat. Azok pedig, akik egyetlen „megvetett” kategóriába sem tartoznak, és ezáltal méltán tekinthetnek magukat a minden szempontból uralkodó többség képviselőinek, végül már olyan kevesen lesznek, hogy maguk is kisebbségbe kerülnek, és ugyancsak megvetés, előítélet, sztereotipizálás tárgyává válhatnak. Ők lesznek például az undok és pökhendi „WASP”-ok (White Anglo-Saxon Protestants), vagy ők lesznek a Wall Street kövér kapitalistái, akik a Kreml uraival vagy/és a nemzetközi cionizmussal szövetségbe lépnek össze az amerikai nép – „az igazi többség” – elpusztítására.

Az érzékelés és a józan ítélet közti eltérést nem csak negatív irányba befolyásolják az előítéletek, de a torzítás pozitív irányban is gyakori. A torzító hatások közül is ki kell emelni a vonzerő hatását, amely észrevétlenül, tudattalanul befolyásolja a személyészlelésünket. Szociálpszichológiai kutatások egész sora mutatta meg, hogy szép, csinos embertársaink számos előnyt élveznek a kevésbé vonzókhöz képest. Sztereotípiák, hogy az „ami szép, az jó” valamint az, hogy az első benyomás hatását ennek a prototípusnak a segítségével terjesztjük ki további viselkedésünkre. Például Dion és munkatársai vizsgálatukban eltérő vonzerejű arcképeket mutattak a résztvevőknek, akik úgy ítélték meg, hogy az *attraktívabb egyének kedvezőbb személyiségvonásokkal rendelkeznek*, és az élet különböző területein (boldog házasság, sikeres karrier) is eredményesebbek lesznek. A kutató azzal magyarázta eredményeit, hogy az emberekben létezik valamifajta „elfogultság”, ami mások megítélését az „ami szép, az jó is” irányába torzítja. Ennek az elméletnek az igazolására aztán számtalan vizsgálat született. Ezek bizonyították, hogy ez a részrehajlás mennyire befolyásolja az észlelésünket, mert azt feltételezzük a vonzóbb emberekről, hogy megbízhatóbbak, kevesebbet hibáznak, jobban kezelik a társas helyzeteket. Az attraktivitásnak ezt az erőteljes befolyásoló erejét *holdudvarhatásnak* nevezik: a kedvező fizikai megjelenés áttérjed az egyén megítélésének más dimenzióira is. Ez működik egy másik vizsgálat szerint a gyermeki arcok észlelésekor is. Egy 1980-as években végzett kutatásban amerikai egyetemisták első benyomását tanulmányozták, miközben arra kérték őket, hogy különböző etnikai csoporthoz tartozó gyerekek arcképeit nézzék: kiderült, hogy a vizsgálati személyek a vonzóbb arcoknak sokkal nagyobb figyelmet szenteltek a benyomás kialakításakor, az etnikai hovatartozás pedig nem befolyásolta a véleményt. Másfelől jelezni kell, hogy a kedvezőtlen fizikai adottság, például a kövérség, hasonlóan átsugárzik az adott személyre vonatkozó tulajdonság-tulajdonításra. Ezért mutatta ki egy szociológus-hallgatói kísérlet (ELTE TáTK, 2010), hogy a kövér embereket diszkriminálják a hazai munkaerő piacon, mert listának, betegsége hajlamosnak, hanyagnak gondolják őket. Így tehát a holdudvar-hatás pozitív és negatív irányban is működik.

A legmegdöbbentőbb eredmények valószínűleg azok, amelyek megmutatják, hogy a szépség hatása alatt érzelmileg befolyásolt döntéseket hozunk, ellentmondva az igazságosságnak, méltányosságnak. Efran a fizikai vonzerő hatását vizsgálta, vajon az esküdtszék tagjaira milyen módon hat a vádlott fizikai megjelenése. Eredményei szerint a vizsgálati

helyzetben az attraktívabb vádlottakat kevésbé találta bűnösnek az esküdtszék, mint a kedvezőtlenebb külső adottságúakat. Ezt követően számos hasonló vizsgálatot végeztek, ahol az esküdtek beavatott személyek voltak, de a végeredmény egybecsengő volt: a szebb vádlottakkal szemben elnézőbb volt az esküdtszék, illetve inkább hajlottak arra a feltételezésre, hogy ártatlanok.

Az emberek *egyenlő méltóságú személyként kezelését* az Alaptörvény II. és XV. cikke is előírja, tilalmazza a diszkriminációt és jelzi, hogy az államnak lépéseket kell tennie a formális jogegyenlőségen túl, a materiális, azaz az esélyek egyenlősége érdekében. A II.cikk értelmében az emberi méltóság sérthetetlen, és minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg. A XV. cikk pedig kimondja, hogy a törvény előtt mindenki egyenlő, és Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja, ide értve a nők és férfiak egyenjogúságát. Magyarország az esélyegyenlőség és a társadalmi felzárkózás megvalósulását külön intézkedésekkel segíti, védelmezve külön intézkedésekkel a családokat, a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.

Az *emberi jogi egyezmények* e kettős kötelezettséget tilalmakkal, szankciókkal és monitorozást, panaszeljárást rögzítő megoldásokkal tudják garantálni. Ezek fő szabályként az adott emberi jogi tárgykörben, az érintett egyezményben foglaltak érvényesítése terén írják elő az egyenlő bánásmódot és tiltják a diszkriminációt (pl. Genocídium egyezmény, Párizsi békeszerződés, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, a Faji megkülönböztetés valamennyi formája elleni egyezmény, Nők elleni megkülönböztetés valamennyi formája elleni egyezmény, a Gyermeki jogok egyezménye, az Európai emberi jogi egyezmény). Az emberi jogi megállapodások közt csak egy akad, amely univerzálisan, minden állami, hatósági intézkedés terén tiltja a megkülönböztetést: az Európai emberi jogi egyezmény 12. Jegyzőkönyve.

Az Európai Unióban több évtizedes joggyakorlat alapján fogalmazódott meg az egyenlő bánásmód követelménye. A 70-es évektől tilalmazták a nemi diszkriminációt, a 80-as évektől emberi jogok előtérbe kerülése sürgette a közös fellépést, majd a 90-es években a faji erőszak elleni fellépést. Végül az Amszterdami szerződés 13-as cikke (1999) illesztette be e tilalmat az alapító szerződésbe, és az Európai Bizottság szabályozási és pénzügyi támogatási csomagja (2007-2013) adott ennek nyomatókat. Ennek nyomán fogadták el a Faji és etnikai hovatartozástól függetlenül a személyek közötti egyenlő elbírálás elvének megvalósításáról” szülő 2000/43/EK tanácsi irányelvet, valamint a „A foglalkoztatásban és a különböző szakmák gyakorlása során az egyenlő elbánásra vonatkozó általános keretrendszer felállításáról” szülő 2000/78/EK tanácsi irányelvet. Az előbbi a faji vagy etnikai származáson alapuló diszkriminációt tiltja. Hatálya (alkalmazási köre) kiterjed a foglalkoztatás, a szociális védelem (egészségügy), a szociális előnyök, az oktatás és az áruhoz/szolgáltatásokhoz való hozzáférés (lakhatás) terén megjelenő diszkriminációra. A Foglalkoztatási keretirányelv pedig a foglalkoztatás terén tilalmazza a megkülönböztetést, ha annak alapja az életkor, a fogyatékoság, a vallás vagy más meggyőződés, illetve a szexuális irányultság. A férfiak és nők közötti esélyegyenlőség és egyenlő bánásmód elvének a foglalkoztatás és munkavégzés területén történő megvalósításáról pedig 2006/54/EK tanácsi irányelv rendelkezik.

A 45/2000. (XII. 8.) AB határozat mutat rá, hogy a diszkrimináció megvalósítása sokféleképpen képzelhető el, és ehhez igazodóan a jogsértések különböző módon orvosolhatóak.

Világosan elkülöníthető azonban a lehetséges hátrányos megkülönböztetés két színtere, mégpedig a jogalkotás és a tág értelemben vett jogalkalmazás. Ez utóbbival kapcsolatban hangsúlyozandó, hogy nem csupán a közhatalom birtokában lévő szervek hatósági eljárásuk során – vagy akár azon kívül is – alkalmazhatnak hátrányos megkülönböztetést, hanem a civil szféra szereplői is tanúsíthatnak egymással szemben alkotmányosan meg nem engedett diszkriminatív magatartást. Mindezeket az eseteket szem előtt tartva kell a jogalkotónak kialakítania a garanciákat és szankciókat.

A 2003. évi CXXV. törvény az *egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról* (Ebkvt.) lett az a hazai szabály, amely az uniós jogi normákat is átültette valamiféle egységes rendszerbe. Az Ebktv. személyi hatálya elsődlegesen a közszférára terjed ki (állami, önkormányzati szervezetek, hatóságok, közszolgáltatók, a költségvetési szervek, továbbá az oktatási, egészségügyi, szociális és a gyermekvédelmi intézmények, de ide értendők a közalapítványok, a kamarák, a szakszervezetek és a pártok). A magánszférára csak egyes jogviszonyokban alkalmazandó: az előre meg nem határozott személyek számára nyilvános ajánlattételére, az ügyfélforgalom számára nyitva álló helyiségben szolgáltatás nyújtására, áru forgalmazására, az állami támogatás felhasználása során létrejövő jogviszonyokra (arra, aki a támogatást kapja), valamint a munkáltatóra a foglalkoztatási jogviszonyban, az utasításadásra jogosult személyre a munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban, illetve az ezekkel közvetlenül összefüggő jogviszonyok tekintetében. Ebből következik, hogy például a családtagok, vallási közösség egymás közti viszonyaira nem vonatkoznak a szabályai.

Az Ebtv. tárgyi hatálya kiterjed a közszféra: valamennyi jogviszonyára, míg a magánszférában csak az említett jogviszonyokra. Ez nem azonos a törvény III. fejezetében külön nevesített, kiemelt területekkel, amelyek speciális, kiegészítő szerepet játszanak az általános rendelkezésekhez képest, amelyeket a foglalkoztatásra, a szociális biztonságra, a lakhatásra, az oktatásra-képzésre, végül az áruk forgalmazására, szolgáltatások igénybevételére kell alkalmazni. Ebből a fejezetből derül ki, hogy például a vallási vagy más világnézeti meggyőződésen, illetve nemzeti vagy etnikai hovatartozáson alapuló, a szervezet jellegét alapvetően meghatározó szellemiségből közvetlenül adódó, az adott foglalkozási tevékenység tartalma vagy természete miatt indokolt, arányos és valós foglalkoztatási követelményen alapuló megkülönböztetés a munka világában legális. Jogszerű az elkülönítés, ha közoktatási intézményben a szülők kezdeményezésére és önkéntes választása szerint, olyan vallási vagy más világnézeti meggyőződésen alapuló, továbbá nemzetiségi oktatást szerveznek, amelynek célja vagy tanrendje indokolja elkülönült osztályok vagy csoportok alakítását; feltéve, hogy emiatt az oktatásban résztvevőket semmilyen hátrány nem éri, továbbá ha az oktatás megfelel az állam által jóváhagyott, államilag előírt, illetve államilag támogatott követelményeknek. Legális, ha nyelvi vagy kulturális önazonosság megőrzése céljából egyházi jogi személy, vallási tevékenységet végző szervezet vagy nemzetiségi önkormányzat által fenntartott köznevelési intézmény tekintetében jogszabály az általános felvételi követelményektől eltérő rendelkezést állapít meg.

Milyen magatartást a tiltott, mert diszkriminál?

- (a) közvetlen diszkrimináció,
- (b) közvetett diszkrimináció,
- (c) zaklatás,
- (d) jogellenes elkülönítés,
- (e) megtorlás,
- (f) valamint az ezekre adott utasítás.

Közvetlen diszkriminációról beszélünk olyan rendelkezés (magatartás, intézkedés, felvétel, mulasztás, utasítás vagy gyakorlat) esetén, amelynek eredményeként valamely valós vagy vélt tulajdonsága (pl. faj, vallás, kisebbséghez tartozása mint védett tulajdonság) miatt egy adott személy más, összehasonlítható helyzetben levő személyhez vagy csoport-hoz képest kedvezőtlenebb bánásmódban részesül. Nem valósul meg *alapjogra vonatkozó megkülönböztetés esetén*: ha a hátrányt szenvedő fél alapvető jogát másik alapvető jog érvényesülése érdekében, elkerülhetetlen esetben korlátozza a rendelkezés, feltéve, hogy a korlátozás a cél elérésére alkalmas és azzal arányos; *nem alapjogra vonatkozó megkülönböztetés esetén pedig akkor*, ha az adott rendelkezésnek tárgyilagos mérlegelés szerint az adott jogviszonnyal közvetlenül összefüggő, ésszerű indoka van. Ám faji alapú közvetlen diszkrimináció esetén ezek a kimentések nem érvényesülnek.

Közvetett diszkrimináció akkor történik, ha olyan rendelkezést alkalmaznak, amely látszólag megfelel az egyenlő bánásmód követelményének, azonban meghatározott vélt vagy valós tulajdonságokkal rendelkező személyeket illetve csoportokat összehasonlítható helyzetben levő személyekhez illetve csoportokhoz képest lényegesen nagyobb arányban hátrányos helyzetbe hoz/na. Kimentésnek helye van, miként a közvetlen diszkriminációnál, azzal, hogy itt a faji alapú megkülönböztetés is kimenthető.

Zaklatásnak minősül az emberi méltóságot sértő, szexuális vagy egyéb természetű magatartás, amely az érintett személynek meghatározott tulajdonságával függ össze, és célja vagy hatása valamely személlyel szemben megfélemlítő, ellenséges, megalázó, megszégyenítő vagy támadó környezet kialakítása.

Jogellenes elkülönítésnek (szegregációnak) minősül az a rendelkezés, amely a védett tulajdonságai alapján egyes személyeket vagy személyek csoportját a velük összehasonlítható helyzetben lévő személyektől vagy személyek csoportjától – anélkül, hogy azt törvény kifejezetten megengedné – elkülönít.

Megtorlás az a magatartás, amely az egyenlő bánásmód követelményének megsértése miatt kifogást emelő, eljárást indító vagy az eljárásban közreműködő személlyel szemben, ezzel összefüggésben, jogsérelmet okoz, jogsérelem okozására irányul vagy azzal fenyeget.

A diszkriminációs ügyekben az ügyfél *választhat a párhuzamos fórumrendszerbe tartozók* közül: kérelmével fordulhat a rendes jogorvoslati rendben valamely szervhez, így a munkaügyi hatósághoz, a szabálysértési, fogyasztóvédelmi hatósághoz, a rendőrséghez, ügyészséghez, a bírósághoz, vagy a speciálisabb Rendészeti Panasztestülethez, az ombudsmanhoz vagy az Egyenlő Bánásmód Hatósághoz. Ez utóbbihoz akkor, ha a jogsértésről való tudomásszerzéstől számított egy év, és a jogsértés bekövetkezésétől számított három év még nem telt el. Az EBH nem vizsgálhatja az Országgyűlés, a köztársasági elnök, az Alkotmánybíróság, az Állami Számvevőszék, az alapvető jogok biztosa, valamint a bíróságok és az ügyészség közhatalmi döntéseit és intézkedéseit. Milyen szankciókat alkalmaz: elrendelheti a jogsértő állapot megszüntetését, megtilthatja a jogsértő magatartás további folytatását, nyilvánosságra hozhatja a jogsértést megállapító határozatát, 50 ezertől 6 millió forintig terjedő bírságot szabhat ki, vagy külön törvényben meghatározott szankciót alkalmazhat.

Az EBH autonóm államigazgatási szerv, független, csak a törvénynek van alárendelve, feladatkörében nem utasítható, a feladatát más szervektől elkülönülten, befolyásolástól

mentesen látja el, számára feladatot csak törvény állapíthat meg. A jogérvényesítést könnyítő intézkedések közé tartozik a tesztelés, a bizonyítási teher megosztása, a közérdekű igényérvényesítés, a sérülékeny csoportba tartozók, sértettek képviselője (társalmi és érdekképviselői szervezet, EBH részéről), valamint a megtorlás tilalma. Az eljárásban a diszkriminált áldozatnak (közérdekű igényérvényesítésre jogosultnak) valószínűsítenie kell az őt ért hátrányt (annak közvetlen veszélyét), valamint azt, hogy rá milyen vélt vagy valós védett tulajdonság vonatkozik. Neki nem kell bizonyítania az okozati összefüggést a hátrány – a védett tulajdonság – rendelkezés között. A diszkrimináló félnek azonban bizonyítania kell, hogy a valószínűsített körülmények nem álltak fenn, vagy az egyenlő bánásmód követelményét megtartotta, illetve az adott jogviszony tekintetében nem volt köteles megtartani. Az eljárásban az ügyintézési határidő hetvenöt nap. A hatóság döntése ellen fellebbezésnek nincs helye, a bírósági felülvizsgálat során a Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság három hivatásos bíróból álló tanácsban jár el, ha azt a fél a keresetlevélben, illetve a hatóság a keresetlevélben foglaltakra vonatkozó nyilatkozatában kéri. A látássérült ügyfél számára – kérelmére – a tárgyalás során készült jegyzőkönyvet, továbbá az eljárást lezáró döntést Braille-írásban is el kell készíteni. A Braille-írásra történő fordítással felmerült költségek eljárási költségnek minősülnek.

Az egyenlő bánásmód követelményének megsértése miatt indult eljárásokban – így különösen személyiségi jogi per, munkaügyi per során – a civil és érdek-képviselői szervezet, valamint az EBH a jogsérelmet szenvedett fél meghatalmazása alapján – törvény eltérő rendelkezése hiányában – képviselőként járhat el. A civil és érdek-képviselői szervezet a képviselői jogosultságát az alapszabálya vagy alapító okirata és az ügyféltől kapott írásbeli meghatalmazás csatolásával igazolja. Az egyenlő bánásmód követelményének megsértése miatt indult hatósági eljárásban a civil szervezetet megilletik az ügyfél jogai. Ha az egyenlő bánásmód követelményének megsértése vagy annak közvetlen veszélye olyan tulajdonságon alapult, amely az egyes ember személyiségének lényegi vonása, és a jogsértés vagy annak közvetlen veszélye személyek pontosan meg nem határozható, nagyobb csoportját érinti, az civil szervezet a hatóság előtt eljárást indíthat, akárcsak az ügyész (*közérdekű igényérvényesítés*).

Az *előnyben részesítés* „Nem jelenti az egyenlő bánásmód követelményének megsértését, ha olyan rendelkezésről van szó, amely egy kifejezetten megjelölt társadalmi csoport tárgyilagos értékelésen alapuló esélyegyenlőtlenségének felszámolására irányul.” (Ebtv. 11. § (1)) Forrása: törvény/törvény felhatalmazása alapján kiadott kormányrendelet/kollektív szerződés lehet. Határozott időre/határozott feltételek bekövetkeztéig szól, és nem sérthet alapvető jogot, nem biztosíthat feltétlen előnyt, és nem zárhatja ki az egyéni szempontok mérlegelését. Néhány példa az előnyben részesítésre (megerősítő intézkedés vagy pozitív diszkrimináció): a község, a város és a főváros kerületeinek önkormányzata öt évre szóló helyi esélyegyenlőségi programot fogad el.

A *helyi esélyegyenlőségi programban* helyzetelemzést kell készíteni a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok – különös tekintettel a nők, a mélyszegénységben élők, romák, a fogyatékkal élő személyek, valamint a gyermekek és idősek csoportjára – oktatási, lakhatási, foglalkoztatási, egészségügyi és szociális helyzetéről, illetve a helyzetelemzésen alapuló intézkedési tervben meg kell határozni a helyzetelemzés során feltárt problémák komplex kezelése érdekében szükséges intézkedéseket. A helyzetelemzés és az intézkedési terv elfogadása során figyelembe kell venni a települési kisebbségi önkormányzatok véleményét. A helyi esélyegyenlőségi programot a társadalmi felzárkózásért felelős miniszter által meghatározott részletes szabályok alapján kell elkészíteni. A programalkotás során

gondoskodni kell a helyi esélyegyenlőségi program és a települési önkormányzat által készítendő egyéb fejlesztési tervek, koncepciók, továbbá a közoktatási esélyegyenlőségi terv és az integrált településfejlesztési stratégia anti-szegregációs célkitűzéseinek összehangjáról. A helyi esélyegyenlőségi programot a települési önkormányzati köztisztviselők vagy közalkalmazottak készítik el. Képzésüket, a helyi esélyegyenlőségi programok elkészültét és felülvizsgálatát esélyegyenlőségi mentorok segítik.

A társadalmi felzárkózást szolgáló európai uniós társfinanszírozású projektek keretében a projektgazda vagy konzorciumi partner ad *felzárkózást elősegítő megélhetési támogatást* meghatározott hátrányos helyzetű személyek számára, azaz képzést. Ez szervezett, legalább heti 20 órát meghaladó képzés annak, aki a képzésbe történő bevonás időpontjában keresetpótló juttatásban nem részesül, az alkalmi foglalkoztatásnak minősülő munkaviszony kivételével munkaviszonyban nem áll, egyéb kereső tevékenységet nem folytat, és a képzés időtartama alatt további támogatott képzésben és munkaerő-piaci programban nem vesz részt. A támogatást nyújtó a képzésben részt vevő személlyel felnőttképzési szerződést köt, a támogatás mértéke – ha a képzés időtartama eléri a heti 40 órát – megegyezik a felnőttképzési szerződés megkötésének időpontjában irányadó közfoglalkoztatási bér összegével. Törvény vagy törvény felhatalmazása alapján megalkotott kormányrendelet az iskolarendszeren belüli, valamint az iskolarendszeren kívüli oktatásban részt vevők meghatározott körére – az oktatással, képzéssel összefüggésben – *előnyben részesítési kötelezettséget* írhat elő.

15. A jogklinikai profilba tartozó egyéb ügycsoportok háttere

A jogklinikai működés során bizonyos társadalmi csoportok, közösségek működéséhez kellett közérdekű adatokhoz hozzáférni, mert jogaik, érdekeik megóvásához szükség volt azokra. Nem mindig volt egyszerű ezeket megszerezni, noha az alapjogok között itthon és az EU Kartájában is szerepel az információs szabadság, azaz a közérdekű információkhoz való akadálytalan hozzáférés joga.

Az Aarhusban kötött egyezmény (1998) a *környezeti információkhoz jutásról* szól, hogy segítse az igazságszolgáltatáshoz jutást. A környezeti ügyekben az információhoz való hozzáférésről, a nyilvánosságnak a döntéshozatalban való részvételéről és az igazságszolgáltatáshoz való jog biztosításáról (kihirdette a 2001. évi LXXXI. törvény) még jegyzőkönyvvel is kiegészült. Eszerint az „érintett nyilvánosság” jelenti a nyilvánosság azon részét, amelyet a környezeti döntéshozatal befolyásol, vagy valószínűleg befolyásol, vagy ahhoz érdeke fűződik; jelen meghatározásban a környezet védelmét elősegítő és a nemzeti jogban foglalt követelményeknek megfelelő, nem kormányzati szervezeteket érdekelt szervezeteknek kell tekinteni. Az egyezmény értelmében biztosítani kell, hogy a tisztségviselők és a hatóságok nyújtsanak segítséget és útbaigazítást a nyilvánosságnak a környezeti információhoz való hozzáférésben, a környezeti *döntéshozatalban való részvétel megkönnyítésében és az igazságszolgáltatás igénybevételeiben*, mégpedig állampolgárságra, nemzetiségre vagy honosságra való tekintet nélkül, illetőleg jogi személy esetén bejegyzési helyre, illetve tényleges tevékenységének központjára való tekintet nélkül. Ez a jog az információkéréshez fűződő érdek megjelölésének igénye nélkül, a kért formában, bizonyos kivételekkel illeti meg az összes érintettet. A kért környezeti információt a lehető legrövidebb időn belül, de legkésőbb a kérés benyújtását követő 1 hónapon belül kell ren-

delkezésre bocsátani, kivéve, ha az információ mennyisége és bonyolultsága indokolttá teszi a kérés benyújtását követő legfeljebb 2 hónapon belüli teljesítését. A kérelmezőnek bármilyen meghosszabbításról és annak indokairól tájékoztatást kell kapnia. A környezeti információra vonatkozó kérés elutasítható, ha olyan anyagra vonatkozik, mely előkészítés alatt áll, vagy a nemzeti jog e kivételeket megállapítja, tekintetbe véve a közérdeket, amely az információ feltárásához fűződik, illetőleg az információ feltárása hátrányosan érintené pl. a nemzetközi kapcsolatokat, a honvédelmet vagy a közbiztonságot; az igazságszolgáltatás menetét. Ezt hajtja végre a Ket ügyféli jogosultak körének szabálya és a környezetvédelmi törvény is (1995. évi LIII. tv.) a perbeli fellépési jogosultsággal a civilek számára, másfelől a környezeti információkhoz való nyilvános hozzáférésről a 2003. január 28-i 2003/4/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv. Tágabban, a közsféra információinak további felhasználásáról szóló, 2003. november 17-i 2003/98/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv e körre is kiterjed.

A 2011. évi CXII. törvény (Infotv.) értelmében, a *közérdekű adat* olyan információ, ami mindenkire tartozik, megismerése, terjesztése a legtágabb társadalmi körben releváns. Ez megkülönbözteti a személyes adatoktól, hiszen ott éppen az ellenkezője a lényeg, azaz védeni kell a megismeréstől, nehogy illetéktelenek kezébe kerüljön. A közérdekű adat az állami vagy helyi önkormányzati feladatot, jogszabályban meghatározott egyéb közfeladatot ellátó szerv vagy személy kezelésében lévő és tevékenységére vonatkozó, közfeladatának ellátásával összefüggésben keletkezett, a személyes adat fogalma alá nem eső, bármilyen módon vagy formában rögzített információ vagy ismeret, függetlenül kezelésének módjától, önálló vagy gyűjteményes jellegétől. Így különösen e körbe tartozik a hatáskörre, illetékességre, szervezeti felépítésre, szakmai tevékenységre, annak eredményességére is kiterjedő értékelésre, a birtokolt adatfajtákra és a működést szabályozó jogszabályokra, a gazdálkodásra, a megkötött szerződésekre vonatkozó adat.

Ettől különbözik a *közérdekből nyilvános adat*, mert abba a közérdekű adat fogalma alá nem tartozó minden olyan adat, amelynek nyilvánosságra hozatalát, megismerhetőségét vagy hozzáférhetővé tételét törvény közérdekből elrendeli. Annyiban közös a két fogalom, hogy a közérdekű adatot és közérdekből nyilvános adatot az Infotv. szerinti kivételektől eltekintve, erre irányuló igény alapján bárki megismerheti. Közérdekből nyilvános adat a közfeladatot ellátó szerv feladat- és hatáskörében eljáró személy neve, feladatköre, munkaköre, vezetői megbízása, a közfeladat ellátásával összefüggő egyéb személyes adata, valamint azok a személyes adatai, amelyek megismerhetőségét törvény előírja, a jogszabály vagy állami, illetőleg helyi önkormányzati szervvel kötött szerződés alapján kötelezően igénybe veendő vagy más módon ki nem elégíthető szolgáltatást nyújtó szervek vagy személyek kezelésében lévő, e tevékenységükre vonatkozó, személyes adatnak nem minősülő adat. A kötelezően közzéteendő közérdekű adatokat internetes honlapon, digitális formában, bárki számára, személyazonosítás nélkül, korlátozástól mentesen, kinyomtatható és részleteiben is adatvesztés és adattorzulás nélkül kimásolható módon, a betekintés, a letöltés, a nyomtatás, a kimásolás és a hálózati adatátvitel szempontjából is díjmentesen kell hozzáférhetővé tenni (elektronikus közzététel). Ennek körét az Infotv. melléklete határozza meg (2006-2012 között az elektronikus információ szabadságról külön törvény rendelkezett erről). Ez azért fontos, mert a jogklinikai tanácsadáshoz esetenként az eljáró szerv, ügyintéző adatai, elérhetősége, vagy összevetésként az ügyterhek, eljárási időtartamok, kiadások, hatósági létszámok fontosak lehetnek az érvelésnél, jogvédelemnél. A közzétételi listák áttekintése ebben segíthet.

A közérdekű és közérdekből nyilvános adatok megismeréséhez való jogot korlátozhatja törvény (pl. minősített adatnak minősített állam-és szolgálati titok), honvédelmi érdek; nemzetbiztonsági érdek; bűncselekmények üldözése vagy megelőzése; környezet- vagy természetvédelmi érdek; . a döntés megalapozását szolgáló egyes adatok, központi pénzügyi vagy devizapolitikai érdek; külügyi kapcsolatokra, nemzetközi szervezetekkel való kapcsolatok; bírósági vagy közigazgatási hatósági eljárás; a szellemi tulajdonhoz fűződő jog, uniós jogi aktus alapján az Európai Unió jelentős pénzügyi vagy gazdaságpolitikai érdeke, beleértve a monetáris, a költségvetési és az adópolitikai érdeket. Az üzleti titok megismerésére a Ptk-ban foglaltak irányadók.

A közérdekű adat megismerése iránt szóban, írásban vagy elektronikus úton, anyanyelvén, bárki igényt nyújthat be, ehhez – ha törvény másként nem rendelkezik – az adatigénylő személyes adatai csak annyiban kezelhetők, amennyiben az igény teljesítéséhez és a másolat-készítésért megállapított költségtérítés megfizetéséhez szükséges, legfeljebb 15 napon belül teljesíteni kell. Az adatokat tartalmazó dokumentumról vagy dokumentumrészről, annak tárolási módjától függetlenül az igénylő másolatot kaphat, költségtérítés megfizetésével (nagy terjedelmű), ha a közérdekű adatot tartalmazó dokumentum az igénylő által meg nem ismerhető adatot is tartalmazza, a másolaton a meg nem ismerhető adatot felismerhetetlenné kell tenni. A költségtérítés mértékéről, valamint az adatigénylés teljesítésének a másolatkészítést nem igénylő lehetőségeiről az igénylőt az igény beérkezését követő 15 napon belül tájékoztatni kell. A kérelem elutasítás esetén 30 napon belül bírósághoz lehet fordulni, a perben fél lehet az is, akinek egyébként nincs perbeli jogképessége. A megyei/fővárosi törvényszék soron kívül jár el.

A másik lehetőség, ha 15 napon belül a NAIH-hoz fordulunk. Ez az autonóm államigazgatási szerv a személyes adatok védelméhez, valamint a közérdekű és a közérdekből nyilvános adatok megismeréséhez való jog érvényesülését ellenőrzi, e jogok érvényesítését segíti. Bejelentés, kérelem alapján vizsgálatot folytat. Ha a NAIH a személyes adatok kezelésével, illetve a közérdekű adatok vagy a közérdekből nyilvános adatok megismeréséhez fűződő jogok gyakorlásával kapcsolatos jogsérelem vagy annak közvetlen veszélye fennállását megalapozottnak tartja, az adatkezelőt a jogsérelem orvoslására, illetve annak közvetlen veszélye megszüntetésére szólítja fel. A NAIH adatvédelmi hatósági eljárást indít, ha a bejelentésen alapuló vizsgálat alapján vagy egyébként valószínűsíthető a személyes adatok jogellenes kezelése, és a jogellenes adatkezelés a személyek széles körét érinti, vagy nagy érdeksérelmet/kárveszélyt idézhet elő. Az adatvédelmi hatósági eljárásban az ügyintézési határidő két hónap. Az eljárás végén megtilthatja a jogellenes tevékenység folytatását, bírságot szabhat ki, pert indíthat, feljelentést tehet, szabálysértési eljárást kezdeményezhet.

A jogi tanácsadás arra is alkalom, hogy a látszólag kisebb jelentőségű ügy mögött észlelje a joghallgató, hogy valójában *hozzátartozók közti erőszakról van szó*. Ennek felismerése szinte kivételes Magyarországon. Ugyanis a hatályos jog és a területen tapasztalható számos beavatkozás nem ragadja meg a bántalmazás folyamat-jellegét. A törvények értelmében a jogalkalmazók csak az egyes erőszak eseményeket értékelik, amelyek a családon belüli egyenként gyakran „csekély” súlyúak. Például kevés a nyolc napon túl gyógyuló súlyos testi sértés, ennél sokkal gyakoribb, hogy a bántalmazó lökdösi, megpofozza, vagy szóban megalázza, fenyegeti a nőt vagy más bántalmazott családtagot. Ugyanakkor a családon, háztartáson belüli erőszakban éppen az a romboló, hogy a könnyebb és a súlyosabb cselekményeket a bántalmazók felváltva, hosszú időn keresztül, rendszeresen követik el. Az esetenkénti súlyosabb sérüléseket kiegészítik a látszólag kisebb súlyú vagy testi sérülést nem okozó magatartások, melyek célja és eredménye, hogy a nőt, leszbikus és meleg

kapcsolatokban a másik partnert, az idős embert, a gyereket, a fogyatékkal élőt, a beteg vagy más módon hátrányos helyzetű hozzátartozót a bántalmazó félelemben tartsa, módszeresen aláassa önértékelését, kezdeményező készségét, családi és baráti kapcsolatait, akadályozza önálló pénzkereseti lehetőségét, és végeredményben ellehetetlenítse a súlyosabb erőszakkal szembeni védekezési és jog érvényesítési képességét. Részben a jogszabályokból, részben a jogalkalmazásból ered a probléma, hogy nem minősül automatikusan súlyosbító körülménynek, ha a bántalmazó visszaesően követ el partnere, hozzátartozója ellen bűncselekményeket.

Gyakori továbbá, hogy a jogalkalmazók nem veszik figyelembe a *bántalmazás tendenciáját* sem: hogy az elszigeteltnek tűnő események valójában egyre súlyosbodó folyamatba illeszkednek, amely során a bántalmazó legtöbbször apró fokozatokban jut el a parancsolgatástól, a megalázáson, verbális bántalmazás, majd a könnyű testi sértésen keresztül a súlyos fizikai erőszakig, akár az emberölésig. A jogalkalmazásban komoly akadály, hogy a családon, közös háztartáson belüli erőszakra jellemző váltakozó magatartásokat egy-egy jogterületen belül, és egymástól függetlenül bírálják el, azaz elszigetelten, és eltérő jogterületeken lévő fogalmak és szabályok alapján (családjogi, polgári jogi, büntetőjogi, közigazgatási jogi, munkajogi). Ezért a hatóságok az ügyfeleket újabb és újabb eljárások megindítására kényszerítik, melyek egymástól függetlenül futnak, és senkinek sem áll össze a kép. Különösen nehezítő körülmény, hogy a bántalmazás egyfajta ciklikusságot jelent, azaz a durva, hatalmi fölényt kifejező magatartást akár hetekre is felválthatja a kibékülés, az udvarlás, a szakítani készülő pár kiengesztelése, hogy aztán minden meheszen megint tovább, vagyis folytatódjon a hatalmi kontroll érvényesítése a hozzátartozó felett, a bántalmazás segítségével.

A 2009. évi LXXII. törvény a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról rendelkezik. Eszerint erőszaknak minősül a bántalmazó által a bántalmazott sérelmére megvalósított, a méltóságot, az életet, a szexuális önrendelkezéshez való jogot, továbbá a testi és lelki egészséget súlyosan és közvetlenül veszélyeztető tevékenységre és mulasztásra. Ezt a sokat vitatott törvényt kell alkalmazni a következők emberekre: kiskorú, közeli hozzátartozó, hozzátartozó, valamint a volt házastárs, a volt élettárs, a bejegyzett élettárs, a volt bejegyzett élettárs, a gondnok, a gondnokolt, a gyám, a gyámolt. Valójában egy egész sor szakembernek lenne feladata, hogy mindezt érzékelje, nekik kell jelezni tehát, ha a jogklinika révén ilyen hozzátartozó kér tanácsot: az egészségügyi szolgáltatást nyújtók, így különösen a védőnői szolgálat, a háziorvos, a házi gyermekorvos, a személyes gondoskodást nyújtó szolgáltatók, így különösen a családsegítő szolgálat, a családsegítő központ, gyermekjóléti szolgálat, gyermekjóléti központ, gyermekek vagy családok átmeneti otthona, a közoktatási intézmények, így különösen a nevelési-oktatási intézmény, a nevelési tanácsadó, a gyámhatóság, a rendőrség, az ügyészség, a bíróság, a pártfogó felügyelői szolgálat, az áldozatsegítés és a kárenyhítés feladatait ellátó szervezetek, a menekülteket befogadó állomás, a menekültek átmeneti szállása, továbbá az ilyen profilú egyesületek és alapítványok. Ugyanis a felsorolt intézmények és személyek kötelesek jelezni a családvédelmi koordinációért felelős szervnek, ha hozzátartozók közötti erőszak veszélyét észlelik. Az eljárásban ideiglenes megelőző távoltartás, valamint megelőző távoltartás rendelhető el. A rendőrség az ideiglenes megelőző távoltartó határozatot haladéktalanul, a helyszínen köteles meghozni. Ha a rendőrség az eljárása során a bántalmazóval szemben az előállítás rendőri intézkedést alkalmazza, a rendőrség a határozatot legkésőbb az előállítás időtartamának lejártáig hozza meg. A rendőrség határozatának bírói felülvizsgálatára köz-

igazgatási nemperes eljárásban kerül sor. Az új BTK (212/A.§) kapcsolati erőszak címen rendeli büntetni a családon belüli erőszakot és becsületsértő magatartást.

Mégsem szabad elfelejteni, hogy a családon belüli erőszak emberi jogi jogsértés, amelynek során egy hatalommal rendelkező személy (férfi, felnőtt, egészséges) bántalmaz egy kevesebb hatalommal rendelkezőt (nőt, gyereket, időst, beteget). Az emberi jogi jogsértésekre adandó válasz pedig elsődlegesen az áldozatok védelme, támogatása, és csak ezt követi fontossági sorrendben az elkövetők felelősségre vonása.

A *gyermekvédelem* alaptörvényi szabályain kívül a legfontosabb összegzést a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény (1991. évi LXIV. törvény) tartalmazza. Annak végrehajtását szolgálja az 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról, amelyet alkalmazni kell (a) az ország területén tartózkodó magyar állampolgárságú, valamint – ha nemzetközi szerződés másként nem rendelkezik – a letelepedett, bevándorolt, illetve befogadott jogállású, továbbá a magyar hatóságok által menekültként, oltalmazottként, illetve hontalanként elismert gyermekekre, fiatal felnőttre és szüleire; (b) a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról szóló törvény (Szmtv.) szerinti személyre, amennyiben az ellátás igénylésének időpontjában a szabad mozgás és a három hónapot meghaladó tartózkodási jogát Magyarország területén gyakorolja, és a polgárok személyi adatainak és lakcímének nyilvántartásáról szóló törvény szerint bejelentett lakóhellyel rendelkezik; (c) a menedéjogról szóló törvény szerinti 18 év alatti, menedéjogi kérelmet benyújtó külföldire, aki jogszabály vagy szokás alapján felügyeletéért felelős nagykorú személy kíséréte nélkül lépett Magyarország területére, vagy a belépést követően maradt felügyelet nélkül, mindaddig amíg ilyen személy felügyelete alá kerül – feltéve, hogy az illető gyermek kiskorúságát a menekültügyi hatóság megállapította; (d) a Magyarország területén tartózkodó nem magyar állampolgárságú gyermek védelmében is, ha az ideiglenes hatályú elhelyezésnek, a nevelési felügyelet elrendelésének vagy a gyám kirendelésének az elmulasztása a gyermek veszélyeztetettségével vagy elháríthatatlan kárral járna, (e) Magyarország területén a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező és szokásos tartózkodási helyet létesítő gyermek védelmét szolgáló eljárásban, ha a 2201/2003/EK tanácsi rendelet vagy nemzetközi szerződés eltérően nem rendelkezik; (f) az ország területén kívül tartózkodó magyar állampolgárságú gyermek és fiatal felnőtt, valamint szülei gyámügyében, ha nemzetközi szerződés vagy más jogszabály szerint a személyes joguk az irányadó.

A törvény szabályozza a gyermekek védelmét szolgáló pénzbeli, természetbeni és személyes gondoskodást nyújtó *gyermekjóléti* alapellátásokat, illetve a gyermekvédelmi szakellátásokat, valamint egyes hatósági intézkedéseket. Mivel a gyermekvédelmi rendszer működtetése állami és önkormányzati feladat, a részletes eljárási kérdéseket a *gyámhatóságok* működését meghatározó 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet rögzíti, kitérve a gyámhatósági és a gyermekvédelmi eljárási rendre. Például ebben szerepel, hogy a gyámhivatal a támogató kirendelése iránti eljárást a támogatásra szoruló személy kérelmére vagy a bíróság megkeresése alapján, hivatalból indítja meg (támogatott döntéshozatal), valamint a gyám, gondnok, eseti gondnok, ügygondnok, magzati gyám kirendelése, felügyelete rendszerét.

A *fogyatékkal élők jogainak* egy része más jogszabályokba ékelve szerepel, például az egészségügyi vagy oktatási, foglalkoztatási, szociális jogszabályokban, másik része speciális, külön törvényekben. Ez utóbbiak köréből kiemelkedik a 2007. évi XCII. törvény, amely a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló Egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv szövegét tartalmazza. Az Egyezmény célja valamennyi emberi jog

és alapvető szabadság teljes és egyenlő gyakorlásának előmozdítása, védelme és biztosítása a fogyatékossgal élő személyek számára, és a velük született méltóság tiszteletben tartásának előmozdítása. Ki a *fogyatékossgal élő személy*? Mindenki, aki hosszan tartó fizikai, értelmi, szellemi vagy érzékszervi károsodással él, amely számos egyéb akadállyal együtt korlátozhatja az adott személy teljes, hatékony és másokkal egyenlő társadalmi szerepvállalását. Az Egyezmény ezért tiltja a „fogyatékossgal alapján történő hátrányos megkülönböztetést”, azaz a fogyatékossgon alapuló különbségtételt, kizárást vagy korlátozást jelent, amelynek célja vagy hatása az emberi jogok, alapvető szabadságok másokkal azonos alapon történő elismerésének, élvezetének vagy gyakorlásának csorbítása vagy semmibe vétele a politikai, a gazdasági, a szociális, a kulturális, a civil élet terén, vagy bármely egyéb területen. Ez például magában foglalja az ésszerű alkalmazkodás megtagadását.

Az Egyezmény nem csak a méltóság, az egyéni autonómia tiszteletét, beleértve a saját döntés meghozatalának szabadságát és a személyek függetlenségét célozza, de a teljes és hatékony társadalmi részvételt és befogadást, a fogyatékossgal élő személyek különbözőségének tiszteletét, elfogadását az emberi sokszínűség, valamint az emberiség részeként, az esélyegyenlőséget, a hozzáférhetőséget, a fogyatékossgal élő gyermekek formálódó képességeinek tiszteletét, identitásuk megőrzését. Magyarország is köteles az Egyezmény végrehajtására kijelölni egy vagy több koordinációs pontot, kormányzati koordinációs mechanizmust létesíteni vagy kijelölni a különböző ágazatokban és szinteken történő kapcsolódó tevékenységek előmozdítására; jogi és közigazgatási rendszerének megfelelően létrehozni olyan független mechanizmust, amely segíti, védi és ellenőrzi az Egyezmény végrehajtását. Ebbe az ellenőrzési folyamatba a civil társadalmat – különösen a fogyatékossgal élő személyeket és az őket képviselő szervezeteket – be kell vonni, és azokban teljes részvételüket biztosítani kell.

Az 1998. évi XXVI. törvény rendelkezik a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról. Ez más fogalmad ad: eszerint *a fogyatékos személy az, aki tartósan vagy véglegesen olyan érzékszervi, kommunikációs, fizikai, értelmi, pszicho-szociális károsodással – illetve ezek bármilyen halmozódásával – él, amely a környezeti, társadalmi és egyéb jelentős akadályokkal kölcsönhatásban a hatékony és másokkal egyenlő társadalmi részvételt korlátozza vagy gátolja*. A törvény értelmében, az állam köteles gondoskodni a fogyatékos személyeket megillető jogok érvényesítéséről, a fogyatékos személyek hátrányait kompenzáló intézményrendszer működtetéséről – de csak a nemzetgazdaság mindenkori lehetőségeivel összhangban. Vajon a méltóság tisztelete, a társadalmi elfogadás miféle népgazdasági teljesítménytől függ? Mivel a fogyatékos személyeket mindenki mással egyenlően megillető jogaikkal állapotukból fakadóan kevésbé tudnak élni, ezért indokolt, hogy minden lehetséges módon előnyben részesüljenek. Ilyennek nem minősíthető az *akadálymentesség* (az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény 2. §-ának 1. pontjában meghatározott feltételeknek megfelelő épített környezet), ahogy az sem, hogy biztosítsák a *közszolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférésüket*. Az Országgyűlés által a fogyatékos személyek esélyegyenlőségének megteremtéséhez szükséges intézkedések megalapozása érdekében fogadta el az Országos Fogyatékossgügyi Programot, amelyet az egészségügyi, foglalkoztatási, szociálpolitikai, oktatási, közlekedési tervezésben, továbbá a településfejlesztésben, valamint az egyéb állami tervezés körébe tartozó döntés meghozatala során érvényre kell juttatni.

A külön jogok része, hogy a közszolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása érdekében, a fogyatékos személy, az önálló életvitelét segítő kutyáját beviheti a közszolgáltatást nyújtó szerv, intézmény, szolgáltató mindenki számára nyitva álló terüle-

tére. A fogyatékos személynek joga van a fogyatékoságának, személyes körülményeinek megfelelő – családi, lakóotthoni, intézményi – lakhatási forma megválasztásához. Annak érdekében, hogy az ápolást-gondozást nyújtó, 50 főnél nagyobb férőhelyszámú szociális intézmények kiváltsák, évek óta folyik a lakóotthonok kiépítése. 2013. december 31-éig a legalább 1500 fő fogyatékos és pszichiátriai beteg személynek ellátást nyújtó intézményi férőhely kiváltásához az európai uniós társfinanszírozással megvalósuló fejlesztési programokat használták fel. Sajátos eszköz a *fogyatékosági támogatás*, amely csak a súlyosan fogyatékosnak ad havi rendszerességgel pénzbeli juttatást. Célja, hogy – a súlyosan fogyatékos személy egyéb jövedelmétől függetlenül – mérsékelje társadalmi hátrányait.

A betegek és az egészségügyi ellátást igénybe vevők jogairól az 1997. évi CLIV. törvény rendelkezik, amely az egészségügyről szól. Ilyen nevesített, külön szakaszokban meghatározott jog az egészségügyi ellátáshoz való jog, az emberi méltóság tiszteletben tartásához való jog, a rokonsággal, hozzátartozókkal való kapcsolattartási jog, az intézmény elhagyásának joga, a tájékoztatáshoz való jog, a beteg önrendelkezési joga, az ellátás visszautasításának joga, az egészségügyi dokumentáció megismeréséhez való jog, valamint az orvosi titoktartáshoz való jog. A beteg jogosult az egészségügyi ellátással kapcsolatban az egészségügyi szolgáltatónál, illetve fenntartójánál panaszt tenni. A panaszt ki kell vizsgálni, és ennek eredményéről a beteget a lehető legrövidebb időn belül, de legfeljebb 30 munkanapon belül írásban tájékoztatni. A panaszjog gyakorlása nem érinti a betegnek azon jogát, hogy a panasz kivizsgálása érdekében, a betegjogi képviselőt foglalkoztató szervezethez és más szervekhez forduljon (pl. ombudsman, EBH). Erre a körülményre a szolgáltató köteles a beteg figyelmét felhívni. Fontos tudni, hogy a panasz kivizsgálásának részletes szabályait az egészségügyi szolgáltató belső szabályzatban rögzíti, ami megismerhető. A panaszokat nyilván kell tartani és a panasszal, illetve annak kivizsgálásával összefüggő iratokat 5 évig meg kell őrizni.

A betegellátás fedezetét a kötelező egészségbiztosítási hozzájárulás (vagy a költségvetés) adja, amelynek alapján működik az 1997. évi LXXXIII. törvény szerint a *kötelező egészségbiztosítás ellátás*. A részletszabályokat a végrehajtásáról szóló 217/1997. (XII. 1.) Korm. rendelet tartalmazza. Ezekből kiderül, hogy kik a biztosítási alapon ellátásra jogosultak, milyen ellátásokat lehet igénybe venni (térítésmentesen, igénybe vehető egészségügyi szolgáltatások, a beutalás nélkül igénybe vehető ellátások és a beutalásra jogosult orvosok ezen belül mit jelentenek; az árhoz nyújtott támogatással igénybe vehető szolgáltatások, ahová tartozik az utazási költségtérítés és az orvosválasztás, valamint a méltányosságból engedélyezhető egészségügyi szolgáltatások/gyógyszerek köre; a biztosított által részleges térítés mellett igénybe vehető egészségügyi szolgáltatások; a méltányosságból igénybe vehető egészségügyi szolgáltatások; a külföldön történő gyógykezelés).

A betegellátás része a *központi várólista* (külön jogszabályban meghatározott nagy-költségű ellátások igénybevételére váró betegek jegyzéke, továbbá a szerv, illetve vesejték-összejt átültetésére váró betegek listája, azaz a transzplantációs várólista). Ettől eltér az *intézményi várólista*, mert az csak egyetlen fekvőbeteg ellátó intézményben a betegellátás sorrendjét határozza meg, az egészségügyi ellátások meghatározott sorrend szerinti elvégzését rögzíti, főleg tartós kapacitáshiány esetén. Megint más az *intézményi előjegyzési lista*, mert az a fekvőbeteg-szakellátást végző egészségügyi szolgáltatónál elérhető ellátások tekintetében határozza meg a kezelés sorrendjét, amelyben a biztosított kérésére a betegellátás tervezett időpontja legalább 14 nappal későbbi időpontot jelöli, az intézményi várólista alapján meghatározható legkorábbi időponthoz képest. A törvény

és a rendelet határozza meg, miként érvényesíthető az egészségügyi szolgáltatási igény a biztosítás alapján.

A társadalombiztosításról és a magánnyugdíjra jogosultságról az 1997. évi LXXX. törvény rendelkezik, valamint e szolgáltatások fedezetéről a végrehajtására kiadott 195/1997. (XI. 5.) Korm. rendelet. A hosszú szövegből megtudható, hogy ki a biztosított, mivel a társadalombiztosításban való részvétel a törvényben meghatározott szabályok szerint kötelező. A társadalombiztosítás rendszerében nyújtott ellátások az egészségbiztosítás és a nyugdíjbiztosítás keretében vehetők igénybe. Az egészségbiztosítási ellátások: egészségügyi szolgáltatás; pénzbeli ellátások (csecsemőgondozási díj, gyermekgondozási díj, táppénz), a baleseti ellátások (baleseti egészségügyi szolgáltatás, baleseti táppénz, baleseti járadék); a megváltozott munkaképességű személyek ellátásai (rokkantsági ellátás, rehabilitációs ellátás). A nyugdíjbiztosítási ellátások a következők: társadalombiztosítási saját jogú nyugellátás (öregségi nyugdíj, hozzátartozói nyugellátásként özvegyi nyugdíj, árvaellátás, szülői nyugdíj, baleseti hozzátartozói nyugellátás), valamint a rehabilitációs járadék.

A szociális támogatások, szolgáltatások jogi szabályozásában a rövid áttekintésben is jelezni kell, hogy a Módosított Európai Szociális Karta (2009. évi VI. törvény) csak minimális követelményét vállalta Magyarország. Így például azt, hogy biztosítja a gyermekek és a fiatalok jogának hatékony gyakorlását. Ezért olyan környezetben növekedjenek fel, amely elősegíti személyiségük, valamint fizikai és szellemi kapacitásuk teljes kifejlődését, és ehhez megtesszük akár közvetlenül, akár állami és magán szervezetekkel együttműködve az összes megfelelő és szükséges intézkedést, a következők szerint: biztosítani kell, hogy a gyermekek és fiatalok, figyelembe véve szüleik jogait és kötelességeit, megkapják a gondozást, segítséget, iskoláztatást és képzést, amelyre szükségük van, különösen pedig gondoskodnak olyan intézmények és szolgáltatások létesítéséről és fenntartásáról, amelyek elégségesek és megfelelnek ennek a célnak; védelmezni kell a gyermekeket és a fiatalokat az elhanyagolással, erőszakkal vagy kizsákmányolással szemben; az állami védelem és különleges segély nyújtása azon gyermekeknek és fiataloknak, akik ideiglenesen vagy véglegesen nélkülözik családjuk támogatását; biztosítani szükséges a gyermekek és fiatalok ingyenes elemi és középfokú iskoláztatását, valamint azt, hogy rendszeresen járjanak iskolába. Vajon ezzel a tankötelezettség életkori csökkentése hogyan illeszkedik?

A szociális biztonsági rendszerek koordinálásáról szóló 883/2004/EK rendelet végrehajtására vonatkozó eljárásról a 987/2009/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet tartalmaz szabályokat. Az EU-ban a szabadon mozgó munkavállalókra bonyolult szabályok vonatkoznak, aligha a jogklinikára futnak be az ilyen kérelmek.

A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény tartalmazza a legfontosabb ellátási formákat és jogosultságokat. A törvény hatálya kiterjed a Magyarországon élő magyar állampolgárokra, bevándoroltakra és letelepedettekre, hontalanokra, a magyar hatóság által menekültként vagy oltalmazottként elismert személyekre; egyes ellátások tekintetében még az Európai Szociális Kartát megerősítő országoknak Magyarország területén jogszerűen tartózkodó állampolgáira; a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyekre (Szmtv.), ha a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személy az ellátás igénylésének időpontjában az Szmtv.-ben meghatározottak szerint a szabad mozgás és a három hónapot meghaladó tartózkodási jogát Magyarország területén gyakorolja, és bejelentett lakóhellyel rendelkezik; az időskorúak járadéka tekintetében a magas szintű képzettséget igénylő munkavállalás és tartózkodás céljából kiállított engedéllyel (EU Kék Kártya) rendelkező harmadik országbeli állampolgárra, feltéve, hogy rendelkezik bejelentett lakóhellyel vagy tartózkodási hellyel; egyes ellátások tekintetében

arra a személyre, akinek idegenrendészeti, kitoloncolási, menekültügyi őrizete megszűnt, az idegenrendészeti hatóság vagy a menekültügyi hatóság által fenntartott intézményben, az idegenrendészeti eljárásban elrendelt kijelölt/kötelező tartózkodási helyen, vagy szálláshelyen való tartózkodása megszűnt, vagy az nem jelölhető ki neki, és hajléktalannak minősül; az idegenrendészeti vagy a menekültügyi hatóság által kiállított ideiglenes tartózkodásra jogosító igazolás, vagy humanitárius tartózkodási engedély birtokosára; az összevont engedéllyel rendelkező, Magyarország területén jogszerűen tartózkodó harmadik országbeli állampolgárra.

A törvény meghatározza a pénzbeli, a természetben nyújtott és a személyes gondoskodást nyújtó szociális ellátások egyes formáit, a jogosultság feltételeit. Rögzíti, hogy miként állapítható meg, valamint szabályozza a szociális ellátás finanszírozásának elveit és intézményrendszerét, a szociális ellátást nyújtó szervezet és a jogosult közötti jogviszony főbb elemeit, továbbá a fenntartónak a szolgáltatóval, illetve intézménnyel kapcsolatos feladat- és jogkörét, a személyes gondoskodást nyújtó szociális, gyermekjóléti, gyermekvédelmi tevékenységet végző személy adatainak működési nyilvántartására vonatkozó szabályokat.

Pénzbeli ellátások: időskorúak járadéka, foglalkoztatást helyettesítő támogatás, egészségkárosodási támogatás, gyermekfelügyeleti támogatás, ápolási díj/emelt összegű ápolási díj. Az önkormányzatok rendeletben még további, kiegészítő jellegű települési támogatást is megállapíthatnak (különösen a lakhatáshoz kapcsolódó rendszeres kiadások viseléséhez, a 18. életévét betöltött tartósan beteg hozzátartozójának az ápolását, gondozását végző személy részére, a gyógyszerkiadások viseléséhez, a lakhatási kiadásokhoz kapcsolódó hátralékot felhalmozó személyek részére).

Természetbeni szociális ellátásként a járási hivatal alanyi közgyógyellátást, normatív közgyógyellátást és egészségügyi szolgáltatásra való jogosultságot vagy köztemetést állapíthat meg.

A szociális szolgáltatások célja a személyes gondoskodás, amelyet az állam, valamint az önkormányzat biztosít. A személyes gondoskodás magában foglalja a szociális alapszolgáltatásokat és a szakosított ellátásokat. A *szociális alapszolgáltatásokhoz* tartozik a falugondnoki és tanyagondnoki szolgáltatás, a szociális étkeztetés, a házi segítségnyújtás, a családsegítés, a jelzőrendszeres házi segítségnyújtás, a közösségi ellátások, a támogató szolgáltatás, a nappali ellátás és az utcai szociális munka (hajléktalanoknak). A személyes gondoskodás keretébe tartozó *szakosított* ellátáshoz tartozik az ápolást, gondozást nyújtó intézményi, a rehabilitációs intézményi, a lakóotthoni ellátás (tartós bentlakásos intézmény), továbbá az átmeneti elhelyezést nyújtó intézményi ellátás, a támogatott lakhatás, valamint az egyéb speciális szociális intézményi ellátás.

A munka világára vonatkozó rendelkezések rövid áttekintésében jelezzük, hogy a 2010. évi LXXV. törvény *az egyszerűsített foglalkoztatásról* a leginkább kiszolgáltatottakra vonatkozik. A *mezőgazdasági idénymunka* (a növénytermesztési, erdőgazdálkodási, állattenyésztési, halászati, vadászati ágazatba tartozó munkavégzés, továbbá a termelő, termelői csoport, termelői szervezet, illetve ezek társulása által a megtermelt mezőgazdasági termékek anyagmozgatása, csomagolása – a tovább feldolgozás kivételével, ha azonos felek között a határozott időre szóló munkaviszony időtartama nem haladja meg egy naptári éven belül a 120 napot), a *turisztikai idénymunka* (a kereskedelemről szóló törvényben meghatározott kereskedelmi jellegű turisztikai szolgáltatási tevékenységet folytató munkáltatónál végzett idénymunka, azonos felek között, ha a határozott időre szóló munkaviszony időtartama nem haladja meg egy naptári éven belül a 120 napot), valamint az *alkalmi munka* (a munkáltató és a munkavállaló között összesen legfeljebb 5 egymást

követő naptári napig, és egy naptári hónapon belül összesen legfeljebb 15 naptári napig, illetve egy naptári éven belül összesen legfeljebb 90 naptári napig létesített, határozott időre szóló munkaviszony) tartozik e körbe, valamint a *filmipari statisztálás* (3711 FEOR számmal azonosított foglalkozásúnak minősül, és tevékenysége a mozgóképről szóló 2004. évi II. törvényben meghatározott filmalkotás elkészítésében való kiegészítő/pótolható jellegű részvételre irányul, amennyiben e tevékenységből származó napi nettó jövedelme nem haladja meg az e törvényben meghatározott mértéket). Mivel e munkavállalók joga sokkal kevesebb, a közterheket pedig átalányban teljesíti a munkáltató, igen szűk körre terjed ki. Az egyszerűsített foglalkoztatás céljára létesített munkaviszony alapján alaphétként, illetve teljesítménybérként – a meghatározott feltételeknek megfelelően – legalább a kötelező legkisebb munkabér 85%-a, garantált bérminimum esetén 87%-a jár, míg a filmipari statisztika alkalmi munkából származó napi nettó jövedelme nem haladhatja meg a 12 000 forintot.

Az 1996. évi LXXV. törvény a *munkaügyi ellenőrzésről* rendelkezik, és igen sokféle munkahelyre kiterjed. Így arra a munkáltatóra, aki a tizennyolcadik életévét betöltött természetes személyt foglalkoztatásra irányuló jogviszony – ideértve az egyszerűsített foglalkoztatásra vagy alkalmi munkára létesített munkaviszonyt is –, továbbá harmadik országbeli állampolgárt vagy fiatal munkavállalót foglalkoztatásra irányuló jogviszony, illetve meghatározott egyéb jogviszonyok alapján foglalkoztat (pl. vállalkozási szerződés, valamint megbízási szerződés alapján végzett munka, a közérdekű önkéntes tevékenységről szóló 2005. évi LXXXVIII. törvényben szabályozott, önkéntes szerződés alapján végzett közérdekű önkéntes tevékenység, a szövetkezet tagjának munkája). Alkalmazni kell e törvény a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (Mt.) szerinti munkaerő-kölcsönzésekor a kölcsönbeadóra és a kölcsönbevevőre, valamint az iskolaszövetkezet által nyújtott szolgáltatás esetén, az iskolaszövetkezetre és a szolgáltatás fogadójára; a külföldön letelepedett és határokon átnyúló szolgáltatásnyújtás céljából munkavállalót Magyarországra küldő munkáltatóra; a külföldi munkáltató munkavállalójának munkavégzésére; az Mt. hatálya alá nem tartozó munkáltatóra, mégpedig a nemzetközi magánjog szabályai szerint imperatív rendelkezések, valamint azon jogszabályi rendelkezések tekintetében, ha azoktól az Mt. szabályai szerint megállapodás útján nem lehet eltérni.

16. Irodalom, hivatkozások

- Adcock, Cynthia F.: Beyond Externships and Clinics: Integrating Aces to Justice Education into Curriculum. *Journal of Legal Education*, Vol.62, 2013/4:556-575.
- Allport, W. Gordon: *Az előítélet*, Budapest, Gondolat, 1977.
- Anderson, Alaina and Crosby Lanier, Eleanor and Morris, Keith: Ethical Challenges of Using Law Student Interns/Externs to Expand Services to Low-Income Older Adults. *Bifocal (Journal of the Commission on Law and Ageing, American Bar of Association)* Volume: 37, 2016/3:2-10.
- Bartoli, Clelia: Legal clinics in Europe: for a commitment of higher education in social justice. *Diritto & Questioni Publice, Social Issue*, May 2016 pp.96
- Jogvédelmi kaleidoszkóp. A jogvédelem elmúlt öt éve Magyarországon, Szerk: Pongó Tamás-Szakály Zsuzsa, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2015.
- Kuszing Gábor – Spronz Júlia – Wirth Judit: Szakmai módszertani útmutató a párkapcsolati erőszak elleni hatékony fellépésre. NANE Egyesület — PATENT Egyesület, Budapest, 2012, újabb kiadás: 2016.
- Romano, Maria C.: The history of legal claims in the US, Europe and around the world. *Diritto & Questioni Publice, Social Issue*, May 2016, pp..27-39.
- Sulyok Tamás: Az ügyvédi hivatásrend. In: *A magyar jogrendszer állapota*. Szerk: Jakab András – Gajduschek György, Budapest, 2016. pp.256-282.
- Tóth Judit: A rendészeti jogvédelemről. In *Jogvédelmi kaleidoszkóp. A jogvédelem elmúlt öt éve Magyarországon*, Szerk: Pongó Tamás –Szakály Zsuzsa, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2015. pp.98-111.
- Utasi Ágnes (Szerk.) *Az ügyvédek hivatásrendje. Új Mandátum*, Budapest, 1999.
- Utasi Ágnes (Szerk.) *Ügyvédek a gyorsuló időben (1998- 2015) Belvedere*, Szeged, 2016.

Ajánlott irodalom:

- Aronson, Elliot: *A társas lény*. Akadémia Kiadó, 2008.
- Csepeli György: *Szociálpszichológia*, Osiris Kiadó, 2006.
- Forgács József: *A társas érintkezés pszichológiája*. Kairosz Kiadó, 2007.
- Fekete Mária – Grád András: *Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak*. HVG-Orac, 2012.

1.

SZTE ÁJTK

Jogklinika

Működési Szabályzat

1. A Jogklinika célja, hogy a hallgatókat a már megszerzett ismeretek hasznosításával a jogalkalmazási munkára felkészítse, erősítse a jogi segítségre, felvilágosításra, tanácsra rászorult emberekkel való szolidaritásukat, szakmai etikájukat, szaktanári (tutor) felügyelete mellett. A képzés része, hogy érzékennyé tegye a leendő jogászokat a diszkrimináció és a társadalmi kirekesztés elleni fellépés terén.
2. A Jogklinika a jogi oktatás része, választható tárgy, amely a tanulmányi és vizsgaszabályzatban meghatározott általános kurzusfelvételi és nyilvántartási követelmények szerint, az Alkotmányjogi tanszék keretében működik, e szabályzatban meghatározott sajátosságok alapján:
  - a. a kurzuson résztvevők száma korlátozott;
  - b. elsőbbséget élveznek a joggyakorlat és a csapatmunka iránti komoly érdeklődéssel, valamint a rászorultak iránti segítőkészséggel rendelkező hallgatók;
  - c. a kredit megszerzésének előfeltétele meghatározott alkalommal teljesített ügyfélfogadás és arról beszámolás, valamint az előírt nyilvántartó lapok leadása;
  - d. az első tanulmányi egység (Jogklinika I) tömbösített előadással kezdődik, amely az ügyfélfogadáshoz szükséges ismereteket foglalja össze. Ezen a részvétel kötelező az ügyfélfogadás, tanácsadás előtt a hallgató számára.
3. A Jogklinika három oktatási egységből áll, amelyek egymásra épülnek (tantárgyi előfeltétel a Jogklinika II előtt a Jogklinika I, a Jogklinika III-hoz a Jogklinika II elvégzése, kivételes esetben a II-III egy szemeszterben, dupla ügyfélfogadással is teljesíthető). A három oktatási egység 75 óra jogi gyakorlatot igazol.
4. A Jogklinika működtetését a következő egységek biztosítják:
  - a. az Iroda vezetője szervezi, ide értve a helyiségek, a technikai eszközök és a hallgatói beszámoltatás bonyolítását, valamint a kurzus adminisztrációját;
  - b. a tantárgyi felelős a tömbösített oktatás, a civil és önkormányzati szervezeti és tutor tanári együttműködés, valamint ezen oktatási forma főbb elveit, rendjét határozza meg, továbbá időközi beszámolót készít a Jogklinika működéséről;
  - c. a kurzusba bevont tutor tanárok (munkajog-társadalombiztosítás-szociális jogok; családjog-gyermekevédelem; közigazgatási jog – lakásjog – non-profit ügyek; betegek és fogyatékosok jogai) akik a témák szerinti munkamegosztásban, rendszeres időközönként konzultálnak a hallgatókkal az ügyfélfogadáskor felmerülő jogi ügyek megoldása és a hallgatók működésének ellenőrzése érdekében;
  - d. Tanácsadó Testület (TT) segíti a Jogklinikát, amelynek tagjait az együttműködő civil szervezetek, önkormányzati szolgáltatók, kisebbségi önkormányzat

és más munkáltatói, szakmai szervezetek delegálják. A 7-9 tagú TT legalább szemeszterenként egy alkalommal áttekinti és értékeli a Jogklinika működését, amelynek eredményét a honlapon közzéteszi.

5. Az SZTE ÁJTK együttműködési megállapodást köt az ügyfeleket közvetítő civil szervezetekkel és önkormányzati közszolgáltatókkal, kisebbségi önkormányzattal a jogi tanácsadásról. Az együttműködő szervezetek listáját a honlapon közzé kell tenni.
6. A kurzusban résztvevő hallgatók, az Iroda vezetője által meghatározott időpontban és együttműködő szervezetnél, e célra kijelölt helyiségben teljesítenek rendszeresen ügyfélfogadást, amelyhez kérésükre laptop-ot, a Jogklinika irodájában pedig fénymásolási lehetőséget, jogtár használatát kell biztosítani. Az ügyfélfogadást a hallgató dokumentálni köteles, továbbá az ügyfélfogadás céljából átvett eszközért a felelős őrzés szabályai szerint felel, az elveszést, meghibásodást haladéktalanul jeleznie kell az iroda vezetőjének.
7. A hallgató jogosult
  - a. kérésére igazolást, véleményt kapni a Jogklinika keretében végzett munkájáról, ha ez pályázat, munkakeresés, önkéntes tevékenységhez vagy egyéb méltányolható okból szükséges számára;
  - b. a Jogklinika keretében szerzett ismereteit, jogi ügyeket évfolyam-és szakdolgozat, pályamű, TDK vagy egyéb dolgozat, publikáció készítéséhez felhasználhatja, azzal, hogy csak anonimizáltan hivatkozhat a jogesetekben szereplőkre.
8. A hallgatók és a tutor tanárok a jogklinikai működés során vállalják az etikai szabályok megismertetését és érvényesítését.
9. A Jogklinika működésében és irányításában részt vevőknek a tudomásukra jutott, az ügyfelek személyes adataival kapcsolatosan, határidő nélkül, titoktartási kötelezettség terheli, amelyről a kurzus megkezdésekor nyilatkozik. Ez nem érinti a hallgató ügyfélfogadással kapcsolatos tevékenységére vonatkozó beszámoltatást és a jogi tanácsadáshoz kapcsolódó konzultációt.
10. A hallgató az ügyfélfogadási ügyekről (jog eset, felvilágosítás) a mellékelt Statisztikai lapot tölt ki, amelyet köteles legkésőbb a szemeszter végéig leadni az iroda vezetőjének.
11. A jogesetről a hallgató – kivéve, ha azonnal megválaszolható, egyszerű felvilágosításról van szó – a mellékelt minta szerinti Ügyvázlatot készít, amelyben kizárólag a jogi segítségnyújtás szempontjából szükséges személyes adatokat és a jogilag releváns egyéb tényeket (pl. hatósági határozatok ügyszáma, kelte, kibocsátója) rögzíti. Személyes adatok kezelése esetében a Statisztikai lapot az ügyféllel alá kell írni, igazolva, hogy önkéntes adatszolgáltatás és a kezeléshez való hozzájárulás történt, külön kitérve arra, ha szenzitív adatok kezeléshez hozzájárulásról van szó. Amennyiben nem oldható meg a helyszínen az ügyhöz kapcsolódó eredeti okirat másolása, úgy annak átvételét és annak késedelem nélküli visszajuttatására vonatkozó kötelezettséget dokumentálni kell a Statisztikai lapon.
12. A tutor tanár a vele folytatott hallgatói konzultációk és a hallgatói aktivitás alapján a szemeszter végén értékeli a hallgatói munkát, amelyben kitér a jogi/szakmai, az etikai, és a kommunikációs követelmények teljesítésének, e téren a hallgató kompetenciáinak alakulására a mellékelt Értékelő lap segítségével. A hallgató a tanácsadásokról a mellékelt Összesítő lapot ad le az iroda vezetőjének a szorgalmi időszak végén. Mindezek alapján az irodavezetővel egyetértésben állapítják meg

- a hallgató érdemjegyét a vizsgaidőszak végéig.
13. A tanácsadásról kifejezetten lemondó, visszalépő ügyfél személyes adatait haladéktalanul törölni kell. A jogi tanácsadás lezárultával – ide értve a tanácsadásról elmaradást is – a tutor tanár által szignált ügyiratot (ügyvázlat, hallgatói feljegyzés, levél stb.) és benne a személyes adatokat csak anonimizáltan lehet megőrizni. Az anonimizálásért és az iratok tárolásáért az iroda vezetője felelős. Az iroda vezetője az ügyiratokról nyilvántartást vezet.
  14. A partner civil/szervezetekkel és az ügyfelekkel a jogklinikai tanácsadás, működés során felmerült vita békés megoldása érdekében mindent el kell követni, a panaszokat külső személy (másik tanszék oktatója, óraadója) bevonásával kell haladéktalanul kivizsgálni és a szükséges intézkedéseket megtenni hasonló esetek megelőzésére, valamint az adott panasz orvoslására.

Szeged, 2017. június hó

Jóváhagyom: Prof. Balogh Elemér dékán s.k.

SZTE ÁJTK

Jogklinika: statisztikai és adatkezeléshez hozzájárulási lap

A jogi tanácsadást végző hallgató neve:

--

A tanácsadás helye és ideje:

(szervezet)	
-------------	--

Az ügy jellege:

Szociális	Gyermek/ család- védelmi	Betegjogi	Non-profit	Lakásügyi	Fogyatékkal kapcsolatos	Munkaügyi
Egyéb:						

A tanácsadás jellege:

Jogi felvilágosítás	Továbbirányítás illetékes hatósághoz:	Kérelem, levél megírása	Továbbirányítás jogi képviselőhöz
Egyéb:			

Az ügyfél neme és kora:

--	--

Ha az ügyben szükség van további konzultációra, úgy

Az ügyfélnek a következő ügyfélfogadáson megadom a választ	Konzultálok a Jogklinika vezetőjével / tutor tanárral
Az ügyfélnek adandó választ sürgőssége miatt	Az ügyfélnek adandó választ átadom
.....	.....
.....	.....

Az ügyfél hozzájárul személyes/szenzitív (.....) adatai kezeléséhez, mert az a tanácsadáshoz és a további konzultációhoz nélkülözhetetlen, azzal, hogy a joghallgató felelős azért, hogy az illetéktelen személyhez nem kerülhet és az adatvédelmi szabályokat megtartja. A jogi tanácsadás lezárultával az ügyiratot – csak anonimizáltan – lehet megőrizni.

Egyéb megjegyzés (pl. irat átvétele és visszajuttatása)

--

Az ügyfél aláírása:

--

A hallgató szignója:

--

3.

SZTE ÁJTK

Jogklinika: Ügyvázlat

Joghallgató neve:

Az ügyfél személyi adatai (név, kor, laccím...)

A történeti tényállás (pl. átnézett iratokra is hivatkozással)

Az ügyfél kérése:

A tanács főbb elemei:

a.) Tutorral konzultáció nem szükséges/volt:

b.) releváns szabályok/címek:

c.) Jogi tanács/elirányítás lényege:

Az ügyfél aláírása:

A hallgató aláírása:
Dátum:

4.

SZTE ÁJTK

Jogklinika: Összesítő lap

Hallgató neve:		
Szervezet neve	Tanácsadás ideje	Kontakt személy szignója
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		
8.		
9.		
10.		
11.		
12.		
Tutor tanár neve	Konzultáció ideje	Tutor szignója
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		
9.		
10.		

Egyéb évközi jogklinikai tevékenység (pl. önkéntes munka, előadás...)

A hallgató aláírása:

Dátum:

5.

SZTE ÁJTK

Jogklinika: Értékelő lap

Tutor neve:

Hallgató neve:

A szemeszterben a hallgatóval folytatott közös munka, a jogi tanácsadással kapcsolatos konzultációk alapján (rövid szöveges értékelés)

a.) a hallgató jogi, szakmai felkészültsége, pontossága:

b.) a hallgató etikai kérdésekben megfogalmazott álláspontja, magatartása:

c.) a hallgatónak társaival, az ügyfelekkel, a civil szervezettel és az oktatókkal való kommunikációja:

d.) egyéb, a szemeszter folyamán végzett, a program szempontjából releváns tevékenysége:

Tett-e összeférhetlenségre vonatkozó bejelentést a hallgató: nem/igen:

Javasolt érdemjegy:

Tutor aláírása:

Dátum:

6.

SZTE ÁJTK

Jogklinika: Panaszkezelés

Panasztevő/szervezet neve:

Aláírása:

Dátum:

Értesítési címe:

A panaszával érintett ügy/tanács **ideje:**

A panaszolt ügy/tanács kihez kapcsolódik:

A panasz lényege:

Mi a kérése:

Működési Szabályzat 14.§: A partner civil/szervezetekkel és az ügyfelekkel a jogklinikai tanácsadás, működés során felmerült vita békés megoldása érdekében mindent el kell követni, a panaszokat külső személy (másik tanszék oktatója, óraadója) bevonásával kell haladéktalanul kivizsgálni és a szükséges intézkedéseket megtenni hasonló esetek megelőzésére, valamint az adott panasz orvoslására.

Ezt a részt a Jogklinika tölti ki és küldi meg a panaszosnak!

Panasz kivizsgálásába bevont külső személy:

A panasz miatti vizsgálat eredménye (a hallgató/k, tutor/ok, partner szervezet meghallgatása, összeférhetetlenség, iratok áttekintése alapján):

(a) a panaszossal megállapodás született (csatolva)

(b) egyéb módon zárult:

Aláírás:

Dátum:

FUNDAMENTA FONTIUM IURIS

Sorozatszerkesztő:
Balogh Elemér egyetemi tanár

1. Balogh Elemér és Trócsányi László (szerk.): *A magyar alkotmánybíráskodás sarkalatos normái*. Szeged, 2009.
2. Varga Norbert (fordította és a szöveget gondozta/translated and edited by): *Reform-törvények Magyarországon 1848-ban/The Acts of 1848 in Hungary*. Szeged, 2012.
3. Molnár István: *Jogi alapismeretek technológialapú vállalkozásoknak*. Szeged, 2013.
4. Homoki-Nagy Mária: *Magánjogi jogesetek a bírói gyakorlat tükrében. Adalék a magyar magánjog 18-19. századi történetéhez*. Szeged, 2013.
5. Hampel Tamás: *Az ingatlan-átruházási szerződések sajátosságai. Az ingatlan-átruházási szerződések és az ingatlan-nyilvántartás kapcsolata*. Szeged, 2013.
6. Juhász Zsuzsanna: *Börtönügy Európában. A büntetés-végrehajtás megoldásra váró kérdései*. Szeged, 2014.
7. Nagy Zsolt: *Jogszociológiai irányvonalak*. Szeged, 2015.
8. Zoltán Víg - Slobodan Doklestić: *Requirements of Lawful Taking of Foreign Property in International Law*. Szeged, 2016.
9. Berki Gabriella (szerk.): *Szabad mozgás és az Európai Unió szociális joga*. Szeged, 2016.
10. Tóth Judit: *Kézikönyv a jogklinikai képzéshez*. Szeged, 2017.